

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

**ULUSLARARASI CEZA HUKUKU KAPSAMINDA
SAVAŞ SUÇLARI NEDENİYLE ORTAYA ÇIKAN
MÜLTECİLİK SORUNUNUN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Nimet KILIÇ

İstanbul, 2025

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

**ULUSLARARASI CEZA HUKUKU KAPSAMINDA
SAVAŞ SUÇLARI NEDENİYLE ORTAYA ÇIKAN
MÜLTECİLİK SORUNUNUN İNCELENMESİ**
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Nimet KILIÇ

Öğrenci No:
2220036006

ORCID ID
0000-0001-6658-6735

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kenan DÜLGER

İstanbul, 2025

YEMİN METNİ

Yüksek lisans projesi olarak sunduğum **“Uluslararası Ceza Hukuku Kapsamında Savaş Suçları Nedeniyle Ortaya Çıkan Mültecilik Sorununun İncelenmesi ”** başlıklı bu çalışanın bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 01.09.2025

Nimet KILIÇ

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

01/09/2025

Enstitümüz *Hukuk* Anabilim Dalı *Kamu Hukuku* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **2220036006** numaralı *Nimet KILIÇ*’ın “*İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği “*Uluslararası Ceza Hukuku Kapsamında Savaş Suçları Nedeniyle Ortaya Çıkan Mültecilik Sorununun İncelenmesi*” konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 27/05/2025 tarih ve 2025/23 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında “*OYBİRLİĞİ*” ile “*KABUL*” kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü’ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ke*** DÜ***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Eg*** FA***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Se*** KE***
(Piri Reis Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Nimet KILIÇ
Danışmanı : Dr. Öğr.Üyesi Kenan DÜLGER
Derecesi ve Tarihi : Yüksek Lisans (Tezli), 2025
Alanı : Kamu Hukuku
Anahtar Kelimeler : Uluslararası Hukuk, Savaş Hukuku, Savaş Suçları, Mültecilik Statüsü, Uluslararası Koruma

ÖZ

ULUSLARARASI CEZA HUKUKU KAPSAMINDA SAVAŞ SUÇLARI NEDENİYLE ORTAYA ÇIKAN MÜLTECİLİK SORUNUNUN İNCELENMESİ

Uluslararası hukukta düzenlenen suçlar, uluslararası toplumun huzur ve güven ortamını bozan, suça maruz kalan siviller ve canlılar ile birlikte uluslararası toplumu da mağdur eden eylemlerdir. Devletlerin çıkar çatışmalarında veya iç çatışmalarda özellikle dezavantajlı grupların yaşadığı hak ihlalleri sebepleriyle İnsancıl Hukuk, (Çatışma Hukuku) ve Uluslararası Ceza Hukuku kapsamında düzenlemeler yapılmıştır. Uluslararası suçlardan olan savaş suçları, insanlık tarihi kadar eski ve köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen, uluslararası hukuk kapsamında özellikle 19'uncu yüzyılın sonlarına doğru, hukuki düzenlemeler çerçevesinde incelenmeye ve bu hususta kurallar oluşturulmaya başlanmıştır. Çalışmamızda Uluslararası Ceza Hukuku kapsamında suç olarak kabul edilen savaş suçları, bu savaş suçlarının uluslararası sözleşmelerdeki düzenlemeleri ile uluslararası suçları yargılamak amacıyla kurulan ad hoc niteliğinde mahkemelerde ve en nihayetinde kalıcı olarak kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ndeki değerlendirmeler ışığında açıklanmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde mültecilik statüsü kavramı detaylı şekilde incelenerek savaş suçlarının neden olduğu mültecilik sorunu incelenmiştir.

Name and Surname : Nimet KILIÇ
Supervisor : Asst. Prof. Dr.Kenan DÜLGER
Degree and Date : Master's (Thesis), 2025
Major : Public Law
Keywords : International Law, Law of War, War Crimes, Refugee Status,
International Protection

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF THE PROBLEM OF REFUGEEISM ARISING FROM WAR CRIMES UNDER INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Crimes regulated under international law are acts that disrupt the peace and security environment of the international community and victimizes the international community as well as the civilians and living beings exposed to the crime. Regulations have been made within the scope of Humanitarian Law, (Conflict Law) and International Criminal Law due to the violations of rights experienced especially by disadvantaged groups in conflicts of interest or internal conflicts of states. Although war crimes, one of the international crimes, have a history as old and deep-rooted as the history of humanity, they have started to be examined within the scope of international law, especially towards the end of the 19th century, and within the framework of legal regulations and rules have been established in this regard. In our study, war crimes, which are accepted as crimes under International Criminal Law, are explained in the light of the regulations of these war crimes in international conventions and the evaluations in the ad hoc courts established to try international crimes and finally in the International Criminal Court, which was established permanently. In the third part of our study, the concept of refugee status is analyzed in detail. In the fourth and final part, the refugee problem caused by war crimes is analyzed.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALARv

SÖZLÜK..... vi

GİRİŞ.....1

1.ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR, HÂKİM İLKELER, YARGILAMA MEKANİZMALARI

1.1.Uluslararası Hukukta Sorumluluk Kavramı 3

1.1.1.Sorumluluk Kavramı..... 5

1.1.1.1. Devletin Sorumluluğu 6

1.1.1.2. Bireysel Sorumluluk 8

1.1.2.Sorumluluğa Yol Açan Uluslararası Suç Kavramı 10

1.2.Uluslararası Hukukta Yargılama Mekanizmaları..... 13

1.2.1.Uluslararası Hukukta Ceza Yargılamasının Tarihsel Gelişimi 13

1.2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Dönemi..... 15

1.2.1.2. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Dönemi..... 16

1.2.2.Nüremberg ve Tokyo Askerî Ceza Mahkemeleri Kuruluş ve Yapısı 17

1.2.2.1. Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesinin Konu Bakımından
Yargı Yetkisi 18

1.2.2.2. Tokyo Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesinin Konu Bakımından
Yargı Yetkisi 21

1.2.2.3. Yapılan Yargılamaların Uluslararası Hukuktaki Yansımaları 22

1.2.3.Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Mekanizması . 25

1.2.4.Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Mekanizması 28

1.2.5.Uluslararası Ceza Mahkemesi..... 30

1.2.5.1. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluş Süreci ve Özellikleri 30

1.2.5.2. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Yargılama
Yetkisindeki Suçlar 31

1.3.Uluslararası Ceza Hukukunda Kabul Edilen Savaş Suçları İle İlgili İlkeler34

1.3.1.Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaz	34
1.3.2.Askerî Gereklik ilkesi	36
1.3.3.Gereksiz Acı ve İstirabın Önlenmesi İlkesi	37
1.3.4.Ayrım Gözetme İlkesi	38
1.3.5.Orantılılık İlkesi	38
1.3.6.Diğer İlkeler	40

2.ULUSLARARASI CEZA HUKUKU KAPSAMINDA SAVAŞ SUÇLARININ İNCELENMESİ

2.1.Savaş Suçu Kavramının Tanımı ve Uygulama Alanı 42

2.1.1.Uluslararası Ceza Hukuku Çerçevesinde Savaş Suçlarının Tanımlanması .	42
2.1.1.1. Uluslararası Sözleşmeler Bağlamında Ele Alınması	45
2.1.1.1.1.Lahey Sözleşmeleri Bağlamında Ele Alınması	46
2.1.1.1.2.Cenevre Sözleşmeleri Bağlamında Ele Alınması.....	47
2.1.2.Uluslararası Ceza Mahkemeleri Sistemlerinde İncelenmesi.....	49
2.1.2.1. Nürnberg Uluslararası Askerî Mahkemesi Sistemlerinde İncelenmesi	49
2.1.2.2. Uzakdoğu (Tokyo) Uluslararası Askerî Mahkemesi Sistemlerinde İncelenmesi	51
2.1.2.3. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Sistemlerinde İncelenmesi	51
2.1.2.4. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Sistemlerinde İncelenmesi ..	53
2.1.2.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi Sisteminde İncelenmesi.....	53

2.2.Uluslararası Ceza Mahkemesi Sisteminde Savaş Suçu Unsurları 54

2.2.1.Savaş Suçunun Maddî Unsurları.....	54
2.2.1.1. Fiil	54
2.2.1.2. Fail	56
2.2.1.3. Mağdur	57
2.2.1.4. Netice	57
2.2.1.5. Nedensellik Bağı	58
2.2.2.Savaş Suçunu Manevî Unsurlar: Kast.....	58

2.3.Uluslararası Ceza Mahkemesi Sisteminde Savaş Suçunun Özellikleri..... 59

2.3.1.Savaş Suçlarına Af ve Zamanaşımının Uygulanamazlığı.....	59
2.3.2.Uluslararası Yetki İlkesini Pekiştirme	60
2.3.3.Uluslararası Ceza Mahkemesinin Çocuk Suçlarıyla İlgilenmemesi	61
2.3.4.Savaş Suçları ile Silahlı Çatışmalar Arasındaki Nedensellik Bağı	62
2.4.Savaş Suçunun Sorumluluğunu Etkileyen Haller.....	62
2.4.1.Meşru Müdafaa	63
2.4.2.Amirin Emri	64
2.5.Uluslararası Suçlar İle Savaş Suçunun Karşılaştırılması	66
2.5.1.Savaş Suçu İle Saldırı Suçunun Karşılaştırılması	66
2.5.2.Savaş Suçu İle İnsanlığa Karşı Suçlar Arasındaki Farklılık	67
2.5.3.Savaş Suçu ile Soykırım Suçunun Ayırımı	68
3.MÜLTECİLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ VE SAVAŞ SUÇLARI	
KAPSAMINDA İNCELENMESİ	
3.1.Mültecilik Kavramının Teorik Çerçevesi	73
3.1.1.Mülteci Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi.....	73
3.1.1.1. Uluslararası Alanda Mültecilik Kavramı	73
3.1.1.2. Türk Hukukunda Mültecilik Kavramı.....	74
3.1.2.Mültecilik İle İlgili Diğer Temel Kavramlar.....	75
3.1.2.1. Göç	75
3.1.2.2. Göçmen	76
3.1.2.3. İltica/ Sığınma	77
3.1.2.4. Sığınmacı/ Şartlı Mültecilik	78
3.1.2.5. Uluslararası Koruma	79
3.1.2.5.1. İkincil Koruma.....	81
3.1.2.5.2. Geçici Koruma.....	82
3.1.2.6. Yerinden Edilenler	83
3.1.3.Mülteci Statüsü	84
3.1.3.1. Mülteci Statüsünün Kazanılması	85
3.1.3.1.1. Haklı Nedene Dayalı Zulüm Korkusu	85
3.1.3.1.2. Zulüm Korkusunun Irk, Din, Tabiiyet, Belirli Bir Toplumsal	
Gruba Mensubiyet ya da Siyasi Düşüncelerden Kaynaklanması	86
3.1.3.1.3. Ülkesi Dışında Bulunma.....	89

3.1.3.1.4. Ülkesinin Himayesinden Yoksun Bulunmak veya Yararlanmak İstememe ya da Ülkesine Geri Dönmemeye veya Dönmek İstememe.....	90
3.1.3.2. Mülteci Statüsünün Sona Ermesi	90
3.1.3.2.1. Mülteci Statüsünü Sona Erdiren İrادی Sebepler.....	90
3.1.3.2.2. İrادی Olmayan Sebepler	92
3.2.Mültecilerin Hak ve Özgürlükleri	93
3.2.1.Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Mülteci Hakları	93
3.2.2.Uluslararası İnsan Hakları Kapsamında Mülteci Hakları	94
3.2.3.Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Kapsamında Mülteci Hakları....	94
3.2.3.1. Yaşama Hakkı (AİHS m. 2).....	95
3.2.3.2. İşkencenin Yasaklanması İlkesi (AİHS m. 3).....	95
3.2.3.3. Makul Olmayacak Kadar Uzun Bir Süre İnsanlık Dışı Şartlar Altında Gözetim Altında Tutulmama Hakkı (AİHS m. 5).....	96
3.2.3.4. Adil Yargılanma Hakkı (AİHS m. 6).....	97
3.2.3.5. Aileye ve Özel Yaşama Saygı Hakkı (AİHS m. 8).....	98
3.2.3.6. Mültecilerin Siyasi Faaliyette Bulunma Hakkı (AİHS m. 16).....	99
3.3.Sınırdışı Edilemezlik ve Geri Göndermeme İlkesi.....	99
3.3.1.Sınırdışı Edilemezlik.....	99
3.3.2.Geri Göndermeme İlkesi	100
3.4.Mülteciliğin Savaş Suçları Kapsamında İncelenmesi.....	102
3.4.1.Savaş Suçları Sonucunda Ortaya Çıkan Mültecilik Sorunu.....	103
3.4.2.Mültecilerin Kabul Edildikleri Ülkeler Bakımından Güvenilirliğinin Değerlendirilmesi.....	105
3.4.3.Mülteciliğin Savaş Suçlarının Mağduru veya Faili Olması Yönünden Değerlendirilmesi.....	107
3.4.3.1. Mağdur Olmaları Yönünden Değerlendirme	107
3.4.3.2. Fail Olmaları Yönünden Değerlendirme.....	108
3.4.4.Uluslararası Alanda Mültecilik Kapsamında Devletlerin Sorumluluğu	109
3.4.5.Uluslararası Alanda Mülteciliğin Korumasındaki Yetersizlik.....	111
SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	115

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
a.g.e	: Adı Geçen Eser
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
C	: Cilt
EYUCM	: Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
IOM	: International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
RUCM	: Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
s.	: sayfa
S	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UHK	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

SÖZLÜK

Ad hoc: Amaca özel niyete mahsus.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK): 14 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından kurulan mültecileri korumak, onlara liderlik etmek ve dünya üzerindeki mülteci Sorunlarını çözmek için çalışmalar yapan bir kuruluştur.

Cenevre Sözleşmesi (Geneva Convention, 1951):Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi, BM Genel Kurulu'nda 1950'de kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı Kanunla onaylamıştır. Sözleşme, mülteci tanımı, mültecilerin hakları ve yükümlülükleri ile ilgili birçok konuyu içermektedir.

Düzensiz Göç (Irregular Migration):Gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşengöç hareketleridir.

Ex Post Facto: Sonradan yapılan bir şeyden anlamına gelir.

Güvenli Bölge (Safe Haven): Savaş zamanında sivillerin korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi'nin 15'inci Maddesi'ne göre, “yaralı ve hasta muharıpler veya muharip olmayanlar” ile “savaşlarda yer almayan sivillerin” savaşın etkilerine karşı korunduğu tarafsız bölgeler güvenli bölge olarak tanımlanmaktadır.

Mülteci: BM'nin tanımına göre “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişidir.”

Sığınmacı: İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir.

Soykırım: Ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak

Vatansız Kişi: Hiçbir devletin hukuku altında vatandaş olarak sayılmayan kişilere verilen isimdir. Vatansız kişiler vatandaşlığın getirdiği tüm haklardan ve devletin sağladığı diplomatik korumadan mahrum olan kişilerdir.

GİRİŞ

Uluslararası ceza hukuku sistemi kapsamında düzenlenen suç tipleri, ulusal suç tiplerinden farklı olup, sonuçları uluslararası toplumu etkilemektedir. Dolayısıyla bu suçlara uygulanacak hukuk sistemi de yerel hukuklardan farklı olacaktır. Uluslararası hukukta, uluslararası alanda işlenen ve teamüllerce de suç olarak kabul edilen eylemlerin cezal yargılamalarının gerçekleştirilebilmesi amacıyla bağımsız ve tarafsız nitelikte mahkemeler oluşturma fikrini ortaya atılmıştır. Uluslararası toplumun ihtiyaç duyduğu uluslararası ceza mahkemesine giden süreçte uluslararası toplum savaşlara, çatışmalara tanık olmuş, ağır insan hakkı ihlalleri yaşamış ve tüm dünya bu süreçten ağır şekilde etkilenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya barışını yeniden tesis etmek isteyen uluslararası toplum Lahey Konferansı'nda ilk kez uluslararası ceza mahkemesinin kurulması fikrini ortaya atmış ancak bu fikir gerçekleştirilemeden dünyada yeni bir savaş patlak vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve bu süreçte sivil halkın korkunç katliamlara uğraması, temel insan haklarının ihlal edilmesi gibi eylemler sonucunda savaşın bitişi ile birlikte sorumluların hemen yargılanma ihtiyacı doğmuştur. Bu olaylar neticesinde "*ad hoc*" nitelikte Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Ceza Mahkemeleri kurulmuş ve yargılamalar bu mahkemeler ile yapılmıştır. Yaşanan bu gelişmelerle uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması fikri daha ileri bir sürece kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeterli çalışmalar yapılamadan vekalıcı nitelikte uluslararası bir ceza mahkemesi kurulamadan bu kez Yugoslavya ve Ruanda'da insanlık krizi yaşanmış, çatışmalar neticesinde birçok sivil ve masum insan hayatını kaybetmiştir. Bölgeelerde uluslararası hukuk tarafından suç kabul edilen eylemlerin kovuşturulması ve yargılamaların yapılması için Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM) kurulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte hızlanan süreç 17 Temmuz 1998 tarihinde Roma Diplomatik Konferansı'nda kabul edilen Roma Statüsü ile Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur.

Roma Statüsünde yer alan düzenlemelerde, Mahkeme'nin kapsamındaki suçlar; soykırım, barışa karşı suç, insanlığa karşı suç ve savaş suçudur. Bu suçlar toplumu ilgilendiren, toplumsal huzur ve güven ortamını bozan suçlar olup,

cezalandırılmaması halinde uluslararası toplumun sorunu olacaktır. Bu suçların işlenmesi halinde uluslararası toplumu yakından ilgilendiren yerinden edilenler, göçe zorlananlar ve mültecilik kavramları ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde, uluslararası ceza hukukuna ilişkin temel kavramlar, yargılama mekanizmaları, hâkim ilkeler, Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tokyo Uluslararası Ceza Mahkemesi, EYUCM, RUCM ve en nihayetinde kalıcı olarak kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin nasıl kurulduğu, kuruluş statüleri, bu mahkemelerin yapıları ve yargılama alanları açıklanmıştır.

İkinci bölümde uluslararası ceza hukuku kapsamında savaş suçları incelenerek, uluslararası sözleşmelerin ve Nürnberg Mahkemesinden Uluslararası Ceza Mahkemesine kadar gelen değişim sürecinde mahkemelerin savaş suçlarına bakış açısı, yargılama usulleri değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde mültecilik kavramı ve uluslararası hukukta gelişimi, hak ve özgürlükleri incelenerek, savaş suçlarının neden olduğu mültecilik sorunu, mültecilerin savaş suçlarının faili veya mağduru olmasına göre değerlendirilmesi, devletlerin bu konudaki sorumlulukları ve mülteciliğin korunmasındaki hukuki yetersizlikler konusu değerlendirilmiştir.

1. ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR, HÂKİM İLKELER, YARGILAMA MEKANİZMALARI

1.1.Uluslararası Hukukta Sorumluluk Kavramı

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kuralları bütünü olarak tanımlanabilir. Uluslararası hukukun muhatabı uluslararası hukuk kişiliğine sahip olan uluslararası toplumun üyeleridir. Uluslararası hukuk kişiliği, uluslararası alanda hak ve borç sahibi olmayı, haklarını doğrudan doğruya uluslararası alanda koruma ehliyetini ve uluslararası sorumluluğunun doğabilmesini ifade etmektedir.¹

İç hukuka kapsamında, hukuk kuralları yetkili organlarca konulmakta ve uygulamasında devlet otoritesi önem kazanmaktadır. Uluslararası hukukta ise kuralları oluşturan otoriter devletler ve uluslararası örgütlerdir. Dolayısıyla uluslararası hukuk süjelerini devlet ve uluslararası örgütler oluşturmaktadır. Devletlerin oluşması insanlık tarihinde daha eskilere dayanırken, uluslararası örgütler nispeten daha yeni ve güncel bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 20. yüzyılda yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın etkisiyle birlikte devletler, uluslararası alanda etkili olacak şekilde yeni örgütler oluşturma yoluna girmişlerdir. Bu durum uluslararası örgüt kavramını beraberinde getirmiş ve uluslararası alanda devletler ile birlikte bir süje olarak etkili olmuştur.²

Uluslararası hukuk genel olarak devletlerin hak ve sorumluluklarını düzenlerken, ceza hukuku daha ziyade bireylere yönelik yasaklar ve bunların ihlali ile devlet tarafından uygulanacak olan yaptırımları düzenlemektedir. Bu durum bazı hallerde çatışma halinde olabilir. Sorumluluğu doğrudan bireylere yükleyen ve olası ihlallerde uluslararası sistem aracılığıyla cezalandırma yöntemini uygulayan bir uluslararası ceza hukuku yapısı diğer hukuk kurallarının gelişimlerine göre nispeten daha yenidir. 1990'lı yıllara kadar dünya tarihinde örnekleri görülse de özellikle Yugoslavya ve Ruanda'da kurulan “*ad hoc*” mahkemelerine kadar pek bir gelişme gösterememiştir. Uluslararası Ceza hukuku yeni gelişen bir hukuk dalı olmasının

¹M. Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, s.1.

²D. Aydın, ‘Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi’ *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 51, sayı:04, 2002, s. 132.

yanında yeknesak bir nitelikte olmayıp, mahkemeleri de evrensel değildir. Uluslararası Ceza Hukuku, hukukun çeşitli kaynaklarından beslenerek gelişmiştir. Savaş Suçları, silahlı çatışmalarda bireylere birtakım korumalar sağlayan “*savaş kanunları ve geleneklerinden*” kaynaklanmaktadır. Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar ise bireylerin kendi hükümetleri tarafından işlenen suçları da kapsamak üzere özellikle ağır insan hakları ihlalleri olarak adlandırılan ihlallerin engelleyebilmek için geliştirilmiştir. Devletlerarası çatışmalara odaklanan saldırı suçu haricinde, uluslararası ceza hukuku bireylerle ve onların geniş çaplı zulümlerden korunmasıyla ilgilenmektedir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinde görülen Tadic davasında Temyiz Dairesi tarafından ifade edildiği üzere; devlet egemenliği odaklı yaklaşımın yerini artık yavaş yavaş insan odaklı bir yaklaşım almıştır. Uluslararası hukuk, devletlerin meşru menfaatlerini gerektiği gibi korurken, artık insanın korumasına yönelecektir.³

Uluslararası Ceza Hukuku terimi 1950 yılında George Schwarzenberger⁴ tarafından birçok şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlamaların hemen hepsi uluslararası hukuk, ceza hukuku ve bunların birbirleriyle olan karşılıklı ilişkileri ile ilgilidir. Bu tanımlamalara göre uluslararası ceza hukukunda doğrudan doğruya bireylere atfedilebilecek bir yaptırım sisteminin olmadığı yalnızca uluslararası hukukun organlarına atıf yapılabileceği söylenmektedir. Bununla birlikte Schwarzenberger o yıllarda bu şekilde bir düzenleme olmadığını belirtmiş ve saldırganlık statüsü sorununa vurgu yaparak uluslararası bir suçun varlığı halinde “*uluslararası bir ceza hukukunun varlığı gereklidir.*” şeklinde ifadelerde bulunmuştur.⁵

³R. Cryer , H. Friman, D. Robinson, E. Wilmschurst., ‘*An Introduction to International Criminal Law and Procedure*’, Cambridge University Press, United Kingdom, 2014, s.3.

⁴ G. Schwarzenberger, C. Chas, The Reality and Power of International law: Georg Schwarzenberger’s forgotten theory of International Relations, vol.59, issue.4, 2024.

⁵R. Cryer, a.g.e., s.3

1.1.1. Sorumluluk Kavramı

Uluslararası suçlar, uluslararası hukukun veya uluslararası alanda devletlerin imzaladığı sözleşmelerle suç olarak kabul edilen eylemleri ifade etmektedir. Bu alana savaş suçları ve uluslararası alanda suç olarak kabul edilen diğer suçlar girmektedir.⁶

Sorumluluk kavramı ise hukuki anlamı ile; “*uyulması gereken bir kurala aykırı davranışın hesabını verme; tazminatla yükümlü tutulma; işlenmiş olunan bir suçun gerektirdiği cezayı çekme*” şeklinde açıklanmakta ve hukuki ve cezai sorumluluk olarak değerlendirilmektedir. Devletlerin sorumluluğu hukuki bir nitelik taşımakta iken, bireylerin sorumluluğu cezai niteliktedir. Uluslararası Ceza Mahkemeleri’nin Nürnberg Mahkemeleri’ndeki yargılamaları esnasında tüzel kişilerin cezai sorumluluğu konusu ile karşılaşmış ve cezai sorumluluklarının olup olamayacağı tartışmasını da başlatmıştır. Ancak daha sonrasında Tokyo, Eski Yugoslavya ve Ruanda’da kurulan uluslararası mahkemelerde “*tüzel kişilerin cezai sorumluluğu*” uluslararası mahkemelerin yargılama yetkilerinin dışında bırakılmıştır.⁷

Uluslararası hukuk ile koruma altına alınan haklara karşı, yine uluslararası ceza hukuku tarafından suç olarak kabul edilen eylemlerin gerçekleştirilmesinde bu eylemi gerçekleştiren ve eylemlerle ilgili emir ve talimat veren kişilerin eylemleri nedeniyle sorumlulukları bulunmaktadır. Uluslararası ceza hukuku kapsamında kabul edilen bu suç eylemlerini gerçekleştiren kişilerin, gerek şahsi sebeplerle olsun gerekse de devlet adına veya görevleri sebebiyle olsun işledikleri uluslararası suçlar nedeniyle şahsi sorumlulukları bulunacaktır.⁸

Uluslararası ceza hukukunun gelişen ve değişen dünya düzenindeki ilerleyişi ile yargılama yapan uluslararası ceza mahkemesinin değerlendirme şekli göz önünde bulundurulduğunda genel olarak bireysel cezai sorumluluk ilkesinin egemen olduğu görülecektir. Başka bir deyişle uluslararası suçların işlenmesi halinde cezai

⁶ M.Y. Aslan., Uluslararası Ceza Divanı ve Kişisel Ceza Sorumluluğu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, cilt:73, 2007, s. 240.

⁷ O. Değer, Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: Uluslararası Adalet Divanı’nın Bosna Hersek v. Sırbistan- Karadağ Kararı. *Uluslararası İlişkiler*, cilt:6, sayı:22, 2009, s.67.

⁸ İ. S. Kaya, O. Oktay, ‘Uluslararası Ceza Hukukunda Ceza Sorumluluğu’. *Legal Hukuk Dergisi*, cilt:21, sayı:241, Ocak 2023, s. 73.

sorumluluk bakımından devletlerin sorumluluğunun aksine bireysel sorumluluk ile yargılama yapılmaktadır.⁹

1.1.1.1. Devletin Sorumluluğu

Devlet kavramı insanlığın medeniyetler kurmasından, topluluk halinde yaşamaya başlamasıyla gün yüzüne çıkan ve yüzyıllardır tartışılan, çeşitli görüşler çerçevesinde kimi zaman bir araç kimi zamansa bir amaç olarak kullanılan sosyal bir olgudur.

Devletin kişiliği ise özellikle kamu hukuku kapsamında üzerinde durulan önemli bir konudur. Devlet kendisini oluşturan maddi unsurlar dışında, devleti temsil eden, iktidarı kullanan yöneticilerin kendisine özgü özelliklerine de sahip olduğu devlet kişiliğinin bu bağlamda da etkilendiği ileri sürülmüştür. Bazı görüşler ise devletin canlı bir varlık olduğunu ileri sürerken, aksi bir görüş ise yöneticilerin kendi varlıkları dışında devletin herhangi bir varlığı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Tüm bu tartışmalı konular dışında genel kabul ise devletin diğer topluluklar gibi tüzel bir kişiliğe sahip olduğu ve bu kişiliği ile hak sahipliği, malvarlığına sahip oluşu, sorumluluk alanlarının olduğu sözleşme ve dava ehliyetinin olduğu yönündedir.¹⁰ Devletin sahip olduğu tüzel kişiliğin en önemli katkısı devletin devamlılığı ile ilgilidir. Devlet yönetimi değişebilir, devletler küçülebilir, büyüyebilir ancak devamlılık baki kalacaktır. İkinci katkısı ise devlet yöneticilerinden farklı olarak kişiliğe sahip olduğundan elde edilen tüm hak ve borçlar devlet yöneticilerinin değil devletin tüzel kişiliği tarafından yüklenilir.¹¹

Uluslararası hukuk tarafından oldukça önemli bir tartışma konusu ise devletlerin uluslararası suçun faili olup olamayacağıdır. Bu konuda yapılmış olan önemli bir çalışma Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK) 1996 yılında tasarısını hazırladığı “İnsanlığın Huzuruna ve Güvenliğine karşı İşlenen Suçlar Kanunu Taslağı”dır.¹² Bu tasarının 19'uncu maddesinde; gerçek kişilere ilişkin suçlamalar ile uluslararası suç olarak kabul edilen ve devletlerin

⁹ O. Değer., a.g.e., s. 63.

¹⁰ Kapani, a.g.e., s.41.

¹¹ M. Önen *Uluslararası İlişkiler Dersleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 1988, s.45.

¹² https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf ‘İnsanlığın Huzuruna ve Güvenliğine Karşı İşlenen Suçlar Kanunu Taslağı’, E. T: 12 Ekim 2024.

sorumluluğuna gidilebilen fiillerin farklılığından bahsedilmiştir. Yine ilgili tasarının 4'üncü maddesinde ise gerçek kişilerin uluslararası hukuktaki ceza sorumluluklarının, devletlerin sorumluluğunu kaldırmayacağını belirtmektedir. Ancak bu tasarıda yer alan devletlerin sorumluluğunun düzenlemesi başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere İngiltere, Japonya ve Fransa gibi birçok ülkenin tepkisini toplamış ve ilgili metin kapsamında çıkarılması talep edilmiştir. Devletin sorumluluğu kavramının taslaktan çıkarılması talebinin öncelikli sebebi ise tasarı kapsamında kullanılan terimsel sorundan kaynaklanmaktadır. Öyle ki; devletlerin gerçek anlamda cezai sorumluluğunun söz konusu olan “suç” kelimesi kullanılmış ve devletlerin hukuki sorumlulukları ile cezai sorumlulukları arasındaki fark net bir şekilde belirlenmemiştir.¹³

Yapılan eleştiriler, belirsizlik gibi nedenlerle tasarı ile ilgili çalışan özel raportörün tavsiyesi ve Komisyonun kararı ile 19'uncu madde bu tasarı metninden çıkarılmıştır. Ancak her ne kadar bu madde tasarıdan çıkarılmışsa da UHK'nin hazırlamış olduğu tasarı metninin ikinci bölümünün üçüncü kısmında “*genel uluslararası hukukun emredici kuralları uyarınca yükümlülüklerin ağır ihlalleri*” kavrama yer verilerek devletlerin yükümlülüğü metne dâhiledilmiştir. Yine ilgili tasarının 41'inci maddesi ve 58'inci maddesinde de devletin sorumluluğuna değinilmiştir. Ancak 58'inci maddesinde özellikle devlet adına eylemleri gerçekleştiren gerçek kişilerin cezai anlamda sorumluluklarının devam ettiği ve bu durumun kişisel sorumluluk olduğu ve devletin sorumluluğu ile arasındaki farklılığına değinilmiştir.¹⁴

Uluslararası Ceza Hukuku (UCM) kapsamında devletlerin sorumluluğu genel olarak tartışmalı bir konu olmakla birlikte, devletin tüzel kişiliğinin bulunması ve tüzel kişiliğin doğrudan bir suçun faili olamayacağı şeklinde görüşler ağır basmıştır. Nihayetinde UCM'nin yargılama yetkisi kapsamında “gerçek kişiler” bulunmaktadır.¹⁵ Uluslararası hukukta devletin organları olarak eylemleri yapan bireylerin eylemleri devlete atfedilir. Devlet tüzel kişiliği sebebiyle bireyler

¹³ C. J. Tams, ‘All's Well That Ends Well? Comments on the ILC's Articles on State Responsibility’. 62 *Zeeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Haziran 2009, s. 17.

¹⁴ D. Tezcan, M.R. Erdem., R. M. Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2023, s.479.

¹⁵ https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, ‘Roma Stasüsü’, E.T. 15 Mayıs 2025.

vasıtasıyla hareket etse de hukuken sorumluluk bireylere değil, adına hareket ettikleri devlete aittir.¹⁶ Görülmektedir ki uluslararası hukukta cezai sorumluluk, devlet açısından da düzenlenmeye çalışılmışsa da bu konuda kalıcı bir çözüm bulunamayarak “devlet suçları” kavramı askıda kalmıştır. Bu konuda halen fikir birliği sağlanamamıştır.

1.1.1.2. Bireysel Sorumluluk

Uluslararası ceza hukukunda kabul edilen genel görüş, devletlerin hukuki sorumluluğundan ziyade bireylerin cezai sorumluluğudur. Bu kapsamda, suç olarak kabul edilen eylemlerin sahip olduğu uluslararası özellikler ile ilgili suç eylemlerini gerçekleştiren gerçek kişilerin doğrudan uluslararası sözleşmelerle kabul edilen normlarla kovuşturmaya tabi tutulması, yargılanmaları ve en nihayetinde cezalandırılabilimleri mümkündür.¹⁷

Devletlerin sorumluluğu başlığı altında detaylıca anlattığımız devlet sorumluluğunun cezai anlamda olmamasına ilişkin tartışmalar ve güncel düzenlemeler ışığında Roma Statüsü, bireysel sorumluluğun devletlerin uluslararası alanda hukuki sorumluluklarını etkilemeyeceklerini açıkça belirterek devlet adına suça konu eylemleri icra eden herhangi bir kimsenin bireysel sorumluluklarına zarar vermeyeceği de açıkça belirtilmiştir.¹⁸

Tarihsel süreçte gelişen uluslararası hukuk ile birlikte devletleri merkezine almak yerine bireyleri merkezine almış ve uluslararası düzenlemelerde bireylerin faydalandığı hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu durumun en tabii sonucu olarak da bu uluslararası korumadan faydalanan bireyler uluslararası hukuk karşısında aynı zamandakendi eylemlerinden sorumlu tutulmaktadır.¹⁹

Bireysel sorumluluk ilkesi kapsamında gerçek kişilerin yargılanmaları yalnızca suçu gerçekleştiren kişiler ile bağlı kalmamış, bu kişilerin yanında suçun

¹⁶ A. Nollkaemper, ‘Concurrence between Individual Responsibility and State Responsibility in International Law’, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol.52, No:3, Temmuz 2003, s. 616.

¹⁷ Değer, a.g.e., s. 64.

¹⁸ B. Brown, *International Criminal Law: Nature, Origins and a Few Key Issues*, Research Handbook on International Criminal Law (Bartram Brown ed., Edward Elgar 2011), 2011, s12.

¹⁹ D. Aydın ‘Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 51, sayı:04, Kasım 2002, s. 140.

işlenmesini emreden, isteyen, özendiren, yardımcı olan, ortak veya suçun işlenmesine katılan diğer kişiler de sorumlu tutulmuşlardır. Bu halde yalnızca suç eylemini gerçekleştiren kişi değil beraberinde bu suçun işlenmesine katkıda bulunan diğer gerçek kişilerin de sorumluluğuna gidilebilmektedir.²⁰Burada bireysel sorumluluk belirlenirken, kişinin suça konu fiillerde statülerine göre bir değerlendirme de yapılarak ceza tayini buna göre belirlenmiştir. Örneğin EYUCM Temyiz Divanı, sanık olarak yargılanan Vasilijevic davası yargılamalarında²¹; “yardım etme ve desteklemek” eylemleri nedeniyle suçta eş fail konumunda değerlendirme yaparak Vasilijevic’i sorumlu tutulmuştur. Ancak Vasilijevic’in buradaki sorumluluğu yardım etmek ve desteklemek olduğundan daha düşük bir ceza verilmiştir.²²

Uluslararası ceza hukuku kapsamında suç oluşturan eylemleri gerçekleştiren suçluların, uluslararası bir mahkemede yargılanmaları fikri özellikle Birinci Dünya savaşında sonra olgunlaşmaya başlamıştır. Versay Antlaşması ile başlayarak çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bu olgunlaşma süreci özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra hız kazanmış ve Nürnberg ile Tokyo Mahkemelerindeki yargılamalarda ciddi ihlallerin yargılamaya konu edilmesiyle bilinçli bir ivme kazanmıştır.²³

Uluslararası ceza hukukunda Nürnberg Mahkemesi ile kendisine yer bulan bireysel sorumluluk ilkesi Roma statüsünün 25’inci maddesinde düzenlenmiştir.²⁴ İlgili madde gereğince mahkemelerin gerçek kişiler üzerinde yargılama yetkisi bulunmakta ve suçu işleyen kişi bireysel olarak sorumlu tutulmaktadır. 8 Ağustos 1945 tarihinde kurulan Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemesi, uluslararası hukuk kapsamında bu sürece kadar meşru sayılan kuvvet kullanma eylemleri ve sınırlandırılması ile ilgili kurulan ilk mahkeme özelliğini taşır. Nürnberg Mahkemesi Statüsü²⁵ kapsamına giren suçlar; barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı

²⁰ M. E. Erten, ‘Ad Hoc Mahkemelerden Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne Geçiş’. *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, cilt:4,sayı:1, Nisan 2024 s. 256

²¹ Bkz Vasilijevic Davası, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2004/en/35620> (Erişim Tarihi:05.07.2025)

²² G. Werle, Individual Criminal Responsibility in Article 25 ICC Statute, *Journal of International Criminal Justice*, cilt.5, 2007, s. 955

²³ Erten, a.g.e., s. 262

²⁴ https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, ‘Roma Statüsü’, E.T. 15 Mayıs 2025.

²⁵ Avrupa Mihver ülkelerinin büyük savaş suçlularının yargılanması ve cezalandırılması için işbu Anlaşmanın 1. maddesinde atıfta bulunulan Anlaşma ile kurulan Mahkeme, Avrupa Mihver ülkelerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden kişileri yargılama ve cezalandırma yetkisine sahip olacaktır;.

suçlar olmak üzere üç ana başlık altında tanımlanmıştır.²⁶ Mahkemede uluslararası ceza hukukunda savaş hukuku ve teamüllerine uyulmaması ve bu kuralların ihlali gibi suçlamalarla yapılan yargılamalarda savaş suçlarında bireysel sorumluluk ilkesi kabul edilmiştir. Mahkeme savaş suçlarında yalnızca devletlerin değil bireylerin de uluslararası hukuka uymak zorunda olduğu görüşünü ortaya koymuştur.²⁷

1946 Nürnberg Mahkemesi yargıcı Robert Jackson, duruşma esnasında uluslararası ceza hukuku açısından önemli bir içtihat geliştirmiş ve uluslararası ceza hukukunda neden bireylerin sorumluluğuna gidilmesi gerektiğini gerekçelendirmiştir. Yargıç Jackson’a göre “uluslararası hukuka karşı işlenen suçlar soyut varlıklar tarafından değil insanlar tarafından işlenir ve ancak bu suçu işleyen kişiler cezalandırılarak uluslararası hukukun hükümleri uygulanabilir.”²⁸ Ad hoc mahkemesi olan Nürnberg mahkemesi yargılama esnasında 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin 4’üncü maddesine²⁹ dayanarak “Soykırım veya III. Maddede sayılan diğer fiillerden herhangi birini işleyen, anayasal olarak sorumlu yöneticiler, kamu görevlileri ve özel şahıslar olsun cezalandırılırlar.”³⁰ diyerek bireysel sorumluluk ilkesi vurgulanmıştır.

1.1.2. Sorumluluğa Yol Açan Uluslararası Suç Kavramı

Bir eylemin suç olarak kabul edilebilmesi için hukuk kurallarınca korunan bir değeri ihlal etmesi ve bu durumun yasalarda yaptırımının olması gerekmektedir. Bu ihlal neticesinde suç meydana gelir. Suçlar yasalarda açıkça gösterilmektedir. Öyle ki ceza hukukunda geçerli en önemli ilkelerden birisi de “*nullum crimen, nulla poena*

²⁶ M. Y. Aslan, ‘Uluslararası Ceza Divanı ve Kişisel Ceza Sorumluluğu’. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, cilt:20, sayı:73, Kasım 2007, s.243.

²⁷ A. Özkan, ‘21. Yüzyılda Evrensel Bir Yargı Kuruluşu Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar Ve Uluslararası Suçlar’. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:12, sayı:2, Nisan 2016 s.178.

²⁸ <https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/> , ‘Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi’, E. T:12 Ekim 2024.

²⁹ <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019100738soykirim.pdf> ‘1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’, E.T: 15 Mayıs 2025.

³⁰ W. E. Adjei, ‘The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons From Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials’. *Journal of Legal Studies*, cilt:25, sayı:39, Haziran 2020, s.70.

sine lege”, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesidir. Suç maddi ve manevi unsurlardan oluşmaktadır.³¹

Uluslararası suç kavramının kesin bir tanımı olmamakla birlikte zaman içerisinde gelişen uluslararası hukuk ile birlikte uluslararası teamüller ve sözleşmeler ile birtakım suçlar uluslararası suç kavramının içine girmiştir. Öncelikle uluslararası suç toplumun huzur, güven ve düzen ortamını bozan, haksız, kusurlu ve cezalandırılabilir olan icrai veya ihmali davranışlar olarak tanımlanabilmektedir.³²

Uluslararası suç kavramı özellikle 20’nci yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkmış olup, oldukça hızlı bir gelişim göstermiştir. Bu gelişme ile karşılaşılan problemler karşısında yalnızca devletlerin hukuki sorumluluğuna değil bireylerin cezai sorumluluğuna da gidilmiştir. Uluslararası suç, yalnızca o suçun mağduruna karşı değil, aynı zamanda yasaları ihlal edilen topluma karşı da işlenir. Uluslararası suça uygun eylemleri icra edenler bu kapsam sayesinde faillerin sorumluluklarının kapsamı genişlemektedir.³³

Uluslararası ceza hukuku ve bu kapsamda uluslararası suçların gelişim göstermesi aynı zamanda insancıl hukukun da gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Uluslararası insancıl hukuk silahlı çatışmaların ve savaşların olumsuz etkilerini insanlık adına azaltmak amacıyla ortaya çıkan hukuk kurallarıdır. Bu hukuk kuralları hem devletlerin arasında meydana gelen savaşlarda hem de iç çatışmalarda uygulama alanı bulmaktadır. Bu sebeple savaş veya silahlı çatışma hukuku olarak da bilinmektedir.³⁴ Doktrinde, öncelikli olarak “*savaş hukuku*” terimi kullanılması tercih edilse de, zamanla “savaş” kavramı yerini daha geniş bir alanı kapsayan “silahlı çatışma” terimine bırakmıştır. Günümüzde ise özellikle 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinin kabulünden sonra “insancıl hukuk” veya “silahlı çatışma hukuku” terimleri kullanılmaktadır.³⁵

Uluslararası hukukunun amacı, uluslararası düzlemde bir düzen oluşturmaktır. Bu “düzen kurma” kavramı bir toplum içinde hukuk düzeni oluşturma

³¹Tezcan/ Erdem/ Önok, a.g.e., s.479.

³²Tezcan/ Erdem/ Önok, a.g.e., s.40.

³³ C. Stahn, *A Critical Introduction To International Criminal Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2019, s. 17.

³⁴ O. Demiralp, ‘Uluslararası İnsancıl Hukuk: Kökenleri ve Gelişimi’, *International Crimes and History*, Issue: 22, Aralık 2021, s.23.

³⁵ A. Tütüncü, *İnsan Hukuka Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul, 2019, s.57.

iddiasındaki tüm kural koyma faaliyetleri için geçerli olan bir durumdur. Kurulacak bu düzenin en önemli amacı “*yetkisiz cebri*” önlemektir. Savaşlar dahi meşru bir zeminde gerçekleşmektedir. Ancak çoğu zaman savaş hukukuna riayet edilmeyerek savaşta dahi zarar görmemesi gerekenler zarar görmektedir. Bu gibi durumlar “*yetkisiz cebir*” olarak adlandırılmakta ve gerek savaş hukuku gerekse de uluslararası insancıl hukuk bu yetki aşımalarının hukuki düzenlemelerini oluşturmaktadır. Savaş zamanlarında dahi minimum düzenin korunması amaçlanmıştır. Ancak bu düzenin korunması için yapılması gereken savaş veya şiddetin ortadan kaldırılması olmayıp yalnızca şiddet döngüsünün kırılarak çatışma sonrası barışın ve düzenin sağlanmasıdır. Dolayısıyla hâlihazırda yaşanan savaş veya çatışmaları ortadan kaldırmak amacını taşımamaktadır.³⁶

Bir suçun uluslararası suç kabul edilebilmesi için uluslararası ceza hukukunda kabul edilen katı yasalık görüşüne göre bazı şartları taşıması gerekmektedir. İlk olarak uluslararası suçlar, uluslararası sözleşme hükümlerini veya uluslararası örf ve adet hükümlerini ihlal etmelidir. İkinci olarak uluslararası suçları yasaklayan kurallar uluslararası toplum tarafından hazırlanmış ve bu kurallar ile toplumsal değerlerin korunması amaçlanarak tüm devlet ve kişileri bağlamaktadır. Üçüncü şart konulan kurallara uyulmaması ile oluşan suçun cezalandırılmasında evrensel nitelikte bir menfaat olduğundan bu suçu işleyen kişiler herhangi bir devlet tarafından evrensel bir yetki ile yargılanabilmektedir. Dördüncü şart ise failin uluslararası suçu işlerken hukuken veya fiilen bir başka devlet adına hareket etmesi halinde, yabancı ülke yetki alanındaki hukuk ve ceza mahkemelerinden bağışık tutulmayacaktır. Katı yasalık görüşü bireyleri hükümetlerin keyfi erkine ve keyfi takdir yetkisi kullanımına karşı koruma sağlamaktadır.³⁷

Çalışmamızın devamında Uluslararası Ceza Mahkemesi kuruluş süreci ve yargılama konusuna giren suç tiplerine detaylıca değinilecektir. Kısaca değinmek gerekirse, ulusal savaş suçları mahkemeleri, askeri komisyonlar ve askeri mahkemeler uluslararası uygulamada teamül haline gelen ‘savaş hukuku ve geleneklerini’ ihlal eden kişileri yargılayarak cezalandırmıştır. Bu doğrultuda

³⁶G. Güneysu, ‘Askeri Gereklilik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk’, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı:4, Temmuz 2012, s.96.

³⁷ A. Cassese, *International Criminal Law*, Oxford Press, 2013, Oxford, s.23.

uluslararası suçlara da mahkemelerin bu içtihatları doğrultusunda yaratılarak savaş suçları, barışa karşı suçlar, saldırı suçu, soykırım olmak üzere dört ana suç tipi belirlenerek bunlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.³⁸

Dünya; hem Birinci Dünya Savaşı hem de İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde ve sonrasında, farklı ülkelerde yaşanan savaşlar ve iç çatışmaların yanı sıra, ekonomik krizler ve bu süreçlerde işlenen uluslararası suçlar nedeniyle büyük ya da küçük çaplı göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte uluslararası toplum, yerinden edilen kişiler ve mültecilik gibi, tüm dünyayı yakından ilgilendiren sorunlarla yüz yüze gelmiştir.³⁹

1.2. Uluslararası Hukukta Yargılama Mekanizmaları

Uluslararası hukukun gelişimi, evrensel yargılama yetkisine sahip kurumların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak bu süreç egemenlik tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Buna göre uluslararası yargılama mekanizmaları ile bu yargılama kapsamına giren suçların yargılanmasında devletlerin sahip olduğu yargı gücü sınırlanmaktadır dolayısıyla devletlerin egemenliği de sınırlandırılmaktadır.

Bu tartışmalar ışığında bu bölümde uluslararası hukuk kapsamında özellikle uluslararası ceza hukukunun gelişimi neticesinde ortaya çıkan uluslararası yargılama mercileri incelenecektir.

1.2.1. Uluslararası Hukukta Ceza Yargılamasının Tarihsel Gelişimi

Uluslararası hukukta ceza yargılamasının ilk örneği; Peter von Hagenbach'ın 1474 yılında bir ad hoc mahkemesi⁴⁰ kurularak, adam öldürme, tecavüz, öldürmeye azmettirme gibi suçlardan yargılanarak, savaş suçu işlediği iddiası ile idam edilmesidir. Bu olay aynı zamanda ilerleyen bölümlerde değineceğimiz “amirin

³⁸ A. P. Rubin, International Crime and Punishment, *The National Interest*, sayı:33, 1993, s. 73.

³⁹ A. Çiçekşöğüt, Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:6, sayı:2, Eylül 2017, s. 5.

⁴⁰ Ad hoc: Belli bir amaca yönelik, amaca özel, niyete mahsus anlamını taşımaktadır. Mahkeme, komisyon veya belirli şartlar altında bir sorunu çözmek için kullanılır. <https://hukukbook.com/27652-2/> E. T: 07 Ekim 2024.

emri” savunmasının da ilk örneklerinden biridir.⁴¹ Bu yargılamanın diğer bir önemi de “uluslararası” bir mahkeme sayılabilecek bir mahkemede yargılamanın yapılmasıdır. Kurulan bu mahkemede farklı uyruklardan 28 üye bulunmuştur.⁴²

Tarihsel anlamdan ilk örnek olarak kabul edilebilecek bu yargılamadan neredeyse 400 yıl sonra uluslararası hukuk anlamında bir adım daha atıldı. Bu adım Uluslararası Ceza Mahkemesi Sözleşmesi Tasarısı’dır. Gustave Moynier’in⁴³ 1872 yılında hazırladığı bu Tasarı’nın hazırlanma nedeni Cenevre Sözleşmesi’nin hak ihlallerini önlemek ve bu ihlaller neticesinde yapılacak olan yargılama için görevli uluslararası bir kurum oluşturmaktır.⁴⁴ Bu Tasarı hazırlanana kadar geçen süreçte özellikle toplumsal ve dünya barışı adına dini, insani ve ahlaki konuşmalar yapılarak çeşitli kongreler düzenlenmiştir. Bu barış konuşmaları özellikle sınıfsal mücadeleler verilerek, idealist düşüncelerle ve işçi sınıfının katkısı ile yapılmıştır. Savaş, insan doğasının bir çarpıklığı, hastalıklı bir bozukluk olarak değerlendirilmiştir. Gustave Moynier süreci bu şekilde yöneterek bu taslağı oluştursa da, hiçbir cezai sorumluluk içermeyen taslak yetersiz kalmıştır.⁴⁵ Bu eksikliğin giderilmesi için Uluslararası Haç Komitesi’nin toplantısında taslak dile getirilmiş ve Fransa’da bir dergide⁴⁶ yayımlanmıştır. Bu şekilde uluslararası kamuoyuna yayılan bu tasarı diplomasi çevresinde de tartışılmıştır.⁴⁷

⁴¹ G. Güneysu, ‘Uluslararası Ceza Hukuku Tarihi Açısından Peter Von Hagenbach’ın Yargılanması Önemi ve Anlamı’, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, cilt:25, sayı: 2 Aralık 2019, s. 834.

⁴² S. Erdal, ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinin Ulus- Devlet Egemenliğine Etkisi’, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Haziran 2010, cilt:18, sayı:1, s. 180.

⁴³ Gustave Moynier için bkz: A. Durand, The Role of Gustave Moynier in the Founding of the Institute of International Law (1873) The War In The Balkans (1857-1878) The Manual Of The Laws Of War (1880), *International Review of the Red Cross*, cilt:34, sayı:303, Aralık, 1994.

⁴⁴ Ö. Beyazıt, ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Yetkisi’, Yüksek Lisans Tezi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırıkkale, 2008, s. 18.

⁴⁵ A. Durand, Gustave Moynier and the peace societies, *International Review of the Red Cross*, cilt:36, sayı:314, Ekim 1996, s.535.

⁴⁶ <https://international-review.icrc.org/fr/revues/bulletin-no-1-bulletin-international-des-societes-de-secours-aux-militaires-blesses-10-1869> ‘Uluslararası Yaralı Askerlere Yardım Cemiyeti’ E. T: 07 Ekim 2024)

⁴⁷ Beyazıt, s 18

1.2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Dönemi

Dünya barışı adına her ne kadar sağlıklı bir ortam olmasa da uluslararası anlamda insanlık tarihine ilk darbenin vurulduğu dönem Birinci Dünya Savaşı olmuştur. İlk fitilin 1914 yılında Saraybosna’da Avusturya Macaristan Arşidükünün öldürülmesi ile ateşlenmesi ve 1918’in Kasım ayında ateşkes şartlarının Almanlar tarafından kabul edilmesiyle son bulan dört yıllık süreçte insanlık adına maddi ve manevi büyük kayıplar verilmiştir. Modern tarihin en yıkıcı savaşı olan Birinci Dünya Savaşında, önceki yüzyılda verilen askeri kayıpların toplamından daha fazla kayıp verilerek yaklaşık on milyon askerin ölmesine neden olunmuştur. Kaynaklarda sivil ölümleri hakkında net bir sayı belirtilemesede yaklaşık on üç milyon sivilin de doğrudan veya dolaylı şekilde öldüğü tahmin edilmektedir.⁴⁸

Birinci Dünya Savaşının “İtilaf devletleri” tarafından yani İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya tarafından kazanılması üzerine “İttifak Devletleri” olan Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti’nin lider ve askerlerinden savaş suçlularının yargılanması amacıyla bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması fikri oluşmuştur. Özellikle de İtilaf Devletleri ve Almanya arasında 28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versay Antlaşması’nda bu mahkemenin hukuki olarak temeli hazırlanmış ve özellikle antlaşmanın 228 ve 229’ncu maddeleri⁴⁹ Alman savaş suçlularının yargılanmalarına dayanak olmuştur. Ancak siyasi nedenlerle özellikle ABD’nin itirazlarıyla söz konusu mahkeme kurulamamıştır.⁵⁰ Beraberinde yine savaşın kaybeden tarafı olan Osmanlı İmparatorluğu da Sevr Antlaşmasına dayanılarak “insanlığa karşı suçlardan” yargılanmak istenmiş ancak siyasi kaygılar nedeniyle bu fikirden de vazgeçilmiştir.⁵¹

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bu gelişmeler sonucunda 1926 yılında gelindiğinde Uluslararası Ceza Hukuku Derneği ve Uluslararası Hukuk Derneği uluslararası ve kalıcı olacak uluslararası ceza mahkemesi kurulması için

⁴⁸<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-i>, Amerika Birlik Devletler Holokost Müzesi, I. Dünya Savaşı, E. T:08 Ekim 2024

⁴⁹<https://avalon.law.yale.edu/imt/partvii.asp>, ‘Versay Antlaşması’, E. T:08 Ekim 2024

⁵⁰ T. Odman, ‘Eski Yugoslavya ile ilgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45, sayı:1, s. 133.

⁵¹ M. C. Bassiouni., Former Yugoslavia: Investigating Violations of International Humanitarian Law and Establishing an International Criminal Tribunal, *Fordham International Law Journal*, 1994 cilt:18, sayı:4, s.1194.

girişimlerde bulunsa da bu çabaları da herhangi bir sonuca ulaşamamıştır. Bunun sebebi ise özellikle taslakları hazırlayan diplomatların tüm bu süreç, cezai soruşturmalardan uzak, tecrübelerinin eksik olmasından kaynaklıydı.⁵²

Birinci Dünya Savaşı sonucunda savaş suçlarına, yaşanan hukuksuzluklara sivil ölümlere rağmen sorumluları yargılayabilecek uluslararası bir ceza mahkemesi kurulamamış ve nihayetinde dünya bir savaşa daha meydanlık etmiştir.

Her ne kadar bu dönemde uluslararası ceza hukuku alanında yeterli gelişme kaydedilmemiş olsa da, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1921 yılında Milletler Cemiyeti tarafından Rus Mülteciler için bir komiserlik ofisi kurulmuş ve Dr. Fridtjof Nansen yüksek komiser olarak ofise atanmıştır. Rus Devrimi'nin ardından mülteci durumuna düşen Ruslara yardım amacıyla kurulan bu ofis söz konusu kişilerin yalnızca kimlik ve seyahat belgeleriyle uluslararası seyahat edebilmelerini hukuken güvence altına almaya çalışmış; aynı zamanda çalışma olanaklarını geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunarak, ilerleyen dönemde güvenli bir şekilde ülkelerine dönebilmeleri için çeşitli adımlar atmıştır. Benzer şekilde ofis, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından ortaya çıkan mülteci hareketlerinde de insanlara yardım sağlamıştır. 1938 yılı itibarıyla komiserlik faaliyetlerini sona erdirmiştir.⁵³

1.2.1.2. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Dönemi

İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin tanık olduğu en büyük ve yıkıcı savaşlardan biri olmuş ve insanlık adına hem maddi hem de manevi anlamda birçok kayıp verilmiştir. Bu süreçte yaşanan katliam ve insanlık dışı muameleler uluslararası toplumda büyük bir sarsıntıya sebep olmuştur. İnsanlık tarihinde yaşanan bu korkunç süreç uluslararası ceza mahkemesinin gerekliliğini gözler önüne sermiştir.⁵⁴

İnsanlık tarihini sarsan bu derin olay, kişilerin hak ve hukuk arama mücadelesinin bir sonucu olarak uluslararası ceza mahkemesinin kurulmasında temel rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın kazanan tarafı olan devletler

⁵²Bassiouni, s.1195

⁵³ E. Uzun, Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, cilt:2, sayı:2, Temmuz 2016, s. 63.

⁵⁴Bassiouni, s.1195

Alman ve Japon savaş suçlularını yargılamak amacıyla Nürnberg ve Tokyo’da Askeri Ceza Mahkemeleri kurmuş ve uluslararası anlamda bir ceza yargılamasını ilk defa gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır.⁵⁵

1.2.2. Nürnberg ve Tokyo Askerî Ceza Mahkemeleri Kuruluş ve Yapısı

İkinci Dünya Savaşı süresi içerisinde yaşanan çatışmalarda ve bu çatışmaların arka planında yaşanan insan hakları ihlalleri nedeniyle ilk kez uluslararası ceza hukuku kapsamında Alman ve Japon yetkililerinin bireysel anlamda cezai sorumluluğuna gidilebilecek bir irade ortaya konulmuştur. Ekim 1943’te İkinci Dünya Savaşının müttefik devletleri olan ABD, İngiltere, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, bu iradeyi ortaya koyan Moskova Deklarasyonu’nu⁵⁶ imzalamıştır.⁵⁷

Savaş sırasında yaşanan şiddet, insan haklarının ağır ihlalleri ve diğer savaş suçları nedeniyle uluslararası ceza yargılamasında önemli ölçüde değişiklikler meydana gelmiştir. Müttefik devletler ne şekilde bir yargılama yapılması gerektiği yönünde kararsız kalmışlardı. Bir görüş siyasi ve askeri sorumluların yargılama dahi yapılmadan doğrudan yok edilmesinden yana olurken, diğer bir görüş ise tüm bu sürecin yargılamaya konu edilerek uluslararası bir ceza mahkemesinde sorumluların cezalandırılması gerektiğine yöneliktir.⁸ Ağustos 1945 tarihine gelindiğinde ise Avrupa’daki Savaş Suçlarının Takibi, Cezalandırılması ve Uluslararası Askeri Mahkeme’nin (Nürnberg) Statüsüne Dair Londra Deklarasyonu⁵⁸ imzalanarak Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi kurularak devletler ceza hukukunun temeli atılmıştır.⁵⁹

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte savaş süresi boyunca özellikle Alman Nazi yöneticilerin cezalandırılması konusunda atılan ilk adım Almanya’nın

⁵⁵ Y. Aksar, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayınları, 2022, s. 57

⁵⁶ <https://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>, ‘Moskova Deklarasyonu’ E. T: 08 Kasım 2024.

⁵⁷ Tezcan s. 325

⁵⁸ http://www.icls.de/dokumente/imt_statute.pdf, ‘Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Tüzüğü’, E.T:19 Mayıs 2025.

⁵⁹ H. Zafer/ N. Güller, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Gustav Streseman Institute, Bonn s.4

Nürnberg şehrinde uluslararası nitelikte olan Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesinin kurulması olmuştur.⁶⁰

Nürnberg mahkemesinin kuruluşunun akabinde Pasifik Savaş Alanı ile ilgili Müttefik Kuvvetler Başkomutanı olan General Douglas MacArthur şahsi yetkisi ile 19 Ocak 1946 tarihinde Tokyo Uluslararası Uzak- Doğu Askeri Mahkemesini özel bir kararname ile kurmuştur.⁶¹ Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesinde yargılama; müttefik devletler tarafından 11 farklı ülkeden seçilen 11 hâkim ile 12 savcı tarafından gerçekleştirilmiştir. Mahkemeye Avusturyalı William Webb başkanlık yapmış olup, başsavcı ise ABD’li Joseph Keenan’dır. Bu mahkemede farklı ülkelerden çeşitli hakim ve savcılar da görev almıştır.⁶²

Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ve Tokyo Uzak-Doğu Askeri Mahkemesi konu itibarıyla “*ratio materia*” ve kişilerin yargılanması açısından da “*ratio persona*”dır. Kısacası bu mahkemeler hem konu hem de kişi yargılamaları açısından sınırlandırılmış olup, genel ve kalıcı bir mahkeme değil özel nitelikte mahkemelerdir.⁶³

Özel nitelikte mahkemeler olmasıyla birlikte yalnızca belirli suç tiplerini yargılama yetkisine sahip, olağanüstü şartlar altında kurulmuş ve isnat edilen fiiller gerçekleştikten sonra kurulmuş (*ex post facto*) mahkemelerdir.⁶⁴ Yalnızca belirli zamanda belirli fiillerin yargılanması konusunda kurulan bu mahkemelerİkinci Dünya Savaşı’nda Alman ve Japon yetkililere isnat edilen barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçları yargılamak için kurulmuştur.⁶⁵

1.2.2.1. Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesinin Konu Bakımından Yargı Yetkisi

Nürnberg’de kurulan Askeri Ceza Mahkemesi galip mihver devletler tarafından Alman savaş suçlularını yargılamak amacıyla kurulmuştur. Mahkeme

⁶⁰ E. Uzun, Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü, *Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:3, sayı:2, 2003 s. 27.

⁶¹ Odman, s. 137.

⁶² Parlak, a.g.e., s.44.

⁶³ Odman, a.g.e., s.137.

⁶⁴ T. M. Parlak, Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri, *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, sayı:37, Ocak 2015, s.45.

⁶⁵ Erdal, a.g.e., s.158.

konu bakımından belirli sınırlarla çevriliydi ve üç ayrı suç tipi açısından yetkili kılınmıştır.⁶⁶

Nürnberg Statüsünün 6'ncı maddesinde⁶⁷ bu mahkemenin yargılama konuları belirlenerek, barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar bu kapsama alınmıştır. Statünün 6. maddesinin 1'nci fıkrasında barışa karşı suçların tanımı, bu suçun hangi eylemler neticesinde oluşacağı, 2'nci fıkrasında savaş suçlarının tanımı ve hangi eylemler neticesinde bu suçun oluşacağı, 3'ncü fıkrasında ise insanlığa karşı suçların tanımı ve hangi eylemler neticesinde suçun oluşacağı açıklanmıştır. 3'ncü fıkrada yer alan insanlığa karşı suçların mahkemenin yargılama yetkisine girebilmesi için bağlantılı olması şartı bulunmaktadır. İnsanlığa karşı suçlar, savaş suçları veya barışa karşı suçların işlenmesi için yapılan eylemler ve bağlantılı eylemler olarak kabul edilmiştir.⁶⁸

Yargılama kapsamında olan barışa karşı suçların cezalandırılması ile ilgili düşünceler 16'ncı yüzyıla kadar uzansa da 1899 ve 1907 tarihli Lahey Konferanslarında insanların güvenli barışı garantilemek için en etkili araçların aranması gerektiği vurgulanmış ve sonrasında Milletler Cemiyeti tarafından savaş yasaklaması da uluslararası teamüllere göre belli sınırlar çizmiştir.⁶⁹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilen Statü'de; savaş saldırısı planlamak, hazırlık yapmak, savaşı sürdürmek veya uluslararası sözleşme ve teamülleri ihlal etmek gibi eylemler barışa karşı suç olarak kabul edilmiştir. Yargılamalarda sanıkların atılı suçlamaya karşı savunması “*ex pot defacto*” yani suçun işlendiği tarihte bu şekilde bir suç düzenlemesi olmadığı iddiası iken, yargılama mercii savaşı kısıtlayan Lahey Sözleşmesi ile Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Versay Antlaşmasının 227 ve 228'inci maddelerini dayanak olarak göstermiştir.⁷⁰

⁶⁶ Erdal, a.g.e., s. 159.

⁶⁷ https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_5.pdf, ‘Nürnberg Mahkemeleri Tüzüğü’, E. T: 11 Aralık 2024

⁶⁸ Tezcan, a.g.e., s.329.

⁶⁹ G. Gingsburg, *The Nuremberg Trial anda International Law*, Drodrecht, Martinus, Nijhoff, 1990 s.125

⁷⁰ M. Şahin, Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ocak 2010, cilt:2, sayı:1, s. 54.

8 Ağustos 1945 Tarihli Londra Antlaşması ve Ek Statüler⁷¹ kapsamında Statü'nün 6'ncı maddesinin ikinci fıkrasında savaş suçlarına yer verilerek; savaş yasalarının ve kurallarının çiğnenmesi olarak belirtilmiştir. Buna göre, işgal altındaki ülkelerde yaşayan sivillerin öldürülmeleri, kötü muameleye maruz bırakılmaları, zorla çalıştırılmaları, yerlerinden edilmeleri, savaş esiri olan veya denizdeki kişilerin öldürülmeleri, kamu ve özel kişilerin mallarının yağma edilmesi, hiçbir gereklilik olmamasına rağmen şehir ve köylerin yakıp, yıkılıp, yok edilmeleri savaş suçu olarak kabul edilmiştir.⁷² Nürnberg yargılamalarında savaş suçları ile ilgili en önemli özellik, suçlamalarla ilgili savaş suçu işlendiği iddiasıyla ilk kez yargılama yapılmış ve bu yargılamalarda bireylerin sorumluluğuna gidilmiştir. Bununla birlikte diğer suçlarmalarda öne sürülen “*ex post facto*” iddiası öne sürülmemiştir.⁷³

Statü'nün 6'ncı maddenin üçüncü fıkrasında ise insanlığa karşı suçlar düzenlenerek, savaş öncesi veya savaş esnasında sivillerin öldürülmeleri, soykırım, tutsak olarak kullanılmaları, yerlerinden edilmeleri, diğer insanlığa aykırı fiiller ile Mahkeme'nin yetki kapsamına giren herhangi bir suçun işlenmesi için veya bu suçla ilgili siyasi, sosyal ve dinsel edenlerle işlenen ve işlendikleri ülkenin yerel hukuk sistemlerinde kanunların çiğnenmesi sayılan veya sayılmayan kısıyıcı eylemler kapsama alınmıştır.⁷⁴ İnsanlığa karşı suçlar yargılamalarda en fazla tartışma konusu olan suçlamalar olmuştur. Zira savunma burada ceza hukukunun en temel ilkelerinden biri olan kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesinin ihlal edildiğini öne sürmüştür. Yargı mercileri ise 1907 Lahey ve 29 Mart 1919 barış görüşmelerinde kullanılan “*savaş hukukuna ve geleneklerine veya insanlık hukukuna karşı saldırı suçu*” ifadelerini öne sürseler de bu husus uluslararası toplum nezdinde ikna edici bulunmamıştır.⁷⁵

İnsanlığa karşı suçların savaş öncesi, savaş sırasında veya savaş sonrası herhangi bir sivil nüfusa karşı iç hukuklarında tanımlanmasa bile işlenmesi halinde suçun oluştuğu, işlenebileceği kabul edilmiştir. Ancak Nürnberg mahkeme

⁷¹https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf, 1945 tarihli Londra Antlaşması ve Ek Statüler, E.T. 04 Ağustos 2025.

⁷² Odman, a.g.e., s.139

⁷³ Şahin, a.g.e., s. 56.

⁷⁴ Odman, a.g.e., s.139.

⁷⁵ Şahin, a.g.e., 56.

tüzüğündeki 6'ncı maddeye göre bu mahkemenin yetkisi altındaki suçlar olarak da bir kısıtlama getirilmiştir. Bu durum insanlığa karşı suçları, savaş suçlarından da ayıran bir diğer husustur. Bu sayede insanlığa karşı suçların mağdurları için suçun tanınması, barışa karşı suç veya savaş suçları ile icrası veya bağlantısı olması halinde mümkün olacaktır.⁷⁶ Ancak Nürnberg Mahkemesi'nin yargılama konusu anlamında en büyük eksikliği ve tartışmaların da odağında olan konu cinsel suçlara ilişkin yargılamanın yapılmamasıydı. İkinci Dünya Savaşı boyunca kadınlara karşı işlenen ve yargılama esnasında mahkemeye de sunulan tutanaklarla da sabit olan cinsel suçlar adeta yok sayılmıştır.⁷⁷

Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi statüsünün hazırlanması için yapılan Londra Konferansı'nda hazırlanan ilk taslaklarda insanlığa karşı suçlar kavramından söz edilmezken sonrasında sunulan taslaklarda insan hakları ihlallerine değinilerek insanlığa karşı suçlar bağımsız bir madde olarak yer almıştır. Nürnberg statüsü bu anlamda insanlığa karşı suç tanımının yapıldığı ilk belge olma özelliğini taşımaktadır.⁷⁸

Nürnberg Mahkemesindeki yargılamalar 1945'te başlamış ve 1956 tarihinde sona ermiştir. Yapılan yargılamalarda Nazi Hükümetinin 24 üst düzey yönetici yargılanarak, 11 kişi ölüm cezasına, 3 kişi ömür boyu hapis cezasına ve 7 kişi de ağır hapis cezasına çarptırılmış, 3 kişi ise suçlamalardan beraat etmiştir.⁷⁹

1.2.2.2. Tokyo Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesinin Konu Bakımından Yargı Yetkisi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile galiplerin kurduğu bir diğer mahkeme Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi olmuştur. Bu mahkemenin kuruluş amacı ise Japonya ve Pasifik'te işlenen savaş suçlarının tespiti ve faillerin yargılanmasıdır.⁸⁰ 26 Nisan 1946 tarihinde Tokyo Uluslararası Askeri Ceza

⁷⁶ L. Moffett, The Role of Victims in the International Criminal Tribunal of the Second War, *International Criminal Review*, cilt:12, sayı:2, Ocak 2012 s.7.

⁷⁷ K. D. Askin, 'War Crimes Against Women: Prosecutions in International War Crimes Tribunals', Martinus Nijhoff Publishers, 1997, Massachusetts, s.1997.

⁷⁸ E. Azarkan, 'Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar', *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:52, sayı:3, Ağustos 2003 s.277.

⁷⁹ Aksar, a.g.e., s.58.

⁸⁰ Tezcan, a.g.e., s.331,

Mahkemesi bir diğer adıyla Uzak Doğu Askeri Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Birkaç farklılık dışında Nürnberg Mahkemesi ile benzer olarak kurulmuş bir mahkemedir.⁸¹

Hazırlanan iddianamede sanıklara savaş planlamak, çıkarmak ve uygulamak, Çin'e karşı savaş ilan etmek, ABD'ye karşı savaşmak, İngiliz Milletler Topluluğuna, Hollanda, Fransa, SSCB'ye karşı saldırgan bir tutum ile savaşmak, savaş suçluları ve sivil halka karşı insanlık dışı muameleyi önermek, uygulamak veya tüm bunlar için yetki vermek ve ihmal sureti ile savaş suçlarının önlenmesi adına kasıtlı ve aleni şekilde davranmak suçları isnat edilmiştir.Yapılan yargılamalar neticesinde suç isnat edilen 25 sanıktan 7'si ölüm cezası, 16'sı müebbet hapis cezası ve diğerleri de süreli hapis cezasına çarptırılmıştır.⁸²

1.2.2.3. Yapılan Yargılamaların Uluslararası Hukuktaki Yansımaları

Nürnberg ve Tokyo mahkemelerindeki yargılamalar bir yandan uluslararası ceza hukuku açısından önemli derecede gelişmelerin önünü açmakla birlikte diğer yandan uluslararası hukuk, ceza hukuku ve ilkeleri açısından ciddi anlamda eleştirilere maruz kalmıştır.⁸³

Öncelikle Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri yargılamalarında İkinci Dünya Savaşı esnasında işlenen savaş suçlarında sanıkların cezalandırılması açısından sorumluluğu olanların makul sürelerde yargılanması ve cezalandırılması konusunda başarılı olmuştur.⁸⁴

Her iki mahkemede yapılan yargılamaların uluslararası hukukun gelişimi adına büyük ölçüde katkısı olmuştur. Bu mahkemeler özellikle kişi bakımından ve konu bakımından yargılama yetkisi ile ilgili tartışmaların odağında olmuştur. Kişi bakımından yargılama yetkisi anlamında yargılamalar esnasında sanıkların bireysel sorumluluklarına ilişkin yürütülmüş ve bu kavramı ile birlikte belirli suçları işleyen

⁸¹ A. Alibaba, Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Mayıs 2000, s.185

⁸²Parlak,a.g.e., s. 45.

⁸³ C. Yurtseven, 'Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ve Mahkemenin Uluslararası Ceza Hukukuna Etkisi', *Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt.1, sayı:1, Kasım 2014, s. 112.

⁸⁴ E. Gökşen, *Uluslararası Ceza Hukukunda Bireysel Ceza Sorumluluğu*, Seçkin Hukuk, Ankara, 2024, s. 62, R. Bellelli, *International Criminal Justice Law and Proctice form the Rome Statute to Its Review*, Ashgate Publishing, Third Avenue, New York, s.11.

kişilerin ceza sorumluluğu taşıdığı ve eylemlerinden sorumlu olacağı görüşü ile birlikte uluslararası ceza hukuku adeta doğmuştur.⁸⁵

Bu mahkemelerin uluslararası ceza hukukuna katkılarının yanı sıra söz konusu yargılamalar tartışmaların da odağında olmuştur. Özellikle Nürnberg ve Tokyo yargılamalarına yönelik eleştirilerde öne çıkan iki ana başlık vardır: Galiplerin adaleti ile suç ve cezaların kanuniliği ilkesidir. Nürnberg Mahkemesinin kurucularının İkinci Dünya Savaşından galip çıkan devletler olan ABD, İngiltere, Rusya, Fransa gibi oldupundan, ikinci dünya savaşı sonrasında kurulan bu mahkemelerin kuruluşu, yapısı, iddia makamı ve hâkimler yine bu devletler tarafından belirlenmiş ve ülkelerin kendi temsilcilerinden oluşan heyet yargılamayı yapmıştır. Böyle bir bağlantı ise tarafsız ve adil bir yargılamanın mümkün olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiş ve yargılamalar için “Galiplerin adaleti” nitelemesi yapılmıştır.⁸⁶

Nürnberg yargılamalarında mağdurların tanınması konusunda Sovyetler Birliği’nin yargılamalara katılması ile birlikte, Sovyetlerin Doğu Avrupa ve Finlandiya’yı haksız işgali ve saldırganlıkları nedeniyle yaşanan kayıplar ve özellikle Alman kadınların toplu tecavüzlerine ilişkin sorumluluğuna gidilmeyerek suçlamalar reddedilmiştir. Bu konuda Sovyetlerin mahkemeyi açık şekilde manipülasyon ettiği ve yapılan yargılamaların adil olup olmadığını sorgulatırken, galiplerin adaleti de açıkça gözler önüne serilmiştir.⁸⁷

Bir diğer husus olan kanunilik ilkesi yani kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi yargılamalar esnasında da çok kez ileri sürülmüştür. Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, bir kimse işlediği fiilin suç olduğunu ve bu fiili gerçekleştirdiğinde alacağı cezayı bilmelidir. Nürnberg ve Tokyo yargılamalarında, yargılanan sanıklara isnat edilen suçlamalarla ilgili uluslararası hukuk kapsamında birkaç uluslararası sözleşme dışında sorumlu tutulabilecekleri bir düzenleme bulunmamaktaydı.⁸⁸ Özellikle yargılamalarda önemli bir etkiye sahip olan “*insanlığa karşı suçlar*” ilk kez

⁸⁵D. Tezcan, s.331, D. Zenginkuzucu, *Uluslararası Hukuk ve Adalet Yapı, İlkeler, Tartışmalar, Gelişmeler*, Legal, İstanbul, 2023, s. 293.

⁸⁶C.Ü. Beyoğlu, Hukukun Üstünlüğü Perspektifinden Uluslararası Ceza Yargısının Tarihsel Gelişimi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(NEÜHFD)*, cilt:6, sayı:2 Aralık 2023, s. 711,

⁸⁷L. Moffet., a.g.e., , s.8

⁸⁸Beyoğlu,a.g.e., s. 713.

Nürnberg Mahkemesi Statüsü ile uluslararası ceza hukukuna girmiş, bu süreç ise 1945 yılına tekabül eder. Ancak suç isnat edilen sanıkların söz konusu eylemleri gerçekleştirdikleri tarih ise 1945 yılı öncesindedir. Dolayısıyla kanun geriye yürümüş (*ex post facto*) ve bu durum yargılamaları eleştirilerin odağı haline getirmiştir.⁸⁹Nürnberg'deki yargılamalarda sanıkların aleyhine yapılan yargılamalar ve verilmiş olan kararlar, suç ve cezalarda kanunilik ilkesinin gereklerin uzak olup yargılamalar bu gerçekle lekelenmiştir.

Galiplerin adaleti ve kanunilik ilkesi dışında mahkemelerin doğal hâkim ilkesine uymadığı hususu da bir diğer eleştiri konusu olmuştur. Doğal hâkim ilkesi gereğince; herkesin yasalar ile önceden kurulmuş bir mahkemede tarafsız, bağımsız ve yetkili bir hâkim karşısında yargılanma hakkı vardır. Ayrıca yalnızca yenik devletlerin yargılanması kazanan devletlerin aslında bozulan dünya düzenini sağlamayarak adeta yargıyı bireysel çıkarları için intikam aracı olarak kullandıklarını ortaya sermektedir.⁹⁰

Nürnberg yargılamalarında dinlenen tanıkların sayıca az oluşu, savaşta yaşanan acıların tamamını temsil etmemesine neden olmuştur. Örneğin, engelli, akıl hastaları, Roman ve eşcinsellerin tanıklıklarına başvurulmaması yalnızca Yahudilerin özellikle de mahkemede yer alan savcıların ülkelerinden gelenlerin tanıklık yapması, diğer etnik grupların mağduriyetlerine yer verilmemesi bir diğer tartışma konusu olmuştur.⁹¹

20'nci yüzyılda uluslararası ceza hukuku kapsamında yaşanan gelişmeler oldukça önemlidir. Zira Nürnberg ve Tokyo duruşmalarından sonra her ne kadar eleştirilerin açık hedefi olsa da Eski Yugoslavya ve Ruanda için iki ceza mahkemesi kurarak BM Güvenlik Konseyi önemli bir aşama kaydetti ve insancıl hukuk açısından belirli yükümlülüklerle bağlı olma kişilerin bu yükümlülükleri ihlal etmesi halinde ve devletlerin egemelik sınırları ve uluslararası alanda bireysel sorumluluklarına gidilebileceğini açıkça gösterdi.⁹²

⁸⁹M. Şahin, a.g.e., s. 60

⁹⁰T. M. Parlak, a.g.e., s. 50

⁹¹L. Moffet, a.g.e., s. 12

⁹²J. Van den Boogaard, a.g.e., s.67.

Kısacası Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri uluslararası ceza hukukunun gelişmesi açısından oldukça önemli bir süreç olsa da yargılama öncesi ve yargılama süresi içerisinde çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu süreçle uluslararası ceza hukuku iç hukuktan bağımsız, üst düzey yöneticilerin devlet adamlarının yargılandığı, yerel keyfiliklerden uzak yeni bir bakış açısı getirmiş ve ceza hukukunun uluslararası alanda gelişmesine öncülük etmiştir.

Savaş suçlarının yargılanması açısından kritik bir öneme sahip olan İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, aynı zamanda insan haklarının gelişimi sürecinde merkezi bir konumda bulunan mültecilik meselesine de odaklanmıştır. Bu dönemde hazırlanan Mülteciler Sözleşmesi ile mülteciler, uluslararası düzeyde kriminalize edilmeden ve bir suçlu kategorisine dahil edilmeden insani bir perspektifle ele alınmış ve hukuki çerçeveye kavuşturulmuştur.⁹³

1.2.3. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Mekanizması

1990'ların başlarında Sovyetlerin dağılması ile başlayan değişim süreci doğu Avrupa'da yer alan Yugoslavya'yı da etkisi altına almıştır. Özellikle milliyetçi ve dini düşüncelerle pekişen parçalanma hareketleri Yugoslavya'da yer alan Müslüman Boşnaklar ve Hırvatları derinden etkilemiş, etnik gruplar arasındaki çatışmalar artmıştır. Sırp Çetnikler tarafından uygulanan sistematik soykırım, savaş suçları gibi uluslararası ceza hukukunu yakından ilgilendiren konular İkinci Dünya Savaşından sonra tekrar gündeme gelmiştir.⁹⁴

Avrupa'nın ortasında Sırp güçleri tarafından özellikle Müslüman Boşnaklara, Hırvatlara, Kosova'ya yönelik savaş suçları, sistematik etnik temizlik, soykırım ve insanlığa karşı suçların işlenmesi üzerine Birleşmiş Milletler çeşitli kararlar⁹⁵ alarak

⁹³ S.J. Pickering, Transnational Crime and Refugee Protection, *Social Justice*, cilt:34, sayı:2, 2007, s.48.

⁹⁴ M. Y.Aslan, 'Uluslararası Hukukta ve Türk Hukukunda Savaş Suçları', *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2003 s. 43.

⁹⁵ Karar Metinleri için UN Quarterly, United Nations Security Council, S/RES/713, 764, 771, 780, 808, 827 <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20713.pdf>.T: 19 Mayıs 2025.

bu hukuksuzlukların ve ağır insan hakları ihlallerinin yargılanması amacıyla uluslararası bir mahkemenin temelini hazırlamıştır.⁹⁶

Eski Yugoslavya'da uluslararası ceza mahkemesi kurulması fikri 1992 yılında BM'de dile getirilmiş bu süreçte eski Polonya Başbakanı ve BM Raportörü olan Tadeusz Mazowiecki etkili olmuştur. Dünyanın gözleri önünde yaşatılan bu barbarlığa karşı BM Güvenlik Konseyi'nin 827 sayılı kararı ile 25 Mayıs 1993 tarihinde Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi- EYUCM (*International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia- ICTFY*) kurulmuştur.⁹⁷

EYUCM'nin Statüsü Dayton Antlaşmasıyla tanınmış olup bu Mahkeme, İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM Güvenlik konseyi kararı ile kurulan ilk mahkeme özelliğini taşımaktadır.⁹⁸ Bu mahkemenin kuruluşunun kanuni dayanağı olarak BM Şartı VII. Bölümünde öngörülen tedbirlerin uygulanmasına ilişkindir. BM'nin uluslararası alanda barış ve güven ortamının devamlılığını sağlamak amacıyla alacağı önlemler BM Şartının VII. Bölüm, 39-51'nci maddelerinde düzenlemiştir.⁹⁹

Bu Mahkeme Eski Yugoslavya bölgesinde yaşanan çatışmalar ve neticesinde meydana gelen uluslararası hukuk tarafından korunan insan haklarının ağır ihlallerinin araştırılması amacıyla kurulmuş olup, mahkeme olağanüstü ve *ad hoc* niteliktedir. Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlar ise 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri, savaş hukuku veya örf ve adetlerinin ağır ihlalleri, soykırım ve insanlığa karşı suçlar¹⁰⁰ olarak belirlenmiştir.¹⁰¹

Bu Mahkemenin en önemli özelliği kendisinden önce kurulan Nürnberg ve Tokyo Mahkemelerindeki gibi işlenen suçlardan sonra değil, suçların halen

⁹⁶Erdal, a.g.e., s.160 .

⁹⁷ Odman, a.g.e., s. 140, BM Güvenlik Konseyi 25 Mayıs 1993 tarih, 827 sayılı kararı, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi- EYUCM Kuruluş Tüzüğü https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf E.T: 19 Mayıs 2025.

⁹⁸ İ. Poriç, Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu Ve Değerlendirilmesi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2012 s.77.

⁹⁹ A. Sağlam, Uluslararası Yargılama Faaliyetleri Bağlamında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Değerlendirilmesi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, cilt:6 sayı:20, Ocak 2015, s 578

¹⁰⁰https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_re808_1993_en.pdf, Report Of The Secretary- General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808, E.T. 15 Mayıs 2025.

¹⁰¹ U. Bayıllıoğlu, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisine Giren Suçlar (Soykırım Suçu, İnsanlığa Karşı Suçlar, Saldırı Suçu, Dar Anlamda Savaş Suçu), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2006 s.28

işlenmeye devam ettiği dönemde kurulmuş olmasıdır.¹⁰² EYUCM'nin, 1 Ocak 1991 tarihinden itibaren Eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde işlenen suçları yargılama yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki EYUCM Statüsü'nün¹⁰³ 2. Ve 5'nci maddeleri arasında yer alan ağır suçları oluşturmaktadır. Bu suçları kısaca sıralayacak olursak; soykırım, kasıtlı öldürme, işkence, ırza geçme ve onur kırıcı davranış suçlarıdır.¹⁰⁴ Söz konusu Mahkeme Statüsü'nde Nürnberg kapsamında özellikle gündeme gelen insanlığa karşı suçların içeriği genişletilerek, özellikle Bosna Hersek'teki Müslüman kadınların maruz kaldığı sistematik tecavüzlerin yaptırımı olması adına “*tecavüz eylemi*” ile 1984 İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Ceza'ya Karşı Sözleşme'nin kapsamına giren işkence suçu dahil edilmiştir.¹⁰⁵

EYUCM, kendinden önce kurulan Nürnberg ve Tokyo Mahkemelerinden farklı olarak sivil nitelikte bir mahkemedir. Mahkemenin kurucusu olan BM Güvenlik Konseyi'nden tamamen bağımsız ve özerk olarak çalışmış, hiçbir müdahaleye açık olmamıştır.¹⁰⁶

EYUCM'nin yapısı kuruluş Statü'nün 1. maddesinde belirtilmektedir. Buna göre üç adet ilk derece dairesi ile bir adet istinaf dairesinden oluşmaktadır. Dairelerin her birinde 16 sürekli ve aynı anda 12'yi geçmeyecek kadar “*ad litem*”¹⁰⁷ hakim bulunmakta olup hakimlerin tabiiyeti birbirinden farklıdır. Dairelerde yer alan mahkemelerde ise en fazla 3 sürekli ve aynı anda 9'u geçmeyecek kadar hakim bulunmaktadır. İstinaf dairesinde ise tamamı sürekli 7 hakim bulunmakta olup bunlardan 5'i görev yapmaktadır.¹⁰⁸

Kurulduğu günden itibaren 2017 yılının sonuna kadar faaliyetine devam eden EYUCM'de 161 kişi hakkında iddianame düzenlenmiş ve 90 kişi hakkında

¹⁰² Y. Aslan, a.g.e., s. 45

¹⁰³ https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, EYUCM Statüsü, E.T: 15 Mayıs 2025.

¹⁰⁴ D. M. Zenginkuzucu, , a.g.e.,s.295

¹⁰⁵ E. Uzun, s.30, Rancilio P. E., From Nuremberg to Rome: Establishing an International Criminal Court and the Need for U.S. Participation, *Univcity of Detroit Merey Law Review*, cilt: 77, sayı:1, 1999 s.169

¹⁰⁶ Tezcan/ Erdem/ Önok., a.g.e., s. 345

¹⁰⁷ Ad litem: Mahkemede kedisini temsil edemeyecek kişiler adına davada hareket etmesi için atanan kişi için kullanılır. Özellikle uluslararası mahkemelerde kendisini göstermektedir. Bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/Ad_litem E.T: 15 Mayıs 2025

¹⁰⁸ https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, EYUCM Statüsü, E.T: 15 Mayıs 2025, Tezcan/ Erdem/ Önok., a.g.e., s. 346

mahkûmiyet, 19 kişi hakkında beraat kararı verilmiştir. 13 sanık için devam eden davalar yerel mahkemelere havale edilmiş, 37 kişi için de açılan davalar ölüm, delil yetersizliği sebepleri ile geri çekilmiştir. Mayıs 2022 itibariyle halen devam etmekte olan davalar Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Mekanizması tarafından halef sıfatı ile görülmektedir. Bu davalara örnek olarak temyiz kararı verilen“Mladic Davası”¹⁰⁹ ve temyiz aşamasındaki “Stanisic ve Simatovic Davaları” gösterilebilir.¹¹⁰

1993 yılında bölgedeki çatışmalar savaş suçları ve soykırım suçları iddiaları nedeniyle BM’nin Güvenlik Konseyi kararı ile kurulan bu mahkemedeki yargılamalar neticesinde birtakım olumlu sonuçlar alsa da genel anlamda bakıldığında siyasi bir yapı tarafından oluşturulduğundan, bağımsız olarak hareket etmesinin mümkün olmadığına dair bir takım eleştiriler almıştır. Özellikle ilk yıllarında mahkemenin kuruluş amacını gerçekleştirememesi, şüphelilerin birçoğunun yakalanamaması, eleştirilerin odağında olmasının en önemli sebebidir.¹¹¹

1.2.4. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Mekanizması

Ruanda’da temel olarak iki etnik grup bulunmaktaydı: Hutular ve Tutsiler. 1800’lü yılların sonunda Avrupa için gözde bir sömürge alanı haline gelen Ruanda 1890’larda Almanların bölgeye hakim olması, sonrasında ise Belçika’nın bu bölgeyi ele geçirmesi, bu iki etnik grup arasında hem ekonomik hem de toplumsal olarak farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Özellikle Belçika yönetimi döneminde Tutsiler toplumun üst tabakalarında görev alıp, eğitim ve ekonomik anlamda daha ileri seviyede olurken aynı durum Hutular için geçerli olmamış ve bu durumda toplumsal ayrışmanın temelini oluşturmuştur.¹¹²

Yaşanan bu toplumsal ayrışma beraberinde iç çatışmaları doğurmuş ve en nihayetinde özellikle Nisan- Temmuz 1994’te Ruanda’da yaşanan olaylarda Hutular Tutsi azınlığına karşı korkunç bir soykırım gerçekleştirmiş, bu süreçte 100.000’e yakın Tutsi etnik temizliğe maruz kalmıştır.¹¹³ Çeşitli dönemlerde çatışmaların

¹⁰⁹, <https://www.irmct.org/en/cases/mict-13-56>, Mladic Davası, E.T: 15 Mayıs 2025

¹¹⁰ Aksar, a.g.e., s. 60

¹¹¹ Tezcan/ Erdem/ Önok., a.g.e., s.357.

¹¹² Y. A. Güzelipek. Uluslararası Toplum ve Ruanda’da Normalleşme Çabaları, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, cilt:15, sayı:2 s.192.

¹¹³ Tezcan/ Erdem/ Önok., a.g.e., s. 357.

yoğunluğu artarak yaklaşık 4 yıl süren bu iç savaşta tam anlamıyla bir soykırım yaşanmış, Tutsiler insanlık dışı eylemlerle karşı karşıya kalmış ve yüz binlerce Tutsi mülteci olarak ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Öyle ki bu süreçte tüm Tutsi halkının %10'u öldürülmüştür. Bu oran o denli yüksek bir orandır ki, Nazi kamplarında ölen insanların neredeyse 5 katına denk gelmektedir.¹¹⁴

Yaşanan bu olaylar neticesinde BM Güvenlik Konseyi tarafından 08.11.1994 tarih ve 955 sayılı kararı ile RUCM kurulmuştur. Bu mahkemenin yargılama kapsamına giren suçlar; insanlığa karşı suçlar, soykırım, uluslararası insancıl hukukun ağır ihlali ve EYUCM'nde sayılan suçlar olarak belirtilmiştir.¹¹⁵RUCM, BM Sözleşmesi ile üç amaçla kuruldu:

- i. 1994 yılında Ruanda'da yaşanan katliamların sorumlularını yargılamak,
- ii. Eski savaşçılar arasında uzlaşmayı sağlamak,
- iii. Büyük Göller Bölgesi'nde barışı tekrar tesis etmektir.¹¹⁶

Mahkeme kuruluşundan itibaren oldukça önemli kararlara imza atmış, özellikle soykırımın değerlendirmesi açısından önem arz etmiştir. Ayrıca RUCM'nin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri kapsamında Ortak 3'ncü maddenin¹¹⁷ hukuken yorumlanmasında referans olan kararları¹¹⁸ mevcuttur.¹¹⁹

31 Aralık 2015 tarihinde faaliyetlerine son verilen RUCM yargılamaları süresince 93 şüpheli adına iddianame hazırlamış, 62 sanık mahkûm edilmiş, 14 sanık için beraat kararı verilmiş, bir kısmı ise yargılamalar devam ederken hayatını kaybetmiştir. RUCM 10 davayı, ulusal mahkemelerde görülmek üzere havale etmiş, dört dava ölüm ve delil yetersizliği nedenleri ile sona ermiştir. Son olarak devam

¹¹⁴ Beyazıt, a.g.e., s. 33.

¹¹⁵ Aydın, a.g.e., s.159.

¹¹⁶ D. Byron, The Impact of International Criminal Law on Domestic Jurisdiction, International Conference on the "Legacy of the ICTR", *Madibeng Council of Chambers University of Johannesburg*, South Africa, 1 November 2013, s.1

¹¹⁷Bkz. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri kapsamında Ortak 3'ncü madde: https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/569_1.pdf, E.T: 15 Mayıs 2025

¹¹⁸ <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ict/1998/en/19275> Savcı - Jean-Paul Akayesu (Yargılama Kararı), ICTR-96-4-T, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTR), 2 Eylül 1998, E.T: 15 Mayıs 2025

¹¹⁹ Gökşen, a.g.e., s.76

eden süreçte davalar Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Mekanizmasına havale edilmiş ve halen görülmeye devam edilmektedir.¹²⁰

1.2.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi

Uluslararası Ceza Mahkemesinin (UCM) kuruluşu sürecine kadar olan kronolojik süreç çalışmamızda detaylıca incelendi. Dünya tarihinde yaşanan uluslararası nitelikte suçlar yargılama süreçlerinin en az etki ile daha adil kararlar verilmesi adına bağımsız ve tarafsız heyetlerden oluşan uluslararası nitelikte mahkemelerde yargılanmıştır. Bu süreçte önemli kararların yanı sıra tartışmalı birçok karar da verilmiştir. Ancak bu süreç daimi nitelikte uluslararası ceza mahkemesinin kurulması fikrini de beraberinde getirmiştir.

1973 Yılında Apartheid (İrk Ayrımcılığı) Suçunun Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmenin kabul edilerek, bu sözleşmenin 5'nci maddesinde yer alan sözleşmeye taraf olan devletlerin yargılama yetkisini kabul ettikleri bir UCM'nin kurulmasına yönelik adım atılarak EYUC ve RUCM'nin kurulmasının peşi sıra kalıcı UCM'nin kurulması adına ilk adımlar atılmıştır.¹²¹

1.2.5.1. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluş Süreci ve Özellikleri

Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulması amacıyla yapılan çalışmaların asıl ivme kazandığı zaman 1989-1998 yılları arasındadır. 1989 yılında BM'nin gündemine gelen uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı problemi neticesinde sabit bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması tavsiye edilmiştir. Aynı dönemde Yugoslavya ve Ruanda'da kurulan ad hoc mahkemeler kalıcı bir uluslararası nitelikteki mahkemeye olan ilgiyi de arttırmıştır.¹²²

Kalıcı özellikte bir uluslararası ceza mahkemesinin kuruluş sürecinde atılan en somut adım BM Genel Kurulu tarafından Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan mahkemenin kurulması hakkında bir rapor hazırlaması talebi ile olmuştur.

¹²⁰ Aksar, a.g.e., s.61

¹²¹ Y. E. Gül, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve İnsan Haklarına Katkıları, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, cilt:3, sayı:1, Ağustos 2018, s.296.

¹²²E. S. Gökşen, a.g.e.,s. 118

Hazırlanan rapor neticesinde kurulacak olan bu mahkemenin sözleşme yolu ile kurulması yolu benimsendi.¹²³

15 Haziran- 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma’da Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kurulmasına Dair Birleşmiş Milletler Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans sonucunda UCM’nin kurucu sözleşmesi olan Roma Statüsü¹²⁴ imzalanmıştır. 1 Eylül 2002 tarihinde yürürlüğü giren Statüye 2022 yılı itibariyle 123 ülke taraf olup, Türkiye statüye taraf değildir.¹²⁵

İlgili kurucu nitelikteki sözleşme UCM’nin yapısı ve işleyişini düzenlemektedir. Statü bir giriş maddesi ve devamında 128 maddenin bulunduğu 13 bölümden oluşmaktadır. Buna göre mahkeme kuruluş ve işleyiş olarak Başkanlık Divanı, İstinaf Divanı, Yargılama Dairesi, Yargılama Öncesi Dairesi, Savcılık ve Kayıt Bürosu olmak üzere toplamda altı organdan oluşmaktadır. Mahkemenin işleyişi Statüde yer alan maddelere göre belirlenmektedir. UCM’nin merkezi Lahey olup, yetki alanındaki tüm davalar buradagörülmektedir. Bu şekilde yerleşik bir özelliğe sahip olması bazı kesimler tarafından eleştirilse de yargılamanın standartları koruyabilmesi adına atılmış doğru bir adım olduğu görüşü baskındır.¹²⁶

1.2.5.2. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargı Yetkisi ve Yargılama Yetkisindeki Suçlar

UCM uluslararası nitelikte bir yargı yetkisine sahip olup ulusal nitelikteki mahkemeleri tamamlamaktadır. Mahkeme’nin yargı yetkisine giren bir konu ile ilgili soruşturma ve kovuşturma sürecini yönetmesi ulusal nitelikteki mahkemelere göre ikincil durumdadır.¹²⁷ Roma Statüsünde yer alan düzenlemeye göre Statü kapsamında suç olarak kabul edilen bir durumda yetkili durumda olan devlet tarafından soruşturma veya kovuşturma yapılması ve yargılamayı devam ettirmek istemesi halinde burada UCM’nin yargılama yetkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla

¹²³ Beyazıt, a.g.e.,s. 37

¹²⁴<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/rome-statute-international-criminal-court>, Roma Statüsü, E.T: 15 Mayıs 2025

¹²⁵Tezcan/ Erdem/ Önok., a.g.e.,s.364, Y. Aksar,a.g.e., s. 63

¹²⁶ M. Çetin, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye’nin Durumu, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı: 3 Mayıs 2010, s.345.

¹²⁷Tezcan/ Erdem/ Önok., a.g.e.,s.376.

yargılamada birincil yetki daima ulusal mahkemelerdedir ve UCM devletlere göre ikincil konumda yer alır.¹²⁸

Roma Statüsü'ne bakıldığında yargı yetkisinin, Statü'yü kabul eden her devlete uygulanabileceği, kısacası Statü'ye taraf olmuş her devletin UCM'nin yargı yetkisini kabul etmiş olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla Mahkeme'nin sahip olduğu yargı yetkisi zorunlu ve kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak bu zorunluluk hali hemen her yerde herhangi bir fiili işleyen kişiye karşı yargılama yapılabileceği anlamına gelmemektedir. UCM'nin yargılama yetkisini kullanabilmesi için birtakım koşulların oluşması gerekmektedir.¹²⁹ Örneğin suçu işlendiği iddia edilen devlet yani bölgesel devlet Roma Statüsü'ne tarafsız veya ad hoc yetkilendirme yolu ile mahkemenin yetkisini kabul ediyorlarsa bu takdirde sanığın vatandaşı olduğu devlet antlaşmaya taraf olmasa ve yargılamanın UCM tarafından yapılmasına ona vermese dahi Mahkeme yargılama yetkisine sahip olacaktır. Bu durum taraf olmayan vatandaşlar üzerindeki yargılama yetkisi olarak adlandırılır. Özellikle Roma Statüsüne taraf olmayan devletler açısından ve bu ülkelerde yaşanan uluslararası suçlar nedeniyle kovuşturulma yapılıp yapılamayacağı konusu tartışmalıdır. Bazı hallerde UCM bir kişiyi o sanığın vatandaşı olduğu devletin rıza olmasa dahi yargılama yetkisine sahip olacaktır. Bu durum tamamlayıcılık ilkesinin bir getirisidir. Bu durum oldukça önemli olup, failin devlet tarafından korunması sorununu ortadan kaldırmaktadır. Sanıkların yerel mahkemede değil de uluslararası mahkemede yargılanması hesap verilebilirlik sağlayacağından hak ihlallerinin de önüne geçecektir.¹³⁰ Yakın zamanda Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan çatışmalar ile ilgili Roma Statüsüne taraf olmamasına rağmen, UCM Putin hakkında yaşanan olaylar sebebiyle tutuklama kararı çıkarmıştır. Ukrayna'nın 9 Nisan 2014 ve 8 Eylül 2018 tarihlerinde yargı yetkisini UCM'ye verdiğini tanıması ve buna ilişkin bildirimleri imzalaması ile UCM 21 Kasım 2013 tarihinden bu yana yaşanan suçlar üzerinde yargı yetkisine sahip olmuştur.¹³¹

¹²⁸ Özkan, a.g.e., s.182.

¹²⁹ S. O. Qasim, 'Savaş Suçları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi', Yüksek Lisans Tezi, *Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü*, Kuzey Kıbrıs, Şubat 2014, s.32.

¹³⁰ M. Madeline, 'The Democratic Dilemma of the International Criminal Court', *Buffalo Criminal Law Review*, cilt:5 sayı:2, Ocak 2002, s. 593.

¹³¹ T. Candan, D. N. Kayacan, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin Hakkında Tutuklama Kararı, *Türk- Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt.5, sayı. 2, Aralık 2023, s.981.

UCM'nin yargı yetkisinin kapsamındaki suç tipleri Roma Statüsünün 5'inci maddesinde yer almaktadır. Buna göre UCM yalnızca belli suç tipleri bakımından yetkili bir mahkemedir. Bu suçlar; soykırım (m.6), savaş suçları (m. 8), insanlığa karşı suçlar (m.7) ve saldırı suçları (m.8) olmak üzere dört tanedir.¹³² Bu suçlar gerek içerikleri gerekse de sonuçları sebebiyle uluslararası toplumun temelini sarsan, değerleri tehdit eden ve en ağır insan hakları ihlallerinin yaşanmasına sebebiyet veren suçlardır. Dolayısıyla bu suçların işlenmesi aynı zamanda devletler hukuku anlamında uluslararası nitelikte bir suç işlendiği anlamına gelecektir.¹³³

UCM'nin yargı yetkisinin sınırlandığı bir diğer durum zaman yönünden yetkisidir. Öncelikle Mahkeme Roma Statüsü'nün geçmişe yürüyemeyeceğinden bahisle 1 Temmuz 2002 tarihi sonrasında işlenen suçlar bakımından yetkili olacaktır. Bununla birlikte Roma Statüsüne sonradan taraf olan bir devlet için Mahkeme onay, kabul, tasdik veya taraf olma belgesinin verildiği günden itibaren 60 gün geçmesi ile yetkili olacaktır. Bazı durumlarda ise devletler Mahkeme'nin yetkisini ad hoc olarak kabul edebilir. Bu durumda devlet Statü'nün 12'nci maddesi kapsamında yetkisi söz konusu olacaktır.¹³⁴

Roma statüsünün 25'nci maddesine göre UCM'nin yalnızca gerçek kişiler üzerinde yargılama yetkisi bulunmaktadır.¹³⁵ Dolayısıyla gerçek kişiler dışında, devlet veya başka tüzel kişilerin yargılanması mümkün değildir. UCM'nin kuruluş aşamasında tüzel kişilerin yargılanabilme yetkisi konusu gündeme gelmiş ancak bu görüş bireysel ceza sorumluluğu ilkesinin amacının gerçekleşmesinde olumsuz sonuç doğurabileceğinden reddedilmiştir.¹³⁶ Bununla birlikte Statü'ye göre yargılamaya konu suçun işlendiği tarihte 18 yaşını doldurmamış hiç kimse için UCM'nin yargılama yetkisi bulunmamaktadır.¹³⁷

¹³²https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü, E. T: 18 Şubat 2025.

¹³³Tezcan/ Erdem/ Önok., a.g.e.,s. 386.

¹³⁴Gökşen, a.g.e., s. 121.

¹³⁵https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü, E. T: 18 Şubat 2025

¹³⁶O. Değirmenci, A. Mavuş, *Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu*, Seçkin Yayıncılık, Eylül 2016, Ankara s. 105

¹³⁷https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü, E. T. 18 Şubat 2025

Mahkeme’de uygulanan kurallar Statü’nün 21’nci maddesinde açıklanmıştır.¹³⁸ Bu maddeye göre yargılamalarda uygulanacak olan hukuk üç başlıkta toplanarak hiyerarşik olarak düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre suç unsurları, usul ve kanıtların ne şekilde toplanacağı hususu yer almaktadır. Mahkemede uluslararası antlaşmalar, uluslararası silahlı çatışmaların varlığı halinde geçerli prensipler ve uluslararası hukukta geçerli temel ilke ve kuralları yargılamalar esnasında uygulanabilecektir. Yine bu tüzük ile birlikte yargılamada hem uluslararası hukuk kuralları ve teamüller hem de suç üzerinde yargılama yetkisi olan devletin kendi iç hukuk yolları, ulusal yasaları da uygulanabilecektir.¹³⁹

1.3.Uluslararası Ceza Hukukunda Kabul Edilen Savaş Suçları İle İlgili İlkeler

Çalışmamız kapsamında uluslararası ceza hukukunda kabul edilen savaş suçları ile ilgili bir kısım ilkelere değinilecektir. Ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, savaş hukukunun önemli bir ilkesi olan askeri gereklilik ilkesi, uluslararası ceza hukuku ve insancıl hukuk bakımından önemli bir yer tutan gereksiz acı ve ıstırapın önlenmesi ilkesi, ayırım gözetme ve orantılılık ilkeleri detaylıca açıklanmıştır.

1.3.1. Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaz

Ceza hukukuna hâkim olan ilkelerin başında gelen kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi (*nullum crimen sine lege*) ceza kovuşturmasında bireyler açısından temel bir savunma hakkı sağlar. Hukukun üstünlüğünün bir göstergesi olan bu ilke yasama önceliği ile kural koymadaki demokratik meşruiyet dengesini sağlar. Bu ilke ulusal yargıların da mevzuatında yer almakta olup büyük önem sağlamaktadır.¹⁴⁰

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde (AİHS) ve Uluslararası Sözleşmelerde açıkça düzenlenmiş olan kanunilik ilkesine göre; yargı organlarınca verilecek olan cezaların kanun hükümlerine göre düzenlenmesi gerekmektedir.

¹³⁸https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü, E. T. 18 Şubat 2025

¹³⁹Qasım, a.g.e.,s. 34.

¹⁴⁰ B. V. Schaack, Legality & International Criminal Law, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, cilt:103, Ağustos 2009, s.101.

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, erkleri elinde bulunduran devlet karşısında bireylerin hukuki güvencesidir. Dolayısıyla yetkiyi elinde bulunduran güç yasalarla bağlı olacağından keyfi hareketlerin de önüne geçilmektedir. Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi ana başlığı altında ceza hukukuna hâkim olan birçok ilkeyi barındırmaktadır. İçinde barındırdığı belirlilik ilkesine göre; yasalarca düzenlenen hükmün içeriğinde suçun türü, unsurları, şartları ve cezaları açık ve net olarak gösterilmelidir. Yine bu ana başlık beraberinde kıyas yasağını da getirmektedir. Bununla birlikte örf ve adet hukuku ceza hukukunda kaynak olarak kullanılamaz. Örf ve adet hukuku her ne kadar özel hukukta başvuru alanı bulmaz. Bu durumun bir istisnası olarak fail lehine uygulanabilecek bir yorum söz konusu olduğunda örf ve adet hukuku yorumlama açısından yardımcı bir kaynak olabilir.¹⁴¹

Uluslararası hukukta hal böyle iken, uluslararası hukuk düzeyinde merkezi bir kanun koyucu olmaması, ceza kurallarının örf adet kuralları ve uluslararası antlaşmalarla tanımlanması gibi sebeplerle, öncelikle uluslararası ceza hukukunda kanun cezalarda kanunilik ilkesinin uygulanamayacağı düşünülmüştür. İlerde anlatacağımız Nürnberg yargılamaların da kanunilik ilkesinin göz ardı edilerek yapılan yargılamalar ve verilen cezalar ile bu konu kapsamında oldukça eleştiriye maruz kalmıştır. 20'nci yüzyıl bu şekilde belirsizlikler içerisindeyken, kalıcı bir uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşu, kuruluş statüsünün varlığı, uluslararası ceza hukukunda yaşanan gelişmeler bu ilkenin, uluslararası alanda da benimsenebileceğini göstermiştir. İlerleyen süreçte uluslararası ceza hukukunun temel bir ilkesi olarak kabul edilen kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, kanunlarca açıkça tanımlanmayan eylemlerin suç olarak kabul edilemeyeceğini ve bu eylemler bakımından kimsenin cezalandırılmayacağını öngörmektedir. Bu ilke sayesinde kişilerin bireysel özgürlükleri koruma altına alınarak suç ve cezalarda şeffaflık sağlanmıştır, uluslararası toplumda hangi eylemlerin suç konusu olacağı açıkça belirtilmiştir. Yine bu ilke sayesinde kanunlar geriye yürüyemeyecek, eylemler

¹⁴¹Tulay, a.g.e., s.2720.

gerçekleştirildiği tarihte suç eylemini oluşturuyorsa bu kişiler hakkında ceza verilebilecektir.¹⁴²

1.3.2. Askeri Gereklilik ilkesi

Uluslararası insancıl hukukun ve silahlı çatışmalar hukukunun en önemli ilkelerinden biri olan askeri gereklilik ilkesi, savaş hukukunda da uygulama alanı bulmaktadır. Bir diğer adı da sınırlama ilkesi olan askeri gereklilik ilkesi insancıl hukukun varlığını ve açıklamasını yapan önemli ilkelerden biridir. Uluslararası insancıl hukukun temel amacı savaşlarda ve çatışmalarda insanlığın temel değerlerinin olabildiğince zarar görmesini engellemektir.

Askeri gereklilik ilkesi, William Downey Jr. Tarafından bir komutanı tarafından düzenlenmiş şiddet yolu ile imkan olan en kısa zamanda, diğer tarafın tamamen teslim olmaya zorlamak için savaşın hukuku ve gelenekleri tarafından yasaklanmayan önlemlerin alınması için acil bir ihtiyaç olarak tanımlanmıştır.¹⁴³ Bu ilke ilk olarak Amerikalı hukukçu Francis Lieber'in hukuk metinlerinden biri olan Lieber Yasasının 14. maddesinde tanımlanmıştır. Askeri gereklilik, modern medeni uluslar tarafından anlaşıldığı şekliyle savaşın amaçlarını güvence altına almak için vazgeçilmez olan ve modern savaş hukuku ve kurallarına göre yasalır.¹⁴⁴

Uluslararası insancıl hukuk kapsamında askeri gereklilik ilkesi kuşkusuz önemli bir yerdedir. Bu ilke ile savaş ortamında uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanmasıyla nispeten daha güvenilir bir alan sağlanmaktadır. Ancak uygulayıcılarında bu konuda iyiniyetli ve hassasiyetle uluslararası insancıl hukuk kuralları çerçevesinde savaş hukukunu göz önünde bulundurarak hareket etmelidir. Askeri gereklilik ilkesi kapsamında güç kullanımı, öngörülen askeri faaliyetlerle orantılı ve meşru müdafaa kapsamında olmalıdır. Ancak hukuka aykırı hallerde bu eylemler geçerli değildir. Savaş durumunda ise silah kullanımı zorunluluk teşkil etmiyorsa, silah kullanımının zorunluluk mazereti olamaz. Kısacası askeri gereklilik

¹⁴² M. Tariq/W. Ve Qadruddin, Obstacles and Advances of the Principle of Legality of Crimes and Punishments in International Criminal Law, *Modern Science And Research*, cilt:4, sayı:4, s.1759

¹⁴³W. G. Jr. Downey, 'The Law of War and Military Necessity', *American Jurnal of International Law*, cilt:47, sayı:1953, s.254.

¹⁴⁴Instructions For The Government Of Armies Of The United States In The Field <https://www.law.umich.edu/facultyhome/drwcasebook/Documents/Documents/The%20Lieber%20Code.pdf>, E. T: 02 Mart 2024.

savaş anlarında yaşanan hak ihlallerinin mazereti olmaz ancak bazı durumlarda yaşanan hukuka aykırılıklar gerekçelendirildikleri takdirde askeri gereklilik ilkesi kapsamında olabilecektir.¹⁴⁵

Savaş hukuku ve geleneklerini kanunlaştıran Lieber; Lieber Kanunun 16. maddesinde; “*askeri zorunluluk zulüm kabul etmez*” cümlesine yer vermektedir. Burada bahsedilen zulüm kapsamına intikam uğruna acı çektirmek, savaş anı dışında yaralama, sakatlama veya işkence gibi insanlık dışı muameleleri kabul etmemektedir. Bölgeyi kasıtlı harap etmek veya zehir, hainlik gibi yöntemleri kabul etmemekle birlikte aldatmayı kabul etmektedir. Burada en önemli nokta savaş sonrası barışı zorlaştıracı hiçbir eyleme izin verilmemesidir.¹⁴⁶ Kısacası askeri gereklilik ilkesi silahlı çatışmalar hukukunun ve savaş sonrası barışın sağlanabilmesi amacıyla oldukça önem arz eden bir ilkedir.

1.3.3. Gereksiz Acı ve İstirabın Önlenmesi İlkesi

Uluslararası Ceza hukukunun ve insancıl hukukun bir diğer temel ilkesi gereksiz acı ve ıstırapın önlenmesi ilkesidir. Bu ilke kapsamında savaşın temel amaçları için gereksiz olan her türlü davranış yasaklanmıştır. 1907 Lahey Sözleşmesi’nin 22’nci maddesi kapsamında “muharip devletler düşmana zarar verme vasıtalarının seçiminde hudutsuz bir hakka sahip değildir.” denilerek belirli sınırlar çerçevesinde haklarını kullanabilecekleri dile getirilmiştir.¹⁴⁷ Örneğin zehirli silahların kullanımı, düşman ordusunu veya vatandaşlarını ihanetle öldürmek, yaralamak veya fazla acı çekmelerine sebep olacak silah, mermi vb. maddelerin kullanımı da aynı sözleşme ile yasaklanmıştır.¹⁴⁸

Gereksiz acı ve ıstırapın önlenmesi ilkesi kendi meşru amaçlarını gerçekleştirmek adına gerekli olmayan sakatlık, ıstırap ve yıkıcı durumların

¹⁴⁵ J. Elsea, “Terrorism and the Law of War: Trying Terrorists as War Criminals before Military Commissions” CRS Report for Congress, s.7, Erişim Linki: <https://irp.fas.org/crs/RL31191.pdf>, E. T: 03 Mart 2024.

¹⁴⁶ <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/llmlp/Instructions-gov-armies/Instructions-gov-armies.pdf>, ‘Lieber Kodu’, E. T: 02 Temmuz 2024.

¹⁴⁷ https://www.askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakki_nda_sozlesme.pdf, 18 Ekim 1907 Tarihinde La Haye’de İmzalanmış IV Sayılı, Kara Harbinin Kanunları ve Adaletleri Hakkında Sözleşme, E.T. 09.06.2025

¹⁴⁸ https://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_s_ozlesme.pdf, ‘1907 tarihli IV sayılı, Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri Hakkında Sözleşme’, E.T: 03 Mart 2024.

uygulanmasını yasaklamaktadır, dolayısıyla bir orantılılık şartı da barındırmaktadır. Bunun yanında sivillere karşı yapılacak olan bazı kasıtlı saldırılardan da kaçınılmasını dolayısıyla ayrımcılık yasağını da taşımaktadır. Her ne kadar bu ilke yukarıda bahsettiğimiz askeri gereklilik ilkesi ile zıtlık taşımakta gibi görünse de aslında yasalık unsuru ile insaniyeti içerisinde barındırdığından belirli kısıtlamalar getirerek savaş ve çatışma durumlarında gereksiz eylemleri yasaklamaktadır.¹⁴⁹

1.3.4. Ayrım Gözetme İlkesi

Savaş ve silahlı çatışmalarda askeri harekâtlarla birlikte askeri kayıpların yanı sıra çok sayıda sivil vatandaş da hayatını kaybetmektedir. Dolayısıyla askeri avantaja sahip olmayan kişiler açısından uluslararası hukukta birtakım ilkeler öngörülerek savaş ortamının daha insancıl şartlara evrilmesi, sivillerin korunması amaçlanmıştır. Orantılık ve askeri gereklilik ilkeleri ile de bağlantı içerisinde olan ayrım gözetme ilkesi, savaş veya silahlı çatışma anlarında neye, kime saldıracağını belirleyecektir.¹⁵⁰

Savaş suçlarını düzenleyen uluslararası belgelerde çizilen çerçeve kapsamında bu suçların sivillere karşı işlenmesi halinde bireyler sorumlu tutulacaktır. Dolayısıyla yapılan her eylemde asker, sivil ayrımı yapılarak insan hakları ihlallerine sebebiyet verilmemeli ve orantılılık ve askeri gereklilik ilkeleri de birlikte değerlendirilerek hedef ve amaç doğru belirlenmelidir.¹⁵¹

1.3.5. Orantılılık İlkesi

İnsancıl hukukun kapsamında orantılılık ilkesi gereği savaş halinde askeri kuvvetlerin güç kullanırken sivil veya savaş dışında kalan canlı cansız tüm varlıklara verilecek zarar ile arasındaki dengeyi sağlamalıdır. Bu ilke gereğince bir askeriharekât gerçekleştirmeyi planlayan devlet, askeri gereklilik ile birlikte orantılılık ilkesini de gözeterek aşırı güç kullanımını engellemelidir. Ancak her ne kadar uluslararası alanda, yazılı hukuk kuralları ve uluslararası teamüllerde

¹⁴⁹M. E. Erendor, ‘Silahlı Çatışma Hukuku İlkelerinin Değerlendirilmesi: Askeri Gereklilik, Gereksiz Acı ve İstirabın Önlenmesi ve Onur’, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 8, sayı:2, 2019, s.1999.

¹⁵⁰ A. Özer, ‘Düşmanlıkların Yürütülmesinde Orantılılık İlkesi: Teorik ve Pratik Zorluklar’, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:13, sayı:2, Ekim, 2023, s.274,

¹⁵¹ G. Akpınar, ‘Silahlı Çatışmalarda Sivil- Askeri Hedef Ayrımı Kuralının Tarihsel Kökler, Hukuki ve Cezai Niteliği’, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Samsun,2019, s. 117.

orantılılık ilkesi sınırları daha net bir biçimde çizilebilse de uygulamada bu sınırlar görünürlüğünü kaybetmekte ve birçok masum sivil hayatını kaybetmektedir.¹⁵²

Uluslararası Kızılhaç Örgütünün silahlı çatışmalar ile ilgili teamül hukukunu düzenleme faaliyeti kapsamında yapmış olduğu derlemenin 14'ncü maddesi¹⁵³ orantılılık ilkesine ilişkindir. Bu kurala göre; sivil halkın can kaybına, yaralanmalarına, sivil nesnelere zarar gelmesine ya da bunların bir veya birden fazlasına neden olması beklenen, somut ve doğrudan askeri gereklilik ile karşılaştırma yapıldığında aşırı olabilecek yani orantısızlığa sebep olabilecek bir saldırı başlatmak yasaklanmıştır. Orantılılık ilkesi, uluslararası silahlı çatışmalar ile ilgili, Ek Protokol I'ın 51/5-b maddesinde hukuki statü kazanarak, 57'nci maddesinde de tekrarlanmıştır. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar ile ilgili ise doğrudan bir düzenleme olmasa dahi, Ek Protokol II 'de insanlık ilkesinin bir neticesi olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁴

Uluslararası silahlı çatışmalarda, mücadele içindeki taraflar amaçlarını belirli uluslararası kurallar çerçevesinde yürütecektir. Bu kapsamda belirli sınırlar çizilmekte ve birtakım araç ve yöntemler de yasaklanmaktadır. Özellikle çatışma tarafları dışında kalan siviller için bazı koruma tedbirleri ve uluslararası hukukta sayılı ilkeler getirilmiştir. Orantılılık ilkesi de bu kapsamda gelen temel ilkelerden biri olup askeri gereklilik ve insancıl gereklilik arasındaki dengeyi korumaktadır. Orantılılık ilkesi uygulamada askeri gereklilik ilkesi ile birlikte değerlendirilirken özellikle amaç, araç ve zarar ilişkisine bakılmaktadır. Uluslararası koruma sorumluluğu kapsamında orantılılık ilkesi kapsamında uygun bir müdahale esnasında yapılacak olan müdahalenin orantılı olması; öldürme, tecavüz yerinden etme, göçe zorlama gibi eylemleri durdurarak barışı tesis etme amacı bulunmaktadır. Uluslararası ceza yargılaması ile uluslararası mahkemelerinde yargılamadaki en önemli kıstaslarından biri orantılılık ilkesi olmuş, askeri ve sivil ayrımının yapılıp yapılmaması ve askeri fayda ile verilen zarar arasındaki dengeye dikkat edilmiştir. Uluslararası suç eylemlerinin varlığı buna göre değerlendirilmiştir. Yine uluslararası

¹⁵² G. Güneysu, Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2013, C.0, S:14, s.454

¹⁵³ <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule14>, 'Uluslararası Kızılhaç Örgütü Ek Protokol I', E. T. 22 Eylül 2024.

¹⁵⁴ <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule14>, 'Uluslararası Kızılhaç Örgütü Ek Protokol II', E. T. 22 Eylül 2024.

sorumluluğun değerlendirilmesinde de orantılılık ilkesi önemli bir yerdedir. Özellikle hukuka aykırı fiillerin varlığına karşı uygulanan tedbirlerin dengeli olması gerekmektedir. İnsan hakları kapsamında yapılan değerlendirmelerde de sağlanan yarar ile bireysel zarar arasındaki orantılılık değerlendirilmektedir.¹⁵⁵

Uluslararası Ceza Mahkemesi her koşulda makul ve hakkaniyetli olan özel koşullara bağlı olması gerektiği ve makul derecede orantılılık olması gerektiğini vurgularken, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AHİM) demokratik toplumda gerekli olan hakların kullanılmasına ilişkin kısıtlamaların, gerçekleştirilmeye çalışılan meşru amaçla makul ölçüde orantılı olunmasını aramaktadır.¹⁵⁶

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmenin 33/1. maddesinde zımni olarak orantılılık ilkesine değinilmiştir.¹⁵⁷ Sözleşmenin ilgili hükmüne göre mültecilerle ilgili alınacak tedbirlerde devletler kısıtlanmış ve bir yanda devlet tedbirleri yer alırken bir yanda da mültecilerin hayat ve özgürlükleri koruma altına alınmıştır.

1.3.6. Diğer İlkeler

Yukarıda detaylıca anlatılan ilkeler dışında uluslararası ceza hukukunda yer bulan başkaca ilkeler de bulunmaktadır. 1998 yılında kabul edilen Roma statüsünün 20'nci maddede¹⁵⁸; aynı fiil nedeniyle mahkeme tarafından mahkûm edilen veya beraat kararı verilen bir kişinin yeniden başka bir mahkemede yargılanamayacağı koruma altına alınmıştır. (*Non bis in idem*)

Statünün 36. Maddesinde Uluslararası Ceza Mahkemesinde görev alınacak kişilerin ne şekilde seçileceği belirlenmiş ve dünyadaki hukuk sistemlerinin eşit bir şekilde temsil edilmesi hükmü getirilerek aynı ülkeden iki yargıcın görev almasının önüne geçilmiştir. Bu şekilde mahkemelere tarafsız ve bağımsızlık kazandırılmıştır.

¹⁵⁵Dost, s. 386.

¹⁵⁶ J. Van den Boogaard, Proportionality in International Humanitarian Law Principle Rule and Practice, University of Amsterdam, 2019 s.82 <https://dare.uva.nl/search?identifier=57363698-c6b8-458d-9033-0fd9cfc9bb91>, E.T.16.05.2025.

¹⁵⁷<https://multeci.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> ‘Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme’, E. T: 29 Eylül 2024.

¹⁵⁸https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü, E. T: 18 Şubat 2025

Bununla birlikte yargılama süresi içerisinde verilen kararlara karşı itiraz edilebilmesi ve itirazların farklı bir mercide değerlendirilmesi talep hakkı bulunmakta ve adil bir yargılama süreci geçirilmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla adil yargılanma hakkı da bu kapsamda korunmaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁹, M. U. Bozkurt, ‘Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi’, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* cilt:6, sayı:11,Nisan 2010, s. 84.

2. ULUSLARARASI CEZA HUKUKU KAPSAMINDA SAVAŞ SUÇLARININ İNCELENMESİ

2.1.Savaş Suçu Kavramının Tanımı ve Uygulama Alanı

Savaş suçları,savaşın genel kurallarının ve teamüllerinin çiğnenmesini ifade etmektedir. Tarihsel süreçte Antik Yunan dönemine uzanan ve savaş etiğine aykırı hareket edenlerin cezalandırılması gerektiği görüşü savaş hukukunun yazılı hale getirilmesi ile şekillenmiştir.¹⁶⁰

Uluslararası ceza hukukunun en temel taşlarından birini oluşturan savaş hukuku, son yıllarda silahlı çatışmalar hukuku olarak da karşımıza çıkmaktadır. Temel amaç savaşın- silahlı çatışmaların daha “insani” olmasını hedeflemekte ve buna ilişkin hukuki düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemelere aykırılık oluşturan eylemlerde “*bireysel ceza sorumluluğuna*” gidilmektedir.¹⁶¹

Savaş suçları insancıl hukuk ile de bağlantılıdır. İnsancıl hukuk da savaş ve silahlı çatışmalarda insanların korunmasını, kuvvet kullanımlarının etkilerini en aza indirmeyi hedeflemekte ve buna ilişkin uluslararası örf ve adet kurallarını oluşturmaktadır. Kuvvet kullanımına başvurulduğu anda, bu kuvvet kullanımının nasıl olması gerektiğine yönelik kuralları İnsancıl Hukuk koymaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, insancıl hukukun çatışmalarda kuvvet kullanımının doğruluğu veya yanlışlığı ya da gerekliliği ilgilenmemesidir. İnsancıl hukuk, kuvvet kullanımının ne şekilde olması gerektiğine yönelik hukuki düzenlemeleri kapsar ve kuralları hem devletleri hem de bireyleri bağlar.¹⁶²

2.1.1. Uluslararası Ceza Hukuku Çerçevesinde Savaş Suçlarının Tanımlanması

Tarihsel süreçte insanlık pek çok kez savaşın karanlık yüzü ile karşılaşmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla insanlığın karşı karşıya geldiği bu gerçek, hukuk düzeni içerisinde de kendisine bir yer edinmiş ve uluslararası düzenin sağlanabilmesi için bir takım kurallar, teamüller ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar

¹⁶⁰Sur, a.g.e.,s. 294, Gökşen, a.g.e., s.57

¹⁶¹Aksar, a.g.e., s.167

¹⁶²Tezcan/ Erdem/ Önok, a.g.e.,s. 618.

birtakım gelişmeler olmuştur. 1800’lü yıllarda uluslararası düzenin korunması amacıyla sözleşmelerle düzenlemeler getirilmeye çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte özellikle 1899 (Üç adet sözleşme ve üç adet Lahey Bildirisi) ve 1907 (On üç adet Sözleşme) tarihli Lahey Sözleşmeleri büyük bir önem taşımaktadır.İlerleyen süreçte bu sözleşmeler Nürnberg, EYUCM için Uluslararası Ceza Mahkemesinde örf ve adet hukuku kapsamında ve kalıcı olarak kurulan UCM’nin içtihat ve danışma görüşlerinde değerlendirilmeye alınmıştır.¹⁶³ İkinci Dünya savaşına kadar olan dönemde de yine savaş hukukunun gelişmesi adına ciddi adımlar atılmıştır. Bu dönemde de özellikle 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri oldukça önemlidir.¹⁶⁴

Uluslararası hukukta savaş hukukunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle uluslararası insancıl hukukun ne olduğunu hususunun bilinmesi gerekmektedir. Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmaların ve savaşların olumsuz etkilerini insanlık adına azaltmak amacıyla ortaya çıkan hukuk kurallarıdır. Bu hukuk kuralları hem devletlerin arasında meydana gelen savaşlarda hem de iç çatışmalarda uygulama alanı bulmaktadır. Kısacası savaş veya silahlı çatışma halinde insanların korunmasını sağlayan hukuk kurallarıdır. Bu sebeple savaş veya silahlı çatışma hukuku olarak da bilinmektedir.¹⁶⁵ Doktrinde, öncelikli olarak “*savaş hukuku*” terimi kullanılması tercih edilse de, zamanla “*savaş*” kavramı yerini daha geniş bir alanı kapsayan “*silahlı çatışma*” terimine bırakmıştır. Günümüzde ise özellikle 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinin kabulünden sonra “*insancıl hukuk*” veya “*silahlı çatışma hukuku*” terimleri kullanılmaktadır.¹⁶⁶

Uluslararası insancıl hukukun temelleri 19. yüzyılda atılmıştır. Henry Dunant isimli bir İsviçrelinin 1859 tarihli Solferino Savaşı’nda şahit oldukları karşısında etkilenmesi ve sivil halkın özellikle kadın, çocuk ve yaşlıların savaş yaralıları oldukları ve bu kişilerin hangi taraftan olduklarına bakılmaksızın tedavisi amacıyla örgütlü bir yapı kurmaya çalışması ile bu kavram ortaya çıkmıştır. Henry Dunant Solferino

¹⁶³Tütüncü,a.g.e., s.6.

¹⁶⁴ Aslan, a.g.e.,s. 242.

¹⁶⁵O. Demiralp, Uluslararası İnsancıl Hukuk: Kökenleri ve Gelişimi, *International Crimes and History*, 2021, sayı: 22 s.23,

¹⁶⁶Tütüncü, a.g.e., s.58.

Savaşı'nda gözlemlediklerini bir kitapta toplamış (*A Memory Of Solferino*)¹⁶⁷ ve tarafsız örgüt kavramı da ilk olarak burada ortaya atılmıştır. Ortaya atılan bu fikir üzerine 17 Şubat 1863 tarihinde Cenevrelî beş önemli kişi bir araya gelerek Uluslararası Komitesi'ni kurmuşlardır.¹⁶⁸ Bugün ise bu komite Kızılhaç Komitesi olarak adlandırılmaktadır ve bağımsız, hükümet dışı bir kuruluş olarak faaliyetlerine devam etmektedir.¹⁶⁹

Uluslararası hukukunun amacı, uluslararası düzlemde bir düzen oluşturmaktır. Bu “düzen kurma” kavramı bir toplum içinde hukuk düzeni oluşturma iddiasındaki tüm kural koyma faaliyetleri için geçerli olan bir durumdur. Kurulacak bu düzenin en önemli amacı yetkisiz cebri önlemektir. Savaşlar dahi meşru bir zeminde gerçekleşmektedir. Ancak çoğu zaman savaş hukukuna riayet edilmeyerek savaşta dahi zarar görmemesi gerekenler zarar görmektedir. Bu gibi durumlar “yetkisiz cebir” olarak adlandırılmaktadır ve gerek savaş hukuku gerekse de uluslararası insancıl hukuk bu yetki aşımalarının hukuki düzenlemelerini oluşturmaktadır. Savaş zamanlarında dahi minimum düzenin korunması amaçlanmıştır. Ancak bu düzenin korunması savaş veya şiddetin ortadan kaldırılması olmayıp yalnızca şiddet döngüsünün kırılarak çatışma sonrası barışın ve düzenin sağlanmasıdır. Dolayısıyla hâlihazırda yaşanan savaş veya çatışmaları ortadan kaldırmak amacını taşımamaktadır.¹⁷⁰

Silahlı çatışmaların başlaması halinde insancıl hukuk kuralları devreye girmekte olup, silahlı çatışmanın hukuka uygunluğu konusu ile ilgilenmemektedir. Uluslararası hukuk kapsamında kuvvete başvurma hakkı (*jus ad bellum*) ile kuvvete başvurulduğu takdirde uyulacak kurallar (*jus in bello*) arasında bir ayrıma gidilmiştir. Savaş hukuku alanı ise kuvvet kullanmanın hukuka uygunluğu ile değil kullanılan kuvvetin hedef, araç ve yöntemleri ile ilgilenmektedir.¹⁷¹

İnsancıl hukuk savaşların veya silahlı çatışmaların meşruiyeti ile ilgilenmez. Savaşan devletlerin kim olduğu haklılığı veya haksızlığı, kuvvet kullanma hakkının

¹⁶⁷<https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/publications/icrc-002-0361.pdf>, Dunant H., *A Memory of Solferino*, E. T: 16 Mart 2025.

¹⁶⁸ Kızılhaç Komitesi için Bkz. <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc> E.T. 06.08.2025

¹⁶⁹ Dermiralp, a.g.e., s.23.

¹⁷⁰ G. Güneysu, Askeri Gereklilik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk, *Ankara Barosu Dergisi* 2022/4, s.96

¹⁷¹ Aslan, a.g.e., s.264.

olup olmaması ile ilgilenmez. Ölümünün, insan hakları ihlallerinin, insanların kitlesel olarak öldürülmesi konularında sivil insanların korunmalarına yönelik hukuk kuralları kapsadığı alan uluslararası insancıl hukukun alanıdır.¹⁷²

Uluslararası insancıl hukukun temelleri inşa edilene kadar hukukun sustuğu silahların konuştuğu bir dönem yaşansa da sonraki süreçte insan hakları açısından birtakım gelişmeler yaşanarak, savaş suçlarının işlenmesi ve insancıl hukuka riayet edilmemesi halinde devletler ve şahıslar hakkında birtakım yaptırımlar öngörülmüştür.¹⁷³

2.1.1.1. Uluslararası Sözleşmeler Bağlamında Ele Alınması

Savaş her ne kadar insanlık tarihi kadar eski olsa da savaş hukuku 19. yüzyılın bir getirisi olarak karşımıza çıkmıştır. Uluslararası savaş hukukunun meydana gelmesi adına ilk atılan adımlar 1864 ve 1906 tarihli Cenevre Sözleşmeleri¹⁷⁴ olmuştur. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ise savaş hukukunun önemli belgeleri 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleridir¹⁷⁵. Ancak savaş hukukunun son şeklini alması açısından en önemli düzenlemeler 1949 tarihli Cenevre sözleşmesi ve ek protokolleri olmuştur.

Bu sürece kadar 1856 tarihli Paris Deklarasyonu (*Deniz Savaş hukuku ile ilgili*), 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi (*savaş esnasında yaralanan askerlerin tedavisi ile ilgili*), 1868 tarihli Saint- Petersburg Sözleşmesi (*savaşlarda kullanılan patlayıcı ve yanıcı maddeler ile ilgili*), 1871 tarihli Washington Sözleşmesi (*savaş esnasında tarafsız kalan devletler ile ilgili*) çeşitli sözleşmeler imzalanmıştır.¹⁷⁶

¹⁷² Tütüncü, a.g.e., s.62.

¹⁷³ Güneysu, a.g.e., s.94.

¹⁷⁴ https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/569_1.pdf, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri E.T: 15 Mayıs 2025

¹⁷⁵ https://www.askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakki_nda_sozlesme.pdf, 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri E.T: 15 Mayıs 2025

¹⁷⁶ H. A.Yavuz, Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı Eylemi Uluslararası Ceza Mahkemesinin Al Mahdi Kararı Üzerine Bir İnceleme, *Ankara Barosu Dergisi*, cilt:75, sayı:3, Ekim, 2017, s.167

2.1.1.1.1. Lahey Sözleşmeleri Bağlamında Ele Alınması

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaş suçu işledikleri iddiaları ile bireyler cezai sorumlulukları nedeniyle yargılanmış, bu yargılamalarda bireylerin sorumlu tutuldukları eylemler Lahey Sözleşmeleri ile belirlenmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan yargılamalarda bireyler insanlığa karşı suçlar kapsamında yargılanmış ancak bu yargılamalarda II. Dünya Savaşı'na kadar verimli bir sonuç alınamamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda özellikle Türkiye'deki Ermenilere karşı soykırım iddiasıyla 28. Mayıs 1915 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya bir deklarasyon yayınlamıştır. Yayımlanan bu deklarasyonda insanlığa karşı suçların, savaş suçları olarak kabul edilmesi önerilse de diğer devletlerin itirazları neticesinde kabul edilmemiş ve insanlığa karşı suçlar ayrı bir kavram olarak uluslararası hukukta yerini almıştır.¹⁷⁷

1899 tarihli La Haye sözleşmesi özellikle kara savaşlarına ilişkin düzenlemeleri barındırmakta, münhasır olarak savaş suçlarına ilişkin hüküm bulunmamakla birlikte uluslararası ceza hukukunda savaş suçlarının gündeme gelmesinde büyük bir önemi bulunmaktadır.¹⁷⁸ 1899 tarihinde yapılan Birinci La Haye Konferansında; I. No'lu Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçıl Çözümüne Dair Sözleşme¹⁷⁹, II No'lu Kara Savaşlarına Dair Hukuk ve Teamüller Hakkında Sözleşme¹⁸⁰, III No'lu 1864 Cenevre Sözleşmesi İlkelerinin Deniz Savaşlarına Uyarlanmasına Dair Sözleşmeler¹⁸¹ kabul edilmiştir.¹⁸²

Birinci Lahey konferansının en dikkat çekici sonuçlarından birisi olan Martens kaydı II No'lu sözleşmede yer almıştır.¹⁸³ Bu kayda göre savaş esnasında

¹⁷⁷Azarkan, a.g.e., s.276.

¹⁷⁸Yavuz, a.g.e., s. 167.

¹⁷⁹<https://docs.pca-cpa.org/2016/01/bd7626f1-1907-convention-for-the-pacific-settlement-of-international-disputes.pdf>, Hague Conventions for the Pacific Settlement of International Disputes, E. T: 04 Nisan 2025

¹⁸⁰https://www.askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Convention Regarding the Laws and Customs of War on Land, E. T: 04 Nisan 2025

¹⁸¹<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-x-1907>, Convention for the Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention, E. T: 04 Nisan 2025

¹⁸² A. Aslan, 'Otonom Silah Sistemlerinden Kaynaklanan Savaş Suçlarında Cezai Sorumluluk', Yüksek Lisans Tezi, T.C. İçişleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Eylül, Ankara, 2023, s. 139

¹⁸³ Martens Kaydı Bkz., Kara Savaşlarına Dair Hukuk Ve Teamüller Hakkında Sözleşme Giriş Kısmı; "Savaş hukuku kurallarının daha tam bir kodu yapılana kadar Yüksek akit Taraflar kendileri kabul

hâlihazırda mevcut olan hukuk kuralları tarafından düzenlenmemiş boşluk bulunan bir durumda ne şekilde hareket edileceği belirtilmiştir.¹⁸⁴

Birinci Lahey Konferansında Birinci Cenevre Sözleşmesinin, düşman hattında kalan hasta ve yaralıların durumları hakkında yeterli hüküm getirmediği gerekçesiyle gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmiş ve bunun üzerine 1906 yılında Birinci Cenevre Sözleşmesinin yerini alan birçok sözleşme imzalanmıştır. Savaşta Yaralı ve hasta Askerilerin Durumlarının İyileştirilmesi Hakkındaki Cenevre Sözleşmesi'nden sonra 1907 yılında İkinci La Haye Barış Konferansı düzenlenir ve bu konferans gerçek anlamda dünya kongresinin ilk örneği olarak kabul edilir.¹⁸⁵

Birinci ve İkinci Lahey Konferansları'nda alınan kararlar savaşa hukukuna yönelik düzenlemeler içermesi noktasında eksik kalsa da bu konferanslar uluslararası alanda savaş hukukunun ilk adımları olarak kabul edilebilir. Lahey Konferansı'nda alınan kararlar oldukça önemli olsa da I. Dünya savaşı sürecini ve savaşta gerçekleşen eylemleri engelleyememiş ve evrensel hukuk kuralları ihlal edilmiştir.

2.1.1.1.2. Cenevre Sözleşmeleri Bağlamında Ele Alınması

1800'lü yıllarda savaş hukukunun ilk kez yazılı belgelerle karşılık bulduğu yıllar olmuştur. Buna göre 1864 ve 1906 yıllarında iki adet Cenevre Sözleşmesi oluşturulmuştur. 1864 yılında imzalanan I. Cenevre Sözleşmesi hasta ve yaralanan kişilerin bakımının, sağlık çalışanlarının, ulaşım yollarının, binaların korunması, ayırt edici simgeler kullanılması gibi düzenlemeleri içerisinde barındırmış ve ilgili Sözleşme 16 Avrupalı Devlet tarafından imzalanmıştır. Osmanlı Devleti ise 1865 yılında Sözleşme'yi imzalamıştır.¹⁸⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ciddi yaralar alan uluslararası toplum, insan haklarını gözeten uluslararası hukuk temelli yeni bir dünya düzeni oluşturmak

edilen Tüzüklerde bulunmaması halinde, halklar ve muhriplerin medeni milletlerin arasında yerleşmiş olan uygulamalarda, insaniyet kurallarından ve kamu vicdanının gereklerinden çıkarılan uluslararası hukuk prensiplerinin korunması ve hükmü altında kalacağını beyan etmenin uygun olduğunu düşünürler."

¹⁸⁴M. Erdem, İnsancıl Hukukta Martens Kaydı, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C.6 S.2, Temmuz, 2016, s. 215.

¹⁸⁵ Aslan, a.g.e., s.140.

¹⁸⁶ M. Sencer, İnsan Hakları ve Savaş, *Hacı Bayram Veli Üniversitesi İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, Ankara, sayı:51, 1990 , s. 18.

istemıştır. Bunun sonucunda 1949 tarihinde Cenevre’de uluslararası bir konferans düzenlenmiş ve konferans sonucunda Cenevre Sözleşmeleri olarak bilinen dört adet sözleşme kabul edilmiştir. Birinci Cenevre Sözleşmesi savaş esnasında karada yaralanan veya hastalanan askerlerin korunmasını sağlamak amacıyla kabul edilmiştir. İkinci Cenevre Sözleşmesi savaş esnasında denizde yaralanan veya hastalanan askerilerin korunmasını düzenlemektedir. Üçüncü Cenevre sözleşmesinin kapsamını ise savaş esirleri oluşturmaktadır. Dördüncü Cenevre sözleşmesi ise sivillerin korunmasına yönelik düzenlemeleri barındırmaktadır. Bu sözleşme yalnızca savaş anlarını değil işgal altında yaşayan sivillerin de korunmasını kapsamaktadır.¹⁸⁷

1949 Cenevre Sözleşmelerinin savaşan devletlerin sivil vatandaşlarını korumak adına düzenlemeleri içermesi ancak daha kapsayıcı düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple tüm silahlı çatışmalarda sivillerin korunması adına daha geniş ilkeleri içeren yeni taslaklar hazırlanmış ve Cenevre’de 1974’ten 1977’ye kadar diplomatik konferanslar verilmiştir. Bu konferanslar sonucunda 1949 Cenevre sözleşmelerine Ek iki protokol imzalanmıştır.¹⁸⁸ İlk olarak 12 Ağustos 1949 tarihinde Cenevre Karadaki Silahlı Kuvvetleri Yaralı ve Hastaların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi, Cenevre Denizdeki Silahlı Kuvvetlerin Yaralı, Hasta ve Karaya Vurmuş Üyelerinin Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi, Savaş Tutsaklarına Muameleye İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır, akabinde 8 Haziran 1977 tarihinde Uluslararası Silahlı Çatışmalarında Mağdurların Korunması üzerine Protokol (Protokol I), Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarında Mağdurların Korunması üzerine Protokol¹⁸⁹ imzalanmıştır.¹⁹⁰

Dünya ülkelerinin çoğu tarafından onaylanan Cenevre Sözleşmeleri savaş hukukuna iki yeniliği beraberinde getirmiştir. İlk olarak Cenevre Sözleşmelerini kabul eden devletler savaş sırasında sözleşmelere verdikleri onayı geri alamazlar. İkinci ise, sözleşmelerin yüklediği sorumluluk uluslararası bir nitelik taşımayan

¹⁸⁷Demiralp, a.g.e., s.25

¹⁸⁸ Zenginkuzucu, a.g.e., s.280

¹⁸⁹https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/569_1.pdf, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri Ve Ek Protokolleri, (Erişim Tarihi 07.04.2025)

¹⁹⁰ Zenginkuzucu, a.g.e., s.280

silahlı çatışmaları ve iç savaşları da kapsamaktadır.¹⁹¹ 1949 Cenevre Sözleşmesi imzalanana kadar, düzenlemeler yalnızca devletler arasında gerçekleşen çatışmaları için geçerliken, sözleşmelerin Ortak 3. Maddesi gereğince uluslararası olmayan çatışmalar için de bir takım kurallar getirilmiştir. Ek II. Protokol de uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin daha kapsamlı düzenlemeler yapmıştır.¹⁹²

1949 Cenevre Sözleşmesi aynı zamanda savaş hukukunun ihlal edilmesinden kaynaklı olarak kişilerin yargılanmaları gerektiğine ilişkin hükümler içermekte olup, ilerleyen dönemlerde UCM'nin kurulması açısından da önem taşımaktadır. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1977 tarihli Ek Protokoller ile savaş suçlarının yargılanması açısından UCM'ye yetki verilmiştir.¹⁹³

2.1.2. Uluslararası Ceza Mahkemeleri Sistemlerinde İncelenmesi

Savaş suçları uluslararası sözleşmelerle düzenlendiği gibi, ilerleyen dönemlerde yaşanan gelişmeler sebebiyle kurulan ad hoc nitelikteki uluslararası ceza mahkemeleri ve en nihayetinde kalıcı nitelikte kurulan uluslararası ceza divanında yapılan yargılamalar ve mahkemelerin kuruluş statülerinde de düzenlemeler yapılmıştır.

2.1.2.1. Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Sistemlerinde İncelenmesi

II. Dünya savaşı süresince gerek savaş ortamında gerekse de sivillere yönelik alanlarda insan hakları ağır bir şekilde ihlal edilmiştir. Savaşın her iki tarafı da çeşitli eylemlerle bu hak ihlallerine sebep olsalar da, özellikle Nazi Almanyası ve Japonya hükümetinin eylemleri hem sayısal hem de nitelik anlamında diğer devletlerin eylemlerinin ötesine geçmiştir. Savaşın sona ermesi ile müttefik devletlerin zaferinden sonra Mihver Devletlerden olan Almanya ve Japonya yöneticilerinin yargılanması amacıyla kurulan ad hoc nitelikli Nürnberg ve Tokyo Uluslararası

¹⁹¹Sencer, a.g.e., s. 18.

¹⁹²Tezcan/ Erdem/Önok, a.g.e., s.625.

¹⁹³H. İ. A. Almayyahi, 'Uluslararası Ceza Mahkemesinde Savaş Suçları', *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Temmuz, 2017, Kayseri, s. 12.

Askeri Mahkemelerinin yargılama yetkisi kapsamında savaş suçları da bulunmakta idi.¹⁹⁴

Nürnberg Mahkemesi Statüsü'nün 6. maddesinde savaş suçları tanımlanmıştır. Statüye göre savaş suçları savaş kanun, örf ve adet kurallarının ihlali ile oluşmaktadır. Bu ihlaller yalnızca bununla da sınırlı kalmayıp savaşın veya işgalin yaşandığı topraklarda yaşayan sivil halkın öldürülmesi, köleleştirilmesi, kötü muameleye maruz bırakılması, yerlerinden edilmesi, denizlerdeki kişilerin aynı şekilde öldürülmesi, köleleştirilmesi, kötü muameleye maruz bırakılması gibi suçları da kapsamaktadır. Bununla birlikte kamuya ait mülklere veya özel mülklere zorla el konulması ve yağmalanması, kentlerin, kasabaların veya köylerin hiçbir zorunluluk hali olmadan kasten yok edilmesini kapsamaktadır.¹⁹⁵

Nürnberg yargılamalarında savaş suçlarının işlenmesi halinde bireysel cezai sorumluluk kabul edilerek, eylemi gerçekleştiren bireylerin devletler hukuku ile bağlı bulundukları ve bu kuralları ihlal etme halinde sorumluluklarının doğacağı belirtilmiştir.¹⁹⁶ Bununla birlikte Nürnberg yargılamalarında yalnızca bireyler değil bazı toplu yapıların da örgütlü bir yapı oluşturarak savaş suçunun işlenmesine neden oldukları söz konusu olmuş ve bu kapsamda yargılamalar yapılmıştır. Yapılan yargılamalarda suç işlemek amacıyla örgüt kurulması, bu anlamda faaliyet göstermesi ve örgütün amaç ve faaliyetlerinin bilinmesine rağmen üye olunması gibi durumlar suç olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁷

Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri'nde yapılan yargılamalar pek çok kez eleştirilerin de odağı olmuştur. Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi kapsamında savaş suçları 1899 ve 1907 Lahey sözleşmelerinde öngörülmeyle birlikte, bu konuda bireylerin bireysel sorumluluğuna gidilebileceği hususu düzenleme altına alınmamasına rağmen yargılamalar bu doğrultuda devam etmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁴Tezcan/Erdem/ Önok, a.g.e., s.325.

¹⁹⁵https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_5.pdf, The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum submitted by the Secretary-General (E. T: 07 Nisan 2025)

¹⁹⁶ Tezcan/ Erdem/ Önok,a.g.e., s.332.

¹⁹⁷ Beyoğlu, a.g.e., s.710.

¹⁹⁸ Bozkurt, a.g.e., s.81.

2.1.2.2. Uzakdoğu (Tokyo) Uluslararası Askeri Mahkemesi Sistemlerinde İncelenmesi

Savaş suçları, Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi statüsünün 5/b maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; savaş suçları, savaş sözleşmelerinin, örf ve hukukunun ihlal edildiği suçlar olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁹

Tokyo Mahkemeleri gerek kuruluş gerekse de yargılama aşamalarında Nürnberg Mahkemesi ile benzer özellik gösterdiğinden Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Sistemlerinde İncelenmesi başlığı altında detaylıca anlatım yapılmıştır.

2.1.2.3. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Sistemlerinde İncelenmesi

1991 yılından itibaren Eski Yugoslavya’da yaşanan savaş ve insan hakları ihlallerine kayıtsız kalınmayarak, eylemleri gerçekleştiren kişilerin yargılanması için kurulan ad hoc nitelikteki Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, savaş suçlarını yargılama yetkisine almıştır.²⁰⁰ Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri statülerinde savaş suçları sadece uluslararası silahlı çatışmalarda işlenebilen bir suç olarak kabul edilmesine rağmen EYUCM statüsünde kapsam genişletilerek uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda da savaş suçunun işlenebileceği hususu kabul edilmiştir.²⁰¹

EYUCM statüsü²⁰² m.2 ve m.3 kapsamında savaş suçlarına yer vermiş olup, hangi eylemlerin bu suça konu olacağı detaylıca açıklanmıştır. EYUCM statüsü m.2 kapsamında Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri savaş suçu kapsamına alınarak bu kapsamda korunan kişilere karşı aşağıdaki fiilleri işleyen kişiler yargılanmıştır. Kasten Öldürme, kişileri üzerinde biyolojik deney de dâhil işkence veya insanlık dışı muamele yapmak eylemleri, kişilerin bedene veya sağlığa karşı kasıtlı olarak büyük acı veya yaralanmalara sebebiyet verme eylemleri gibi eylemler suç olarak kabul

¹⁹⁹T. Abdalrazeq, Roma Statüsü Gereğince savaş Suçları(Örnek Olarak, 2008, 2012 ve 2014 Yıllarında İsrail’in Gazze Şeridi’ne Savaşları), Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir 2016, s.10

²⁰⁰Özkan, a.g.e., s.179.

²⁰¹Kaya/Oktay, a.g.e., s. 56

²⁰²https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, EYUCM Statüsü, (E.T: 13 Nisan 2025)

edilmiştir. Bununla birlikte askeri zorunluluk hali olmamasına rağmen hukuka aykırı şekilde kasıtlı olarak malların tahribatı veya gasp edilmesi, savaş esiri veya sivilleri düşman kuvvetlerine hizmet etmeye zorlamak eylemleri savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Ayrıca savaş esiri veya sivilleri adil yargılanma haklarından mahrum bırakmak, sivillerin kişileri hukuka aykırı ve kendi istekleri dışında nakletmek, sınır dışı etmek veya alıkoymak eylemleri ile sivilleri rehin alma eylemleri de bu kapsamda suçtur. Yargılamaların m.2 kapsamına alınabilmesi için eylemlerin uluslararası nitelikte silahlı çatışma kapsamında koruma altında olan kişi veya varlıklara karşı işlenmesi şartı aranmıştır.²⁰³

EYUCM statüsü m.3'te ise yargılamaya konu olacak savaş hukuku kuralları ile örf ve adet kurallarının ihlallerine yönelik eylemler açıklanmış, ancak bu sayılan eylemler ile sınırlı kalınmayacağı belirtilmiştir. Buna göre, zehirli veya diğer silahların kullanılarak gereksiz acıya neden olunması halinde, şehir, kasaba, köylerin askeri zorunluluk hali olmaksızın kasıtlı olarak yıkılması, tahrip edilmesi gibi cana ve mala kast eylemleri bu kapsamda örf adet kurallarının açık ihlali sayılmıştır. Ayrıca savunmasız köy, kasaba, meskenlere veya binalara saldırı veya bombardıman, din, eğitim, sanat, bilim gibi alanlar için ayrılan binaların ele geçirilerek kasıtlı şekilde tahrip edilip, zarar verilmesi kamu veya özel mülklerin yağmalanarak zarar verilmesi hali de suç olarak kabul edilmektedir. Yargılamaları m.3 kapsamına alınabilmesi için çatışmanın uluslararası nitelikte olması şartı gerekmektedir. Çatışmanın niteliği ne olursa olsun bu kapsamda savaş suçu oluşmaktadır. Kısacası m.3 kapsamında savaş suçunun varlığının kabul edilebilmesi içinsilahlı çatışmanın varlığı ve eylemler ile silahlı çatışma arasında bir ilişki olması yeterlidir.²⁰⁴ Bu konuda EYUCM'nin Tadic kararı²⁰⁵ büyük önem arz etmektedir.²⁰⁶

²⁰³ S. E. Zorlu, Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri, cilt.24, sayı.2, 2016, s.125.

²⁰⁴ B. Erol, 'Uluslararası Hukukta Savaş Suçları ve Türk Hukukunda Uygulanabilirliği', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, 2024, İstanbul s. 85.

²⁰⁵, <https://www.icty.org/en/press/tadic-case-verdict>, Tadic Kararı (E.T: 15.Mayıs 2025)

²⁰⁶ Y. Yıldırımkal, 'Uluslararası Çekirdek Suçların Bağlamsal Unsurları ve Soykırım Bağlamına İlişkin Tartışmalar', *Ceza Hukuku Dergisi*, C.18. S.52, Ağustos, 2023, s.407

2.1.2.4. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Sistemlerinde İncelenmesi

Ruanda'da yaşanan olaylarla ilgili 8 Kasım 1994 tarihinde Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuş olup bu mahkemenin Statüsü'nün 4. Maddesinde Cenevre Sözleşmesi ek protokolünün 3. Maddesi ve Ek Protokoller II'ye²⁰⁷ dayanarak savaş suçları üzerindeki yargılama yetkisini tanımlamıştır. Savaş suçlarına ilişkin yargılamalar, Ruanda da yaşanan çatışmaların uluslararası olamaması nedeni ile 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinin ortak 3. Maddesinin ve 8 Haziran 1977 tarihli Ek Protokol II'nin ağır ihlaline yönelik fiilleri gerçekleştiren veya bu fiillerin gerçekleştirilmesi için emir veren kişileri yargılama yetkisine sahip olacaktır.²⁰⁸ Sınırlı sayıda eylemleri kapsayan bu suçlar şu şekildedir: Kasten öldürme, işkence, kişilerin hayatlarını, fiziksel veya zihinsel ölçüde etkileyen eylemler, toplu cezalar verilmesi, sivillerin rehin alınması, insan onuruna karşı işlenen hakaret, aşağılayıcı muamele, tecavüz, fuhuşa zorlama, adaba aykırı davranışlar ile mala yönelik yağmadır. Bu suç eylemlerine ek olarak mahkemeler tarafından verilen bir karar ve kararın tebliğ edilmemiş olmasına rağmen ceza vermek ve infazını uygulamak, yukarıda bahsi geçen eylemlerin gerçekleştirileceğine yönelik tehditler de suç konusu eylemler olarak sıralanmıştır.²⁰⁹

EYUCM ve RUCM savaş suçlarının genel unsurlarını belirlerken gerek uluslararası olan gerekse uluslararası olmayan çatışmalar yönünden içtihadî nitelikte kararlar oluşturmuş²¹⁰ ve savaş suçları nedeniyle yaşanan mülteci sorununda mülteci statüsünün belirlenmesinde bu durum kilit bir rol oynamıştır.²¹¹

2.1.2.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi Sisteminde İncelenmesi

Roma Konferansında, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama alanına girecek olan suçların belirlenmesi, bu kapsamda devletlerin fikir birliğine varması uzun zaman almıştır. Hangi suçların mahkemenin yargılama yetkisi kapsamında olacağı hususu değerlendirilirken, suçların evrensel nitelikte olmasına önem

²⁰⁷https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/569_1.pdf, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller, E. T: 18 Nisan 2025

²⁰⁸ Aksar, a.g.e., s.200.

²⁰⁹ Tezcan/ Erdem/ Önok, a.g.e., s.360.

²¹⁰²¹⁰, <https://www.icty.org/en/press/tadic-case-verdict>, Tadic Kararı (E.T: 14 Haziran 2025)

²¹¹ J. Rickhof, The Influence of International Criminal Law on Refugee Law, *Front. Hum. Dyn.*, 2023, s.2

atfedilmiştir. Roma Statüsü'nün 5'nci maddesinde²¹² “*Mahkemenin yargılama yetkisine giren suçlar*” kenar başlığında açıkça uluslararası toplumu ilgilendiren çok ciddi suçlar olarak sınırlamış ve dört bent halinde sırasıyla; soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçları olarak sıralanmıştır.²¹³

2.2. Uluslararası Ceza Mahkemesi Sisteminde Savaş Suçu Unsurları

Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluş statüsü olan Roma statüsünün 8'incimaddesinde “*savaş suçları*” kenar başlığı ile uluslararası ceza mahkemesinin yargılama yetkisine giren savaş suçlarının hangi eylemlerle işlenebileceği detaylıca anlatılmaktadır.

2.2.1. Savaş Suçunun Maddi Unsurları

Bir suçun varlığından bahsedebilmek için öncelikle failin olumlu veya olumsuz bir eylemi neticesinde dış dünyada bir değişikliğin meydana gelmesi ve bu değişiklik ile eylem arasında nedensellik bağının bulunması gerekmektedir.²¹⁴ Kısacası bir failin, mağdur kişiye karşı gerçekleştirdiği bir eylem neticesinde meydana gelen sonuç ve bu sonuç ile eylem arasındaki nedensellik bağı suçun maddi unsurlarını oluşturmaktadır.

Roma statüsü m.30'da yer alan düzenlemede; uluslararası ceza mahkemesinin yargılama yetkisi kapsamında olan suçların maddi unsurlarının kasıtlı şekilde ve bilerek işlenmesi durumunda şahısların cezai sorumluluklarına gidilerek yargılama yapılabileceği açıkça düzenlenmiştir.²¹⁵ Tezimizde uluslararası hukukta ve TCK'nda kabul edilen suç tiplerinden biri olan savaş suçunun maddi unsurları incelenecektir.

2.2.1.1. Fiil

Fiil, eylem veya hareket olarak da kaynaklarda yer almakta olup, insan davranışdır. Ceza hukuku için değerlendirme yaptığımızda, suç tanımına uyan veya suçun sonucuna yönelik davranışları yapma veya yapmamaya yönelik iradi

²¹²https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Tüzüğü, E. T:18 Nisan 2025

²¹³ Çetin, a.g.e., s.350.

²¹⁴ Centel/Zafer/Çakmut, a.g.e., s.232.

²¹⁵https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Tüzüğü, E. T:19 Nisan 2025

hareketlerdir.²¹⁶ Savaş suçunu işlemeye yönelik “fiiller” fail tarafından bile isteye, kasıtlı olarak işlendiği takdirde savaş suçu işlenmiş sayılacaktır. Burada önemli olan husus fail tarafından ve isteyerek gerçekleşmesi hususudur.

UCM’nin Roma Statüsünün 8’inci maddesinde²¹⁷ savaş suçları dört ana kategori altında sınıflandırılmıştır. Birinci grup, 12 Ağustos 1959 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nde koruma altına alınan hakların ciddi ihlallerini kapsamaktadır. Bu grupta kasten öldürme, işkence, yağma gibi fiiller yer almaktadır. İkinci grup uluslararası hukuk ve savaş hukukuna ilişkin teamül, örf ve adet kurallarının ihlalinin konu almaktadır. Bu kapsamda korunan bir menfaat olmaksızın ve kastensivil halka karşı orantısız saldırı düzenlemek gibi eylemler düzenlenmiştir. Üçüncü grup, uluslararası nitelik taşımayan silahlı bir çatışmalarda 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri’nin Ortak 3. Maddesi gereğince korunan hakların ihlallerini içermektedir. Burada çatışmalara doğrudan katılmayan kişilerin öldürülmesi, esir alınması veya işkenceye maruz bırakılması gibi eylemler yer almaktadır. Dördüncü grup ise uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda, savaş hukukuna ilişkin teamül, örf ve adet kurallarının ihlallerini kapsamaktadır. Bu grupta köy ve kasabaların yağmalanması, sivillere saldırılar ve cinsel saldırı gibi suçlar bulunmaktadır.²¹⁸

Roma Statüsü 8’inci maddenin 2’nci fıkrasında “*hukuka aykırı sürgün ve nakletme*” savaş suçu olarak düzenlenmiştir. Bu hükme göre zorunlu göç yasaklanmış; yalnızca zorunlu durumlar ve askeri gereklilik halleri istisna olarak hukuka uygun kabul edilmiştir. Böylelikle, en temel insan hakkı olan yaşama hakkı, savaş dönemlerinde dahi koruma altına alınmış; hukuka aykırı sürgün veya nakil uygulamalarına karşı sivillerin güvence altına alınması amaçlanmıştır.²¹⁹

UCM’nin Roma Statüsünde savaş suçları, uluslararası ve uluslararası olmayan çatışmalar bakımında ayrılarak oldukça detaylı ve sistematik şekilde hangi fiillerin suça konu olacağı anlatılmıştır. Bu detaylı açıklamalar ışığında fiillerin yorumlanması dar kapsamlı hale gelmiştir.²²⁰

²¹⁶Centel/Zafer/Çakmut, a.g.e., s.233.

²¹⁷https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Tüzüğü, E. T:19 Nisan 2025

²¹⁸Özkan, s.189

²¹⁹Ö. Tozman, H.K. Başbuğ, Savaş Suçları Kapsamında Hukuka Aykırı Sürgün veya Nakletme Fiilleri ve Rusya- Ukrayna Örneği, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:73, sayı:3, Ekim, 2024, s. 1876

²²⁰Erol, a.g.e., s.92

Uluslararası ceza hukukunda savaş suçunun işlendiği öne sürüldüğünde dikkat edilmesi gereken bir husus savaş hukukunun geçerli olduğu bir zaman diliminde bu eylemlerin işlenmesidir. Savaş çatışmalar ile barış antlaşması arasındaki süreci kapsar ve bu süreç içerisinde savaş hukuku geçerlidir. Dolayısıyla aksi bir durumda savaş hukuku kuralları uygulama alanı bulamayacaktır.²²¹

2.2.1.2. Fail

Roma statüsünün 25. Maddesinde²²² cezaların şahsiliği alt başlığı altında failli, azmettirme, yardım etme ve müşterek bir amaç ile hareket eden toplulukların suça iştiraki düzenlenmektedir. Burada fail kavramı doğrudan, dolaylı ve müşterek faillik olarak değerlendirilmektedir.²²³

Savaş suçlarında asker suçun faili olabileceği gibi, faillik yalnızca askerler ile sınırlı kalmayıp, savaşa katılan herhangi birisi de işlenen suçun faili olabilmektedir. Düzenli veya düzensiz kuvvetlerde yer alan savaşçılar, siviller, askerler bu suçun failleri olabilir. Yine suçun faili devlet görevlileri de olabilmektedir. Genellikle bu grup emir veren sıfatına haiz olup, azmettirici bir görev üstlenmektedir. Dolayısıyla suça iştirak söz konusu olduğundan müşterek faillik burada söz konusu olacaktır. UCM'nin yargılama yetkisi yalnızca gerçek kişiler için geçerli olduğundan savaş suçun failleri Roma statüsüne göre yalnızca gerçek kişilerdir.²²⁴

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'nin yargılama kapsamında tüzel kişiler için cezai sorumluluk yoktur. Her ne kadar bu husus kuruluş tüzüğü olan Roma Statüsünde önerilmişse de UCM'nin yargılama yetkisi yalnızca gerçek kişileri kovuşturur. UCM uluslararası suçlardan sorumlu olanları takip eder ve cezasızlığı sona erdirmeyi ve işlenmesi muhtemel suçları önlemeyi amaç edinir. Ancak UCM'nin yargılama yetkisine giren suçlar bakımından kurumsal ajanlar kilit rol oynamaktadır. Her ne kadar suça konu eylemler gerçek kişiler tarafından işlense de bu suçların işlenmesine kurumsal destek sağlayan kurumsal ajanlar ciddi bir öneme

²²¹ Tezcan/ Erdem/Önok, a.g.e., s.633.

²²² https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Tüzüğü, E. T:19 Nisan 2025

²²³ Roma statüsü m.25/3(a) ;“tek başına veya diğer şahsın cezai sorumluluğu olsun olmasın başka bir şahısla müştereken veya başka bir şahıs vasıtasıyla suç işlemesi halinde,...

²²⁴ Abdalrazeq, a.g.e., s.14.

sahiptir.²²⁵ Bununla birlikte statünün 26. Maddesinde suçun işlendiği tarihte 18 yaşından küçük olan kişiler UCM'nin yargılama yetkisi altında değildir.²²⁶

2.2.1.3. Mağdur

İşlenen her suçun nasıl faili bulunuyorsa, mağduru da bulunmaktadır. Mağdur suçun işlenmesinden dolayı zarar gören herhangi bir kimsedir.²²⁷ Savaş suçunun mağduru, savaş hukukunun ihlali nedeniyle devlet ve işlenen suçlardan zarar gören vatandaşlardır. Bununla birlikte bir savaşın varlığı uluslararası toplumun korunan barışına yönelik de bir saldırı olduğundan uluslararası topluluklar da savaş suçunun mağdurlarındandır. Kısacası aslında doğrudan ve dolaylı yollardan tüm insanlık işlenen savaş suçlarının mağduru.²²⁸

Uluslararası silahlı çatışmalarda, çatışan taraflar veya tarafsız devletler olabileceği gibi yine bizzat çatışmalara katılmayan sivil vatandaşlar da mağdur olabilmektedir. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda ise savaş suçu işlendiği takdirde bu suçun mağduru, çatışmalara doğrudan katılmayan kişilerle birlikte, bir grup içinde yer alıp silah bırakan veya yaralanma, hastalanma, gözüaltına alınma veya buna benzer durumlarla çatışmada bilfiil yer almayan kişiler olabilmektedir.²²⁹ Cenevre Sözleşmeleri Ek 1 No'lu protokol kapsamında savaş suçları mağdurlarının kapsamına savaşçılar, mülteciler, vatansızlar ve silahlı kuvvetlere bağlı din ve sağlık görevlileri de dahil etmiştir.²³⁰

2.2.1.4. Netice

Ceza hukukunda netice yani sonuç, failin suç tanımında yer alan fiilleri işlemesi halinde dış dünyada oluşturduğu değişikliktir. Bu değişiklik yalnızca maddi

²²⁵ L. De Leeuw, 'Corporate Agents and Individual Criminal Liability under the Rome Statute', *State Crime Journal*, cilt:5, sayı:2, 2016, s.244..

²²⁶ https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Tüzüğü, E. T:19 Nisan 2025

²²⁷ Değirmenci/Mavuş, a.g.e., s. 157.

²²⁸ İ.S. Kaya, 'Uluslararasılaştırılmış Silahlı Çatışmalarda İşlenen Savaş Suçları: Suriye Örneği', *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.10, S.131. Temmuz, 2015, s.44.

²²⁹ Abdalrazeq,a.g.e., s.15.

²³⁰ https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/569_1.pdf, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller, E. T: 18 Nisan 2025

bir değişiklik olmak zorunda değildir, manevi anlamda da değişikliğe neden olunabilir. Ancak her halükarda bir netice meydana gelmeden suç oluşmaz.²³¹

Roma Statüsü 8'inci maddede detaylıca yer verilen eylemlerin failler tarafından gerçekleştirilmesi sonucunda meydana gelen sonuçlar bu suçun neticesidir. Örneğin 1949 tarihli Cenevre sözleşmesinin ağır ihlallerinden kaynaklanan suçlar başlığı altında yer alan “*kasten öldürme*” fiilinin silahlı çatışma sonucunda gerçekleşmesi sonucunda mağdurun bu fiilin fail tarafından işlenmesi sonucunda ölümü bu suçun neticesini göstermektedir.

2.2.1.5. Nedensellik Bağı

Uluslararası ceza hukukunda savaş suçlarından failin yargılanabilmesi ve cezai sorumluluğuna gidilebilmesi için yalnızca silahlı çatışmanın varlığı yeterli değildir. Bu silahlı çatışma ve failin eylemleri arasında açık bir illiyet bağının bulunması gerekmektedir.²³² Dolayısıyla fiil ile netice arasında nedensellik bağı bulunmaması halinde burada suç gerçekleşmemiş olacaktır. Roma Statüsü'nün 8. Maddesinde zikredilen eylemlerin işlenmesi halinde savaş suçlarının oluştuğu düşünüldüğünde eylemler ile netice arasında nedensellik bağı bulunmak zorundadır. Aksi takdirde savaş suçunun işlendiğinden bahsedilemez.

2.2.2. Savaş Suçunu Manevi Unsurlar: Kast

Manevi unsur, fiil ile fail arasındaki psikolojik bağ olarak nitelendirilmektedir. Failin bireysel ceza sorumluluğuna gidilebilmesi için, eylemlerinde kusur olması ve bu kusuru ortadan kaldıran bir durum olmaması gerekmektedir. Burada kusurun ortaya çıkışı kasıt olup, kast hali bilme ve isteme fiillerini uhdesinde barındırmaktadır.²³³

Öncelikle manevi unsurlarda failin bireysel sorumluluğuna gidilebilmesi için bir eylemi gerçekleştiren, eylemin gerçekleşmesine kolaylık sağlayan veya yardım eden kişinin, bu eylemin gerçekleştiğı şartları bilmesi ve bu şartlar altında eylemi

²³¹Centel /Zafer/Çakmut,a.g.e., s.259.

²³²Aksar, a.g.e., s. 186.

²³³Centel/Zafer/Çakmut, a.g.e., s.357.

bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesi gerekmektedir.²³⁴ Ceza hukukunda kast iki çeşit olup genel ve özel kast olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel kast bilme ve isteme unsurlarını bulundurmakta olup, genel suçlarda uygulama alanı bulur. Bilmek, failin fiili gerçekleştirdiğinde bu fiilin hukuka aykırı ve suç olduğunu bilmesidir. İstemek ise failin iradi olarak bu fiili gerçekleştirmek isteğidir. Özel kast ise daha spesifik özellikler barındırmakta olup bu özelliklerin bulunması halinde suç işlenmiş sayılacaktır. Savaş suçları için genel kast yeterli olup, bilme ve isteme eylemleri gerçekleştiğinde bu savaş suçu gerçekleşmiş olacaktır.²³⁵

Roma Statüsü m.30'agöre savaş suçları kasten işlenebilen bir suçtur. Savaş suçları, failin gerçekleştirdiği eylemin uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğunu bilmesi ve bu suça konu eylemleri gerçekleştirmek istemesi halinde manevi unsur yani kast unsuru gerçekleşeceğinden işlenmiş olacaktır.²³⁶

2.3. Uluslararası Ceza Mahkemesi Sisteminde Savaş Suçunun Özellikleri

Uluslararası ceza hukuku kapsamında Roma Statüsü'nde kabul edilen suçlardan savaş suçlarının diğer uluslararası veya ulusal suç tiplerinden farklı bazı ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Savaş suçlarının af ve zamanaşımına uğramaması, uluslararası yargı yetkisini pekiştirmesi, silahlı çatışmalarla bağlı olması, çocukların yargılanamaması gibi özellikler bu kapsamda incelenmiştir.

2.3.1. Savaş Suçlarına Af ve Zamanaşımının Uygulanamazlığı

Uluslararası ceza mahkemesinin kuruluş statüsü olan Roma Statüsü m.29'da, mahkemenin yargılama yetkisinde olan suçlar bakımından dava ve ceza zamanaşımı uygulanmayacağı belirtilmiştir. Bu sayede failer eylemleri nedeniyle uluslararası

²³⁴ Aksar,a.g.e., s.192.

²³⁵Abdalrazeq, a.g.e., s. 19

²³⁶ Roma Statüsü m.30: (1) Aksi belirtilmedikçe bir şahsın mahkemenin yargı yetkisine giren bir suçun maddi unsurlarını bilerek ve isteyerek işlemesi halinde ceza sorumluluğu ve mesuliyeti bulunur. (2)Bu maddenin amaçları bakımından bir şahsın aşağıdaki durumlarda kasten hareket ettiği varsayılır: (a)Kasten bir kişinin davranışında bu davranışı kasten yapması, (b) Netice ile ilgili kasıtlı olarak bu neticenin ortaya çıkmasına sebep olduğu ya da olayların normal seyrinde bu neticenin olacağını bildiğini. (3) Bu maddenin amacına uygun olarak bilgi hareketin olağan sonucu olarak bir durumu mevcut olduğunun veya bir sonuç doğuracağının farkında olunması demektir bilmek ve bilerek kavramları Buna göre yorumlanır.

hukukun ağır ihlallerine sebebiyet verdiklerinden bahisle yargılanma ve cezalandırılmadan kurtulamayacaktır.²³⁷

Roma Statüsü m.11'egöre mahkemenin yargı yetkisi statünün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren olacaktır. Buna göre Statü yürürlüğe girdikten sonra gerçekleşen bir savaş suçunda af ve zamanaşımı söz konusu olamaz.²³⁸

2.3.2. Uluslararası Yetki İlkesini Pekiştirme

Uluslararası Ceza Mahkemesi, yerel yargılama makamlarının yerini almayıp, ikinci bir konumda kalarak yargılama yetkisine sahiptir. Roma Statüsü 1'inci maddede ulusal yargı yetkisinin tamamlayıcısı olduğunu açıkça vurgulamıştır.²³⁹

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulma amacı uluslararası alanda uluslararası suçların işlenmesiyle insan haklarının ve uluslararası düzenin ağır şekilde ihlal edenlerin yargılanmasıdır. Özellikle savaş suçları açısından ciddi hak ihlallerinin yaşandığı ve yeterli cezaların verilmediği süreçlerde uluslararası toplum oldukça derin yaralar almıştır. Bu suçları işleyen kişilerin devletlerin yönetimlerinde yer almaları, üst düzey askeri görevlerde bulunmaları ve ulusal mahkemelerde yeterli cezaların verilmemesi ihtimali uluslararası hukuka duyulan güveni zedeleyebilmekte ve devamında suçu işleyenlerde cezasızlık algısı oluşturabilmektedir. Bu sebeple uluslararası ceza mahkemesinin kurularak tarafsız ve bağımsız bir ceza mahkemesi tarafından atılı suçlamalar sebebiyle yargılamaların yapılması ve bu suçları işleyen şahısların cezalandırılabilmesi amacı güdülmüştür.²⁴⁰

Roma Statüsü'nde tamamlayıcılık ilkesi benimsenerek birincil yargılama yetkisi devlete verilmiştir. Ancak bu yargılamaları tarafsız ve bağımsız yapılamadığına kanaat getirildiğinde Uluslararası Ceza Mahkemesi devreye girecektir. Kısacası ulusal mahkemeler öncelikli yargılama hakkına sahiptir. Bu durum egemenlik hakkının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkar ancak adil bir

²³⁷ Tezcan/ Erdem/Önok, , a.g.e., s.510.

²³⁸ https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü E T:20 Nisan 2025

²³⁹ Roma statüsü m. 1: Uluslararası ceza mahkemesi bu tüzükle kurulmuştur. Mahkeme dairimi bir kurumdur ve bu tüzükte sözü edilen uluslararası toplumu yakından ilgilendiren çok ciddi suçları işleyen kişiler üzerinde, yargı yetkisine sahiptir ve devletlerin ulusal yargı yetkisini tamamlayıcıdır.

²⁴⁰ E. Çırak, Uluslararası Ceza Mahkemesi Yetki Alanı, *İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, EconJURA, cilt:1, sayı:1, Mayıs, 2022 s. 69.

yargılamanın gerçekleşmeyeceğine inanıldığı durumlarda tamamlayıcılık yetkisinin bir sonucu olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi doğacaktır.²⁴¹

2.3.3. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Çocuk Suçlarıyla İlgilenmemesi

Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü 25'inci maddede mahkemenin yargılama yetkisinin gerçek kişiler üzerinde olduğu açıkça belirtilmiştir. Statü'nün 26'ncı maddesinde²⁴² ise atılı suçların suçun işlendiği tarihte 18 yaşından küçük kimseler tarafından işlenmesi halinde bu kişilerin yargılanamayacağına yönelik hüküm bulunmaktadır. Bu düzenleme BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin²⁴³ dikkate alındığının da bir göstergesidir.

Savaş zamanlarında özellikle çocukların silahlı çatışmalarda kullanılması, “çocuk asker” sorununu da beraberinde getirmektedir. Statünün 25'inci hükmü uyarınca Statü'de yer alan suçları işleyen “çocuk askerler” UCM'de yargılanamayacaktır. Bu sebeple ülkeler iç hukuklarında bu soruna ilişkin olarak çocukların da cezai sorumluluklarının doğduğu yaşa ilişkin bir düzenleme yapılmış ve bir kısım ülkelerde çocukların cezai sorumluluğu Roma Statüsüne nazaran daha erken başlamaktadır.²⁴⁴

Roma Statüsü 8'inci maddede düzenlenen savaş suçları başlığı altında yer alan suça konu eylemlerden birisi de 15 yaş altındaki çocukların silah altına alınarak aktif bir şekilde çatışmalarda kullanılmasıdır. Bu durum savaş suçu olarak kabul edilmekte olup, buna sebep olan gerçek ve 18 yaşından büyük kimseler savaş suçu eylemlerinden birini gerçekleştirmektedir. Bu düzenlemelerden de açıkça görülmektedir ki, savaş suçu eylemlerinin faili olabilmek şartları gerçek ve 18 yaşını doldurmuş bir kimse olmaktır.

²⁴¹O. Bahadır, İnsan Haklarının Uluslararası Yargısal Korunması Uluslararası Ceza Mahkemeleri, *Terazi Hukuk Dergisi*, cilt:5, sayı: 46, Haziran 2010,s. 168, Y. Poyraz, Ö. V. Önen, Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* (1), s. 190.

²⁴²https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü, E T:20 Nisan 2025.

²⁴³<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, E. T:20 Nisan 2025.

²⁴⁴Çırak, a.g.e., s. 74

2.3.4. Savaş Suçları ile Silahlı Çatışmalar Arasındaki Nedensellik Bağı

Roma Statüsü'nde savaş suçlarına ilişkin olan 8'inci madde düzenlemesinde savaş suçlarının uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalar şeklinde iki farklı durumda işlenmesi halinde ikili bir ayrıma gidilmiştir. Uluslararası silahlı çatışmalarda 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve diğer savaş hukuku ve örf ve adet kurallarının ihlalleri söz konusu iken, uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda işlenen savaş suçlarına ilişkin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin Ortak 3. Maddesinin ihlali ile diğer savaş hukuku ve örf ve adet kurallarının ihlalleri söz konusudur.²⁴⁵

Bu ayrımlardan çıkarılacak olan sonuç ise savaş suçlarının oluşabilmesi için her halükarda uluslararası nitelikte olsun veya olmasın silahlı bir çatışmanın varlığına duyduğu ihtiyaçtır. Savaş kavramsal olarak devlet veya devlet içerisinde rakip siyasi güçler arasında açık veya ilan edilmiş silahlı bir çatışmanın varlığı olarak tanımlanabilir.²⁴⁶ Bu tanımdan da görüleceği üzere silahlı bir çatışmanın varlığı olmaksızın savaştan bahsedilemez. Dolayısıyla savaş suçlarının işlenebilmesi de ancak savaş halinin varlığı ile söz konusu olacaktır.

2.4. Savaş Suçunun Sorumluluğunu Etkileyen Haller

Roma Statüsü 31'inci maddesinde ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran haller düzenlenmiştir. Maddeye göre meşru müdafaa, akıl hastalığı, sarhoşluk veya madde etkisi tehdit gibi unsurların varlığı halinde cezai sorumluluk ortadan kalkmaktadır.²⁴⁷ Çalışmamızda cezai sorumluluğu ortadan kaldıran meşru müdafaa ile sorumluluğu etkileyen bir diğer husus olan amirin emri konusu da detaylıca işlenmiştir.

²⁴⁵Aksar, a.g.e., s.258.

²⁴⁶Aslan, a.g.e., s.235

²⁴⁷https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü, E T. 04 Ağustos 2025.

2.4.1. Meşru Müdafaa

Roma Statüsünde meşru müdafaa m. 31/1-c bendinde²⁴⁸ düzenlenmiştir. Statü açısından meşru müdafaa'nın kabulü için koşullar kısaca şu şekildedir:

- Saldırı haksız olmalıdır. UCM statüsü ulusal hukuk kurallarında olduğu gibi hukuka aykırı güç kullanımı şartını aramaktadır. Ancak buradaki haksız eylem bireysel davranışlar sebebiyle ortaya çıkmalıdır. Bir kişinin çatışma kapsamında askeri bir kuvvete mensup olması halinde kuvvete başvurma hakkı olacaktır ancak bu tüm eylemleri hukuka uygun olduğu anlamına gelmeyeceğinden bireysel davranış kavramı burada önem kazanmaktadır.

- Saldırı korunan bir hakka yönelik olmalıdır. İlgili hüküm aşağıda detaylıca yazıldığından tekrara düşmemekle birlikte; burada önemli bir yenilik olarak *“kendisinin veya başkasının hayatta kalması için elzem olan bir eşyayı korumak”* kavramı gelişmiştir. Yine askeri bir hedefe ulaşmak için elzem olan eşya kavramı büyük önem taşımaktadır. Bireyler yalnızca canları için değil malları için de meşru müdafaa hakkını kullanabileceklerdir.²⁴⁹

- Devam eden bir saldırı olmalıdır.
- Savunma halinin zorunlu olması gerekmektedir.
- Savunma ve saldırı arasında orantı bulunması gerekmektedir. Bu orantı değerlendirmesi olayın niteliğine göre değerlendirilecektir.
- Savunma saldırıya karşı yapılmalıdır.
- Meşru savunma; savunma amacı ile yapılmalıdır.²⁵⁰

Savaş suçlarında da Roma Statüsü'nde m. 31/1-c bendinde yer alan düzenlemeler geçerli olacaktır. Bu maddeye göre kendisini veya bir başkasının haklarını, hukuk dışı saldırılara karşı orantılı şekilde korunması halinde meşru müdafaa kabul edilecektir. Bu koruma kişilerin mallarına yönelik bir korumayı da kapsamaktadır.²⁵¹

Söz gelimi Roma Statüsü'nde yer alan meşru müdafa düzenlemesinin savaş suçlarında söz konusu olabilmesi için mala, eşyaya yönelik bir tehlikenin mevcut

²⁴⁸https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf , Roma Statüsü, E. T: 15 Mayıs 2025.

²⁴⁹Aksar, a.g.e., s.157

²⁵⁰ Tezcan/Erdem/Önok, a.g.e., s.501.

²⁵¹Aslan, a.g.e., s.250.

olması gerekmektedir. Zira yalnızca askeri açıdan önemli, hayati bir eşyaya yönelik saldırı meşru müdafa kapsamında kabul edilebilecektir.

2.4.2. Amirin Emri

Uluslararası ceza hukukunda amirin emrini yerine getirmek oldukça önem teşkil etmektedir. UCM'nin de yargı yetkisi kapsamında bulunan suçların birçoğu sıkı disiplin altında emir komuta zincirine bağlı askerler tarafından kendilerine verilen emir gereğince işlenmektedir. UCM'nin Roma Statüsü'nün m.28'de²⁵² bireysel ceza sorumluluğu ile alakalı komutanların ve diğer üst düzey görevlerin sorumluluğu başlığı altında komutanların sorumluluğuna ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir

Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsündeki düzenlemelerde mahkemenin yargı yetkisi gerçek kişiler üzerinde hem yöneticiler siviller hem de askerler için geçerlidir. Burada bir askerin objektif sorumluluğundan bahsedebileceğimiz için özel bir cezai sorumlulukları da doğmuş varsayılmaktadır. Dolayısıyla işlendiği iddia edilen suçlara ilişkin emir ve talimatlar veya suçların işlenmesinin önlenmesine yönelik hiçbir önlem, emir veya talimat verilmemesi bu askerlerin veya üst düzey yöneticilerin bireysel anlamda ceza sorumluluklarının doğduğunu göstermektedir.²⁵³

Uluslararası Ceza Mahkemesi bu konuya ilişkin yorumlarında 28'inci madde ile birlikte aynı Statü'nün 25'inci maddesinde farklı bir sorumluluk ortaya koyduğunu yorumlamaktadır. EYUCM'nin Halilović Davası²⁵⁴ bu konuya bir örnek teşkil etmektedir. Yine UCM'nin Bemba Davası²⁵⁵ yalnızca askeri komutana ilişkin bir sorumluluk vermemiş aynı zamanda bir askeri komutan gibi hareket eden kişileri de bu sorumluluk kapsamına dâhil etmiştir.²⁵⁶

UCM'nin Roma Statüsü m.33'te²⁵⁷ üstün emirlerinin hangi şartlar altında hukuki sorumluluğu ortadan kaldıracağı açıklanmıştır. Anılan madde hükmüne

²⁵²https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü E. T:20 Nisan 2025

²⁵³ Aksar, a.g.e., s.129.

²⁵⁴https://www.icty.org/x/cases/halilovic/cis/en/cis_halilovic.pdf, Halilović Davası, E. T. 26 Nisan 2025

²⁵⁵<https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/3320/Bemba-Case> Bemba Davası, E. T: 26 Nisan 2025.

²⁵⁶ Aksar, a.g.e., s. 137

²⁵⁷https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü E. T:20 Nisan 2025

göre, bu madde uluslararası örf ve adet hukukunu temel alarak; kişinin kanuni zorunluluk çerçevesinde hükümet veya ilgili üst makamların emirlerine uyması hali, kişinin kendisine verilen emrin kanunsuz olduğunu bilmemesi, emrin açık ve net bir şekilde kanuna aykırı olmaması hallerinde cezai sorumluluğun ortadan kalkacağını belirtmektedir.²⁵⁸

Doktrinde bu husus oldukça eleştirilmiş olup soykırım ve insanlığa karşı suçlarda amirin emri suçtan kurtulmaya elverişli bir savunma değil iken, savaş suçlarına ilişkin yapılan bu savunma makul bulunmaktadır. Bu üç suç arasında bir ayırım olmadığı ve böyle bir ayırım yapılmasının hukuki temelden uzak, politik bir yaklaşım oldu öne sürülmüştür. Askerlerin bir vatandaşa göre hangi eylemlerin haksız, suça konu olduğuna ilişkin bilgi ve öngörülerinin daha fazla olacağı açıkken bilmeme gibi manevi kastı ortadan kaldıran ve suçun oluşmasını engelleyen bir durumu ileri sürmeleri makul gelmemektedir.²⁵⁹

Kısacası Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi bakımından, kendinden önce kurulan uluslararası mahkemelerde geçerli bir neden olmayan "amirin emri" savunması, Roma Statüde m.33'te yer alan şartların varlığı halinde geçerli bir savunma olarak kabul edilmektedir.²⁶⁰

Savaş suçları kapsamında değerlendirilen eylemlerden biri de zorla nakil veya sürgün eylemidir. Bu suç, taksirle işlenemeyip kast unsurunu taşıması gerekmektedir. Dolayısıyla eylemin, bilerek ve isteyerek gerçekleştirilmesi esastır. Bu bağlamda kural olarak amirin emri veya kanuni düzenleme gerekçesi ile gerçekleştirilen eylemler sorumsuzluk hali oluşturmayacak; ilgili kişiler eylemlerinden dolayı bireysel olarak sorumlu tutulacaktır.²⁶¹

²⁵⁸ Aksar, a.g.e., s. 151

²⁵⁹ A. Van Verseveld, Mistake of Law: excusing perpetrators of international crimes, *University of Amsterdam*, 2011, s.97.

²⁶⁰ Aslan, a.g.e., s.248

²⁶¹ Ö. Tozman, H.K. Başbuğ, a.g.e., s. 1881

2.5. Uluslararası Suçlar İle Savaş Suçunun Karşılaştırılması

UCM yargı yetkisinde bulunan dört ana suç tipi Statü'nün 5'nci maddesinde²⁶² açıklanmıştır. Bu başlıkta Statü'ye göre suç olarak tanımlanan saldırı suçu, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçu ile savaş suçu karşılaştırması yapılarak suç tipleri arasında Statü tarafından belirlenen benzerlik ve ayırmalara değinilecektir.

2.5.1. Savaş Suçu İle Saldırı Suçunun Karşılaştırılması

Uluslararası Ceza Mahkemesi Statü'sü kapsamında en tartışmalı suçlardan biri olan saldırı suçunun yargılama kapsamına dâhil edilme aşamaları diğer suçlara nazaran daha zor olmuştur. Suçun tanımına yönelik uzlaşmasonucunda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama kapsamına girmesi 2010-2011 yıllarında yapılan UCM gözden geçirme Konferansında sağlanmıştır.²⁶³ Saldırı suçunda, soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçlarından farklı olarak Mahkeme'nin yargılama yetkisini kullanması Statü'nün yürürlüğe girmesi ile değil ileri bir zamana bırakılmıştır. Saldırı suçu, bir devletin siyasi veya askeri eylemleri etkili şekilde kontrol etme veya yönetebilme konumuna sahip bir kimsenin BM Şartını açıkça ihlal edecek şekilde bir saldırı eyleminin plan, hazırlık, başlatma veya fiillerin icralarını gerçekleştirmesini ifade eder.²⁶⁴

Savaş suçları ile saldırı suçlarının ayrımı diğer suç tiplerine göre daha zordur. Zira saldırı suçu kapsamında gerek suç tanımı gerek yargılama açısından belirsiz ifadeler yer almaktadır. Saldırı suçu insan hakları, hukuk ve adalete karşı gerçekleştirilen eylemleri kapsamaktadır. Saldırının devletler hukukunda yasaklanmasına rağmen bu eylemlerin uluslararası ceza hukuku açısından kavramlaşması ve bir suç olarak kabul edilmesi uzun zaman almıştır. Halen bu suç kapsamı gelişmekte olup savaş suçları ile kesin bir ayırım yapılabilmesi güçtür. Tüm bu karışıklığa rağmen UCM'nin kuruluş statüsü olan Roma Statüsü'nde suç olarak kabul edilmektedir.²⁶⁵

²⁶²https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü E. T:25 Nisan 2025

²⁶³N. Emir, 'Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu', *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), s.,120.

²⁶⁴Özkan, a.g.e., s.191.

²⁶⁵Abdalrazeq, a.g.e., s.46

Roma Statüsünün 8bis maddesine göre, barışa karşı suç veya saldırı suçu; bir saldırı savaşının planlanması, ortak planlar yapılması veya doğrudan saldırı savaşının başlatılması eylemleri ile gerçekleşir. Bu eylemlerin suç olarak kabul edilme nedenleri uluslararası düzende devletlerin güven ve istikrar ortamlarının bozulmasına, haksız nedenlerle bu düzenin ortadan kaldırılmasına sebebiyet vermesine yönelik eylemler olmasıdır.²⁶⁶

Roma Statüsü'ne göre saldırı suçu diğer suç tiplerinden farklı olarak yalnızca liderler tarafından işlenebilecek bir suç tipidir. Dolayısıyla sıradan askerler bu suçu işleyemez ve bu konuda bireysel sorumlulukları bulunmamaktadır. Ülke liderleri, askeri komutanlar bu suçun faili olabilir. Bununla birlikte saldırı suçunun varlığı halinde BM Güvenlik Konseyi²⁶⁷ gerekli önlemleri alarak saldırı fiilinin gerçekleştiğini tespit ederse gerekli önlemleri alma yetkisine de sahiptir.²⁶⁸

2.5.2. Savaş Suçu İle İnsanlığa Karşı Suçlar Arasındaki Farklılık

Savaş suçları, uluslararası hukuk düzeninde kovuşturması gerçekleşen en eski suçtur. UCM'nin kuruluş statüsünde yargılama kapsamına aldığı diğer tüm suçların düzenlenmesine kaynak oluşturmuştur.

Savaş suçları çalışmamızın genel içeriğinde de anlatıldığı üzere 1800'lü yıllarda Lahey ve Cenevre Sözleşmeleri ile modern anlamda düzenlemelerin ilk örneklerini verirken; insanlığa karşı suçlar İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası hukukta kendisine yer bulmaya başlamıştır. İlk kez insanlığa karşı suçların işlendiğine dair yargılamalar Nürnberg ve Tokyo Mahkemelerinde söz konusu olmuştur. Sonraki süreçte BM Genel Kurulu tarafından uluslararası hukukun parçası kabul edilerek Eski Yugoslavya ve Ruanda mahkemelerinin de kapsamına dâhil olmuştur. UCM kuruluş belgesi olan Roma Statüsünün 7. Maddesinde²⁶⁹ insanlığa karşı suçların uluslararası hukukta suç olarak kabul edildiği ve hangi şartlar altında insanlığa karşı suçların işlediği detaylıca düzenlenmiştir.²⁷⁰

²⁶⁶ Aydın, a.g.e., s.155.

²⁶⁷ <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, BM Milletler Statüsü, m.39 E.T. 22 Ağustos 2025

²⁶⁸ Abdalrazeq, a.g.e., s.47

²⁶⁹ https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Roma Statüsü E. T:25 Nisan 2025

²⁷⁰ Özkan, a.g.e., s.187.

UCM Statüsü'nde insanlığa karşı suçlar da çatışma zorunluluğu bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu suçun işlenebilmesi için askeri faaliyet dışında sivil halk, diktatör rejimleri gibi şahıslar tarafından yapılan baskı, tehdit, zulüm eylemlerinde de insanlığa karşı suç oluşabilmektedir. Ayrıca bu suç savaş suçlarından ayrı olarak barış zamanlarında da işlenebilir. Savaş suçunda da insanlığa karşı suçlarda da suçun işlenebilmesi için manevi unsur kastın bulunması gerekmektedir. Ancak savaş suçlarında suçun işlenebilmesi için genel kast yeterli olurken, insanlığa karşı suçlarda özel bir kast bulunmalıdır. Örneğin Roma Statüsü'nde geçen *“herhangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı,”* kısmı belirgin bir kitleyi hedef alma amacı gütmektedir, dolayısıyla burada özel bir kast bulunmaktadır.²⁷¹

Bununla birlikte savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar kapsamında sürgün veya zorla nakletme eylemleri suça konu eylemler arasına alınmaktadır. Bu düzenlemenin kökeni, ilk olarak Lieber Kodu'nun 23'üncü maddesinde yer alan, kişilerin uzak yere nakledilmemesine ilişkin hükme dayanmaktadır. Söz konusu ilke, zaman içerisinde belirli aşamalardan geçerek, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına ilişkin düzenlemelerde geniş bir şekilde yer bulmuş; Roma Statüsü'nde kapsamlı biçimde düzenlenmiştir. Nürnberg yargılamalarında sürgün eylemi suç olarak kabul edilmiş; EYUCM ve RUCM'nde yine insanlığa karşı suçlar kapsamında suça konu eylemlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla hem insanlığa karşı suçlarda hem de savaş suçlarında sürgün veya zorla nakletme eylemleri, uluslararası ceza hukuku bakımından suç olarak tanımlanmıştır.²⁷²

2.5.3. Savaş Suçu ile Soykırım Suçunun Ayrımı

Soykırım suçu, jenosit veya genosit bir canlının, ırkın veya milletin ırksal, milli, dini, siyasi görüşü, cinsel eğilimi, ten rengi gibi ayırıcı özellikleri nedeniyle tamamen veya kısmen bir plan çerçevesinde yok edilmesi, bedenlen veya zihinsel olarak zarar verilmesi, asimile edilmeye çalışılması gibi eylemlerdir.²⁷³

²⁷¹Abdalrazeq, a.g.e., s.50.

²⁷²Ö. Tozman, H.K. Başbuğ, s. 1872

²⁷³O. Değirmenci, Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Kararları Işığında Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım suçu (TCK m.76), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, cilt.:20, sayı:70, 2007, s.56.

Soykırım kelimesi yunanca genos(soy) ile Latince caedere kökünden gelen cide (*öldürme*) sözcüklerinden türeyerek genoside = soykırım meydana gelmiştir. Bu sözcük ilk olarak Polonya Yahudisi olan hukukçu Raphael Lemkin tarafından oluşturulmuş ve uluslararası hukukun bir parçası olarak dünyaya tanıtılmıştır. Bu ifade ilk olarak Nazilerin Yahudilere ve Çingenelere karşı uyguladıkları etnik temizliği ifade etmek için kullanılmış ve 1948 yılında Lemkin'in teklifi ile Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile hukuki bir zemine taşınmıştır. Avukat Raphael Lemkin'in öne sürdüğü soykırım kavramı bu Sözleşme ile uluslararası alanda insanlığa karşı işlenen bir suç olarak kabul edilmiştir.²⁷⁴

20'nci yüzyılda kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlayan fikir akımları ülkelerin politikalarını da belirlemiş; Kapitalizm, komünizm, faşizm gibi maddi, ırksal temelli fikir akımları devletler tarafından benimsenerek ülke politikası haline getirilmişti. Bu siyasi akımlardan İtalya'da ortaya çıkan Faşizm ve faşizmin etkileri ile Almanya'da ortaya çıkan nasyonal sosyalizm, İspanya'da ortaya çıkan falanjizm gibi aşırı milliyetçi akımlar devletler içerisinde yer alan farklı din, ırk, dil, kültür gibi unsurları adeta tehdit olarak algılamıştır. Bu durum özellikle ikinci dünya savaşında yaşanan insanlık suçlarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle Nazi Almanya'sı tarafından belirli bir plan çerçevesinde özellikle Yahudiler, Çingeneler, Eşcinseller, Sovyet Tutsaklar sistemli bir şekilde öldürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın Mihver Devletler tarafından kaybedilmesi ve Nürnberg Mahkemelerinde başlayan yargılama sürecinde şekillenen soykırım suçu BM'nin kurulması ve Sözleşme'nin imzalanması ile uluslararası alanda kabul edilen ve insanlığa karşı işlenen suçlardan olmuştur.²⁷⁵

Soykırım suçu her ne kadar Nürnberg Mahkemelerinde bir suç olarak kabul edilse de Birleşmiş Milletlerin İmzaladığı Soykırım Suçunun Önlenmesi Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi ile suç kimliği kazanmıştır.²⁷⁶

²⁷⁴ Özkan, a.g.e., s.185

²⁷⁵G. Aydın, Uluslararası Ceza Hukuk ve Ceza Yargılamalarında Soykırım Suçu, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2023, s. 42.

²⁷⁶<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-prevention-and-punishment-crime-genocide> Soykırım Suçunun Önlenmesi Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi, E. T:27 Nisan 2025.

Sözleşmenin 1'inci maddesine göre,Sözleşme'nin tarafları, soykırımın barış veya savaş zamanları fark etmeksizinhangi süreç içerisinde işlenmiş olması halinde bir devletler hukukunda suçolarak kabul ve tasdik ederek bu suçun önlenmesini ve işlenmesi halinde cezalandırmasını taahhüt etmişlerdir.”Bu maddeden anlaşılacağı üzere soykırım suçunun işlenmesi için bir savaş ortamına ihtiyaç yoktur, barış halinde de bu suç işlenebilmektedir ve koşullar her ne olursa olsun devletler yargılanmayı kabul etmektedir. Yine bu madde devletlerin kendi iç hukuklarında da soykırımı bir suç olarak kabul etmelerini ve buna ilişkin hukuki düzenlemeler yapılmasının önünü açmıştır. BM tarafından kabul edilen bu sözleşme ile uluslararası ceza hukukunda önemli bir adım gelişim adımı atılmıştır.²⁷⁷

Yine Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin 4'üncü maddesine göre soykırım suçunu işleyen kişilerin kim oldukları önemli olmayıp her halükardacezalandırılacaktır; burada faillerin statülerinin bir önemi olmayacaktır.

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesinin 6'ncı maddesinde ise yargılama yetkisi meselesine değinilmiştir. Buna göre her ne kadar yargılama yetkisi bu suçun işlenmiş olduğu yer mahkemeleri olarak belirtilmişse de sözleşmeye taraf olan devletler için uluslararası ceza mahkemesinin de yetkili olacağı açıkça belirtilmiştir.²⁷⁸

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesinin 9'uncu maddesinde ise devletler arasında işbu sözleşmenin uygulanmasında, yorumlanmasında ortaya çıkabilecek bir uyuşmazlık halinde devletler bu söz konusu uyuşmazlığın çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'nı (UAD) yetkili kılabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta devletlerin birlikte yetkili kılabilmesi meselesidir. Ayrıca yine vurgulamak gerekirse buradaki uyuşmazlık bir

²⁷⁷<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-prevention-and-punishment-crime-genocide> Soykırım Suçunun Önlenmesi Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi, m.1, E. T:27 Nisan 2025.

²⁷⁸<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-prevention-and-punishment-crime-genocide> Soykırım Suçunun Önlenmesi Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi, m.1, E. T:07 Ağustos 2025

hukuki uyuşmazlık olacaktır ve devletlerin hukuki sorumlulukları olacaktır. Cezai anlamda devletlerin bir sorumluluğu bulunmamaktadır.²⁷⁹

Uluslararası Ceza Mahkemesinin Roma Statüsünde yargılama yetkisine sahip olduğu suçlar arasında soykırım suçu da yer almakta olup, 6'ncı maddede suçun tanımına yer verilmiştir. Buna göre ulusal, etnik, ırki veya dini bir grubu, kısmen veya tamamen yok etmek amacıyla maddede yer alan fiillerin işlenmesidir. Bu fiiller; grup üyelerini öldürmek, bedensel veya zihinsel zarar vermek veya zihinsel veya fiziksel tahribata yol açacak şekilde yaşam şartlarına bilerek ve isteyerek maruz bırakmak, bu grubun çocuklarını zorla başka bir yere nakletmektir.²⁸⁰

Soykırım suçu ile savaş suçları arasındaki farklılıklar ise şu şekildedir:²⁸¹

- i. Öncelikle soykırım suçu hem savaş hem barış esnasında işlenebilecek bir suç olup savaş suçları yalnızca savaş esnasında işlenebilen bir suç tipidir.
- ii. Savaş suçları genel kast ile işlenebilen bir suçtur. Soykırım suçunun işlenmesi için özel bir kasta ihtiyaç vardır. Suçun manevi unsuru olan kast bilme ve isteme eylemlerini içerisinde barındırmaktadır. Özel kastı bünyesinde barındırması gereken soykırım suçu için ise yalnızca bilme ve isteme eylemlerinin bulunması yeterli olmayıp tüm bunların yanında “kısmen ya da tamamen yok etme amacı” da bulundurulmalıdır.²⁸²

Savaş suçlarını yukarıda detaylıca anlattığımız üzere yalnızca savaş zamanları işlenebilen, manevi unsuru olarak genel kast yeterli olup yalnızca işlediği eylemin suç olduğunu bilmesi ve bu fiili işleme iradesini göstermesi yeterli olan bir suç tipidir.

Çalışmamız kapsamında ikinci bölüm kapsamında savaş suçlarının tarihsel süreç içerisinde uluslararası ceza mahkemesine kadar uzanan gelişim tarihi, uluslararası sözleşmeler kapsamında ne şekilde düzenlendiği UCM'nin kuruluşuna kadar kurulan uluslararası mahkemelerde ne şekilde düzenlendiği incelenmiştir. Akabinde daimi nitelikteki UCM Roma Statüsüne göre savaş suçlarının düzenlenmesi ve savaş suçunun özellikleri incelenmiş, son olarak Roma Statüsü'nde

²⁷⁹ Tezcan/ Erdem/ Önok, a.g.e., s.592

²⁸⁰ https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf Roma Statüsü, E.T: 25 Nisan 2025

²⁸¹ Abdalrazeq, a.g.e., s.52.

²⁸² D. Nişancı, a.g.e., s. 237

yer alan diğ er suçlar ile karşılaştırması yapılmıştır. Dünya tarihinin en eski suçlarından olan savaş suçlarının sivil er üzerindeki en büyük etkisi göç etmek zorunda kalmalarıdır. Savaş suçlarına konu eylemler neticesinde suçtan zarar görenler bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalmakta bu durum da tüm uluslararası toplumu yakından ilgilendiren mülteci sorununa neden olmaktadır.

3. MÜLTECİLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ VE SAVAŞ SUÇLARI KAPSAMINDA İNCELENMESİ

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde mültecilik kavramı, bu sığata haiz kişilerin hak ve özgürlükleri ile uluslararası ceza hukukunda önemli bir suç tipi olan savaşı suçlarının mültecilik üzerindeki etkisine değinilecektir.

3.1. Mültecilik Kavramının Teorik Çerçevesi

3.1.1. Mülteci Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Mülteci (refugee), kelime anlamı olarak bir yerden bir yere kağan, iltica eden anlamına gelmektedir. Göç ve mültecilik kavramları insanların yaşam şartlarını iyileştirmek veya zorunlu, hayati durumlarda yer değıştirmek zorunda kaldıklarından günümüzde önemini korumaktadır.²⁸³ Göç ve göçmenlik, iltica ve mültecilik birbirinden farklı kavramlar olup, bunların detaylı açıklamaları ve farklılıkları tezimizin ilerleyen bölümlerinde yapılacaktır.

3.1.1.1. Uluslararası Alanda Mültecilik Kavramı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan haklarının ağır şekilde ihlal edilmesi sonucunda BM kurulmuş ve en önemli gündem maddelerinden biri mültecilik olmuştur.

Mültecilik kavramı 1951 BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi (UNHCR) m.1/2’de²⁸⁴ ve Mülteciliğin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü m.1/2’de²⁸⁵ açıklanmıştır. Bu düzenlemelere göre; mültecilik; ırkı, dini,

²⁸³ Ü. Karabulut, İnsan Hakları Perspektifinden Göç ve Mültecilik: 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Karşılaştırılması, *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:10, sayı:2, Aralık, 2022, s. 904

²⁸⁴BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi m.1/2: 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacaklarından haklı sebeple korktukları için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyet yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ilkesinin dışında bulunan oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

²⁸⁵<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf>, Mülteciliğin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü, E.T: 15 Mayıs.2025

milliyeti, belirli bir gruba mensup olması veya siyasi görüşü nedeniyle zulüm görme tehlikesi ile karşı karşıya kalıp, vatanını terk eden, geri dönmesi halinde ise tehlikenin gerçekleşme ihtimali ile karşı karşıya kalan kişi olarak tanımlanabilir.²⁸⁶

Afrika Birliği Örgütünün 1969 Mülteci Sözleşmesine göre mülteci kavramı yine BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi (UNHCR) m.1/2’de²⁸⁷ ve Mülteciliğin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü m.1/2’deki tanımlamalar gibi tanımlanmıştır.

1 Nisan 1992 tarihinden itibaren 111 devlet 1951 BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi ve 1969 Mülteci Sözleşmesine taraftır. 1951 BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi mülteciliğin hukuki gelişimi açısından oldukça büyük bir öneme sahip olup, mülteciliğin anayasası olarak kabul edilmiştir.²⁸⁸

3.1.1.2. Türk Hukukunda Mültecilik Kavramı

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinden kaynaklı kısıtlama sebebiyle mülteci ve sığınmacı kavramlarının iç hukukta kullanımında ayrıma gidilmiştir. Mültecilik, hukuki bir statüyü belirtmekte iken, sığınmacı veya sığınma durumu kısa bir fiili dönemi belirtmektedir. Türk hukukunda da mülteci ve sığınmacı kavramları 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)²⁸⁹ yürürlüğe girmeden önce karışıklıklara sebebiyet vermekteydi. Ancak kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte mülteci ve sığınmacı ayrımı menşe ülkeler temel alınarak yapılmıştır. Doktrinde mülteci ve sığınmacı kelimeleri çok kez birbirlerinin yerine kullanılmış yer yer bu durum anlam karmaşasına da sebep olmuştur. Bazı yazarlar

²⁸⁶ Küçükyavaş T., Uluslararası Mülteci Hukukunda UNRWA ve UNHCR: Filistinli Mültecilerin Hukuki Koşullarına Bakış, *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, cilt:5, sayı:0, Aralık, 2024, s.67

²⁸⁷ Afrika Birliği Örgütünün 1969 tarihli Mülteci Sözleşmesi: Mülteci terimi ırk, din, milliyet, siyasi inanç ya da belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti yüzünden zulüm ya da haklı bir temele dayanan zulme uğrama korkusu nedeniyle, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da korkusu nedeniyle yararlanmak istenmeyen ya da vatandaşlığı olmayan ve bu tür olaylar sonucu daha önce ikamet ettiği ülkenin dışına çıkmış olup, söz konusu ülkeye geri dönemeyen ya da korkusu nedeniyle dönmek istemeyen kişi anlamına gelecektir.

²⁸⁸ Ö. Uzun, ‘Uluslararası Mülteci hukuku ve Suriye Sorunu’, *İstanbul Barosu Dergisi*, cilt:90, sayı:1, Ocak, 2016, s.28

²⁸⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, E. T: 30.Nisan 2025

eserlerinde sığınmacı/mülteci ayrımının coğrafi kısıtlamaya bağlı olduğunu ileri sürmektedir.²⁹⁰

1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliğine göre mülteci kavramında²⁹¹ “Avrupa’da meydana gelen” vurgusu yapılmaktadır. Aynı yönetmelikte sığınmacı kavramı incelendiğinde Avrupa dışından gelen ve Cenevre Sözleşmesinde yer alan mültecilik kriterlerini taşıyan kişileri belirtmektedir. Dolayısıyla yönetmelikte yer alan ilgili madde hükümlerince Avrupa ülkelerinden gelip, koruma talep eden yabancılar mülteci olarak adlandırılırken, Avrupa dışından gelen ve koruma talep eden yabancılar ise sığınmacı olarak adlandırılmaktadır. YUKK’da mülteci olarak kimlerin adlandırılabilceği m.61’de²⁹² açıklanmış olup, yine Cenevre sözleşmesine göre düzenlemeler yapılarak “Avrupa ülkelerinden gelen” yabancılar mülteci statüsüne hak kazanmaktadır.²⁹³

3.1.2. Mültecilik İle İlgili Diğer Temel Kavramlar

3.1.2.1. Göç

20. yüzyılın sonlarına doğru göç, mültecilik krizleri, yerinden edilme gibi kavramlar savaşlar ve yer değişimleri ile birlikte uluslararası toplumda öne çıkmıştır. Bunun yanı sıra doğal afetler, nükleer patlamalar gibi insan hayatını etkileyen unsurlar da bu kavramların öne çıkmasında etkili olmuştur.²⁹⁴

²⁹⁰Y. E.Eren,*Mülteci Hukukunda Geçici Koruma*, Seçkin Hukuk 2. Baskı, Ankara, 2021,s. 31

²⁹¹1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği m.3 mülteci kavramı: Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebi ile ırkı, dini, milliyeti belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya Dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır.

²⁹²<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, E. T: 30 Nisan 2025

²⁹³ Çiçekli B.,*6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Seçkin Hukuk, 6. Baskı, Nisan 2016, Ankara, s. 242

²⁹⁴ N. Dirigil, ‘Zorunlu Göç Kavramının Hukuki Kapsamı ve Zorunlu Göç Sonucu Yerinden Edilen Kişilerin Uluslararası Hukukta Korunması’, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.10, S.1, Haziran, 2022, s. 67.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ise göçü şu şekilde tanımlamaktadır:²⁹⁵ “bir kimsenin, bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya devlet içerisinde yer değiştirmesidir. Süre, yapı veya nedeni ne olursa olsun yer değiştirilen nüfus hareketi”. Bu tanıma sonrasında mültecilerin yerinden edilmiş kişilerin ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı gayelerle hareket etmeleri de göç kapsamına alınmıştır.

Göç iç ve dış göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Tezimiz konusu uluslararası hukuka ilişkin olduğundan dış göç yani “uluslararası göç” konumuz kapsamındadır. Bir kişinin hayatını sürdürdüğü yeri terk ederek başka bir ülkede yaşamak amacıyla gitmesi göçtür. Buradaki yerleşme niyeti önem arz etmektedir. Göç ekonomik, siyasi, sosyal, daha iyi yaşam şartları gibi nedenlerle yapılmaktadır. Uluslararası hukukta göç kavramı sıkça kullanılmaktayken Türk hukukunda göç ve göçmenlik kavramları daha çok Türk soyuna veya Türk kültürüne bağlı kişiler için kullanılmakta, diğer kişilere yabancı kavramı kullanılmaktadır.²⁹⁶

3.1.2.2. Göçmen

Göçmen ülkesinden ekonomik, siyasi, sosyal gibi çeşitli nedenlerle ayrılarak, yerleşmek saikıyla başka bir ülkeye giden kişileri tanımlamak için kullanılır. Birçok kişinin bir araya gelerek yapacağı gibi kişi tek başına da göç edebilir. Göçmenlik iki önemli unsura sahiptir: birincisi yerleşmek niyeti, ikincisi rıza ile yapılmasıdır.²⁹⁷

İç hukuka baktığımızda göç kavramının uluslararası hukukla olan farklılığı göçmenliğe de yansımaktadır. 26.09.2006 tarihli 5543 sayılı İskan Kanunu ile düzenlenen göçmenlik m.3’te²⁹⁸ açıklanmaktadır. Kanuna göre iç hukukta bir kişiyi göçmen olarak kabul edebilmemiz için üç şartın varlığı gerekir: birincisi Türk soyundan olması, ikincisi, Türk kültürüne bağlı olması, üçüncüsü ise yerleşmek amacıyla Türkiye’ye gelmesi. Göçmen olarak başvuran kişilerin tespiti ise, Dışişleri

²⁹⁵ IOM (International Organization for Migration/ Uluslararası Göç Örgütü). “Göç Terimleri Sözlüğü”, s.36 https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf E.T. 26 Temmuz 2025

²⁹⁶ Çiçekli, a.g.e., s.202.

²⁹⁷ I. Özkan, *Göç- İltica ve Sığınma Hukuku*, Seçkin Hukuk, Ankara, 2023, 5. Baskı, s.136

²⁹⁸ İskan Kanunu m.3: Göçmen: Türk sorundan ve türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunandır. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf> , İskan Kanunu E. Ti: 02 Mayıs 2025)

Bakanlığının teklifi ile Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Yine göçmen kabulü de Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Bu yönü ile siyasi bir karar değerlendirilmesi yapılmaktadır.²⁹⁹

Türkiye'ye kabul edilen göçmeler geçici bir süre “geçici kimlik belgesi” alırlar ve bürokratik işlemlerin tamamlanmasının akabinde Cumhurbaşkanı kararı ile vatandaşlığa geçer. Buna ilişkin kapsamlı düzenlemeler İskan Kanununda yer almaktadır.³⁰⁰

3.1.2.3. İltica/ Sığınma

Sığınma (asylum) terimi belirsiz bir terimdir. İlk anlam, kişinin kendisini güvende hissettiği yerdir. İkinci anlam ise sığınan kişiye sağlanan koruma olarak belirtilebilir. Anlamsal kargaşanın giderilmesi için Uluslararası Hukuk Enstitüsüne sığınmanın yer anlamına mı yoksa koruma anlamına mı geldiği sorusu yöneltilmiş ve sığınmanın koruma anlamına geldiği konusunda anlam birliğine varılmıştır.³⁰¹ Sığınma ayrıca tutsaklıktan kurtulup özgürlüğe kavuşma anlamlarını da içermektedir. Sığınma fiilen uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen hukuki kavram olarak güncelliğini korumaktadır.³⁰²

Sığınma bir yandan devletin yabancı kişilere sığınma hakkı verme yetkisi iken, diğer yandan devletlerin kişilere sığınma hakkı tanıma yükümlülükleri bulunmaktadır. Dolayısıyla sığınma kavramı iki yönü olan bir kavram olup, yabancılara sığınma hakkı vermek devletlerin egemenliği ile alakalı bir durumdur. Bu konuda devletlere bir serbesti tanınmakta olup devletler sığınma hakkı verip vermemekte özgürdür.³⁰³ Bu konu ile Kolombiya ve Peru devletleri arasında 1950 yılında gerçekleşen sığınma konulu davada;UAD'da ülkesel sığınmanın devletlerin egemenliğinin olağan faaliyeti olduğunu belirtmektedir.³⁰⁴ Bu egemenlik yetkisinin sınırı ise geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesi ile çizilmiştir. Eğer bir devlet

²⁹⁹ N. Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuk*, Beta Yayınları, 5. Baskı, Eylül, 2018, İstanbul, s. 58

³⁰⁰ Eren, a.g.e., s. 57.

³⁰¹ Özkan, a.g.e., s.133.

³⁰² N. Ö. Öztürk, *Mülteciliğin Statüsünün Belirlenmesi*, Seçkin Hukuk, Ankara, Ekim, 2015, 1. Baskı s.49

³⁰³ Özkan, a.g.e., s.133.

³⁰⁴ <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/7/007-19501120-JUD-01-00-EN.pdf>,Colombian-Peruvian Asylum Case, E. T: 01 Mayıs 2025

sınırından geçen yabancıların geri gönderilmesi sebebi ile işkence, insanlık dışı muamele göreceği veya ceza verileceği gibi durumlarda geri göndermeme yükümlülüğü altında olacaktır.³⁰⁵

3.1.2.4. Sığınmacı/ Şartlı Mültecilik

1994 yönetmeliğine göre sığınmacı³⁰⁶ 1951 Cenevre Sözleşmesinde yer alan tanıma benzer şekilde ancak mültecilerden farklı bir ayrıma tabi tutularak belirtilmiştir.14 Aralık 1967 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Devlete Sığınmaya İlişkin Beyannamede³⁰⁷ sığınmanın insancıl hukuk kapsamı ile devletlerin çıkarlarının üzerinde tutulduğu belirtilmektedir.³⁰⁸ Yine İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14'üncü maddesinde yararlanma konumunda olan kişilere, devlet tarafından sığınma hakkının tanınması barışçıl ve insani bir eylem olduğu ve bu sebeple bir başka devlet tarafından düşmanca bir eylem olarak görülemeyeceği kabul edilmiştir. Bu bağlamda devletlerin sığınmacı, mültecilerin ve vatansız kimselere statüsüyle ilgili sahip oldukları mevcut belgelere karşı gelinmeksizi devlete sığınma hususunu değerlendirirken ilgili beyannamede yer alan ilkeleri kendilerine rehber olarak alınması tavsiye edilmiştir.³⁰⁹

Türk hukuk sisteminde sığınmacı³¹⁰ mültecilik sıfatına haiz olmak için yeterli şartları taşıyan ancak Avrupa dışından başka üçüncü ülkelerden geldikleri için 1951 Cenevre sözleşmesi kapsamına mülteci olarak adlandırılmayan kişiler olarak öngörmektedir. YUKK'da “*şartlı mülteci*” adı altında düzenlenen yabancılar

³⁰⁵ E. Y. Eren, ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Sığınma Hakkı: Sığınma Arama Hakkından Sığınma Aramaya Erişim Hakkına’, *Türk- Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), s.768.

³⁰⁶ 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliğine m. 3 Sığınmacı: ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı ifade eder.

³⁰⁷ Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname Önsöz: Herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir.

³⁰⁸ https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_25.pdf, Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname, E. T: 02 Mayıs 2025.

³⁰⁹ I. Özkan a.g.e. s.134, E. Y. Eren a.g.e., s. 765

³¹⁰ Bkz. 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği m. 3 Sığınmacı tanımı.

esasinda Türk Hukuku'ndaki sığınmacılardır. YUKK m.62'de³¹¹ düzenlenmiştir. Bu düzenlemede coğrafi şart bulunmamakta olup, yabancılar güvenli bir üçüncü ülke buluncaya kadar geçici oturma izni verilmektedir. Bu bilgilere göre Türk Hukuk sisteminde mülteci ile sığınmacı arasında üç fark bulunmaktadır. Birincisimülteci statüsü Avrupa'dan gelen yabancılara verilirken, sığınmacı başka bir üçüncü ülkeden gelen yabancılara verilen statüdür. İkinci ayırım sığınmacı statüsüne sahip kişiler güvenli üçüncü bir ülkeye yerleştirilirler. Üçüncü ayırım ise sığınmacılar bu güvenli üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar kendilerine geçici ikamet izni verilmektedir.³¹²

3.1.2.5. Uluslararası Koruma

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) uluslararası korumayı; ülkeleri dışında bulunan, olası riskleri sebebiyle ülkesine dönemeyen ve kendi ülkeleri tarafından korunmayan veya korunamayan kişi veya gruplara uluslararası toplumun sağladığı korumaolarak tanımlamıştır.³¹³ Uluslararası koruma göç terimleri sözlüğünde ise; 1951 Mülteci Sözleşmesi, 1949 Cenevre Sözleşmesi ve Protokolleri, Uluslararası Kızıl Haç Komitesinin (ICRC) inisiyatif hakkı, Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO), Sözleşmeleri ve insan hakları belgeleri gibi hukuki belgelerde öngörülen haklara devletlerin saygı göstermesini sağlamak için antlaşma yoluyla görevlendirilen bir örgütün sağladığı koruma olarak belirtilmiştir.³¹⁴

Uluslararası korumaya muhatap olunması esasında korunma ihtiyacına sebep olan etmenlerin ortaya çıkması demektir. Bu etmenlerin meydana gelmesiyle kişiler uluslararası alanda hak arama çabasına girer. Dolayısıyla uluslararası koruma

³¹¹Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m. 62: Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeple korktu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, E. T: 03 Mayıs 2025

³¹²Eren, a.g.e., s.56

³¹³, <https://www.unhcr.org/glossary>, BMMYK, Master Glossary of Terms' (E. T:02 Mayıs 2025

³¹⁴[https://www.goc.gov.tr/Kurumlar/Goc.Gov.Tr/Files/Goc_Terimleri_Sozlugu\(1\).Pdf](https://www.goc.gov.tr/Kurumlar/Goc.Gov.Tr/Files/Goc_Terimleri_Sozlugu(1).Pdf), Göç terimler Sözlüğü, s.58, E. T:03 Mayıs 2025

sığınma talebinin ortaya çıkmasıyla devreye girecektir. Uluslararası koruma, uluslararası hukukun belgeleri ile oluşturulmuştur. Bu belgelerin varlığı uluslararası alanda devletlere koruma yükümlülüğü verirken, kişilere korunma hakkı sağlamaktadır. Örneğin, İHEB m.14,³¹⁵ 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m. 12,³¹⁶ 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme m. 33³¹⁷ gibi birçok sözleşme uluslararası koruma kapsamında önemli belgelerdir.³¹⁸

Uluslararası korumanın süjesi “yabancı”dır. Yabancı kavramı birçok uluslararası kaynakta tanımlanmıştır. Uluslararası Hukuk Enstitüsü’nün oluşturduğu 1892 tarihli “Yabancıların Kabul ve Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Uluslararası Kurallar”da yabancı³¹⁹ genel olarak bulunduğu ülkenin vatandaşı olmayan kimse olarak tanımlanmıştır. Uluslararası alandaki yabancı kavramı ile iç hukuktaki yabancı kavramı içerik olarak birbirinden ayrılmaktadır. YUKK’da yer alan yabancı tanımının tüm yabancıları kapsamadığı, bazı yabancıların özel koruma kapsamına girdiği görülmektedir. Örneğin, askeri personeller, göçmenler, KKTC vatandaşları

³¹⁵ İHEB m.14/1: Herkes zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir.,<https://www.hsk.gov.tr/ekleniler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, E. T:03 Mayıs 2025

³¹⁶ 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m. 12: (1)Yasal olarak bir devletin ülkesinde bulunan herkes bu ülke içinde özgürce hareket etme hakkına ve ikametgâhına seçme özgürlüğüne sahiptir. (2)Herkes kendi ülkesi de dâhil olmak üzere herhangi bir ülkeyi terk etmekte özgürdür. (3) Yukarıda söz edilen haklara, ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığını ya da genel ahlaki veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak üzere yasalarla konmuş ve bu Sözleşme’de tanınan diğer haklarla uyumlu olanlar dışında herhangi bir sınırlama konulamaz.(4) Hiç kimse kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf>, 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, E. T:03 Mayıs 2025

³¹⁷ 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme m. 33: (1)Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refouler) etmeyecektir. (2) Bununla beraber bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından Bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.

<https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, E. T:03 Mayıs 2025

³¹⁸ A. Asar, *Yabancılar Hukuku (Temel Konular)*, Seçkin Hukuk, Ankara, 2023, 8. Baskı, s. 253

³¹⁹ Yabancıların Kabul ve Sınır dışı Edilmesine İlişkin Uluslararası Kurallar m.1: Bir ülkede ikamet etmesi oturması sadece geçiş yapması veya o ülkeye tamamen kendi iradesiyle girmiş ya da sığınmış olması fark etmeksizin bir devlet ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddia hakkı olmayan kimse.

gibi.³²⁰ YUKK’da “uluslararası koruma”, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statülerini kapsamaktadır. Dolayısıyla kanun kapsamında uluslararası koruma kapsamında sayılmayan “geçici koruma” kavramı bağımsız olarak değerlendirilecektir.³²¹

3.1.2.5.1. İkincil Koruma

İkincil koruma YUKK m. 63³²² kapsamında düzenlenmiştir. İkincil koruma iç hukukta coğrafi sınırlama sebebiyle mülteci veya şartlı mülteci kapsamına alınamayan ancak buna rağmen uluslararası alanda korunması gereken yabancı ve vatansızların korunması açısından oldukça önemli bir statüdür.³²³

İkincil koruma ve YUKK kapsamında düzenlenen geri gönderme yasağı birbirleriyle örtüşmektedir. İkincil koruma kapsamındaki kişiler geri gönderildikleri takdirde ölüm cezası, işkence veya ciddi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalabileceğinden YUKK m. 4³²⁴ ve 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin m.33’te³²⁵ düzenlenen geri göndermeme ilkesi (*non-refoulement*) kapsamında yer almaktadır. Konu ile ilgili AHİM’de Jabari vs. Türkiye davası³²⁶ görülmüş ve yabancılara hak kazandıkları uluslararası koruma uyarınca Türkiye’nin üzerine düşen sorumlulukları ve uluslararası sözleşmelerin bağlayıcılığı üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra ikincil koruma diğer statüler mülteciler ve şartlı mültecilik gibi bireysel korumadır.³²⁷

³²⁰ S. B. Bozkurt, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Öngörülen Uluslararası Koruma Türleri, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.10, S.127, Mart, 2015 s.45

³²¹ A. Asar, a.g.e., s.254

³²² <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, E. T:03 Mayıs 2025

³²³ Bozkurt, a.g.e., s. 63

³²⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, E. T:03 Mayıs 2025.

³²⁵ www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, E. T:03 Mayıs 2025

³²⁶ [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}), Jabari&Türkiye Davası E. T:03 Mayıs 2025

³²⁷ Bozkurt, a.g.e., s. 64

3.1.2.5.2. Geçici Koruma

Kitlesel sığınma durumlarında ileride detaylıca bahsedeceğimiz geri gönderilmeme ilkesi kapsamında büyük kitlelere “geçici” bir süreç içinde de olsa korunma sağlanmasıdır. Kitlesel sığınma kavramı, AB Geçici Koruma Yönergesinde³²⁸; bir ülke veya coğrafyadan yerinden edilerek gelmiş büyük gruplar olarak açıklanmıştır. Bu kavrama 1951 Cenevre Sözleşmesinde veya 1967 tarihli ek protokolde rastlamamaktayız. Kitlesel sığınma durumları; ülke sınırına ulaşan çok sayıda insanın varlığı, bu ulaşmanın hızlı olması, olağanüstü halde ev sahibi ülkenin bu insanlar için imkânlarının yetersizliği, bireysel sığınmalarda uygulanan usuli işlemlerin bu kişilere uygulanamaması durumları ile kendisini göstermektedir. Bu kitlesel sığınma durumlarında sığınan kişiler açısından, geri gönderilmeme ilkesi kapsamında uygulanacak acil çözüm karşımıza geçici koruma olarak çıkmaktadır.³²⁹

Özetlemek gerekirse; geçici koruma, kitlesel sığınma durumlarında, kişilerin güvenliğini, geri gönderilme ihtimaline karşı korunmasını, mültecilere nazaran daha az hak sahibi olmaları ile birlikte insan hakları bakımından öz haklarının korunarak asgari bir muamele sağlayarak, ülkelerindeki şartların normalleşmesi üzerine gönüllü geri dönüşlerle ülkelerine gönderilmelerini ve yeniden yerleştirme veya entegrasyon olanakları sunularak bu kitlelerin uluslararası hukuk kapsamında koruma altına alınmasıdır.³³⁰

Geçici koruma sistemi 1990’lı yıllarda Yugoslavya’da yaşanan ağır insan hakları ihlalleri, uluslararası suçların işlenmesi sebebiyle bulundukları yerden gitmek zorunda kalan veya zorunda bırakılan kişiler için uygulanmıştır. Bu süreçte Cenevre Sözleşmesi’nin mevcut durum karşısında uygulanabilir olmaması sebebiyle AB “doğrudan ve geçici koruma” imkânı sağlayan Geçici Koruma Yönergesini hazırlamıştır.³³¹

³²⁸ AB Geçici Koruma Yönergesi

³²⁹ Çiçekli a.g.e., s.305

³³⁰ S. Yılmaz, *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*, Seçkin Baskı, 2016, Mayıs, Ankara, s.86.

³³¹ Yılmaz, a.g.e., s.75.

3.1.2.6. Yerinden Edilenler

Yerinden edilen kişiler (IDP- Internally Displaced Persons) esasında kendi ülkeleri içerisinde yerlerinden edilmiştir. Bu kişiler yaşadıkları yeri terk etmeyip, çeşitli sosyal, siyasi veya ekonomik sebeplerle planlı ve zorla bulundukları yerden kendi ülkeleri içinde başka bölgelere göçe zorlanmışlardır.³³² Hatta bu kişiler için “ülkesel mülteci” kavramı kullanılmaktadır. Bu kişilerin yaşadıkları bu süreç ile ilgili korunmalarını sağlayacak uluslararası bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak bir düzenleme bulunmasa dahi AIHS’nde yer alan haklar ve diğer uluslararası sözleşmelerle korunan haklardan yararlanabileceklerdir.³³³

Zorunlu göç olarak da adlandırılan bu durum kişinin iradesi dışında gerçekleşmiş olmalıdır. Özellikle yakın zamanda Yugoslavya ve Ruanda’da yaşanan olayların yargılanması için kurulan ad hoc nitelikli mahkemelerin yerinden edilenlerle ilgili yapmış oldukları değerlendirmeler, uluslararası hukukta önemli bir yer tutmaktadır. Mahkemelerin değerlendirmelerine göre yerinden edilenlerin; (i) fail ya da yetkililerin zorunlu göç hareketindeki amaçları, (ii) zorla göç ettirilen kişilerin iradesinin olup olmaması durumu önem arz etmektedir.³³⁴

1990’lı yıllarda Avrupa, Afrika gibi bölgelerde yaşanan iç çatışmalar neticesinde zorunlu göç hareketleri, uluslararası toplumda endişe yaratmış, bu kişilerin hukuki durumları yalnızca iç göç olmaktan çıkarılarak sığınmacı veya mülteci statülerinde değerlendirilmeye başlanmıştır. BM mevcut soruna yönelik çalışmalara başlamış ve İnsan Hakları Komisyonunun talebiyle BM Genel Sekreteri Prof. Walter Kalin³³⁵ “Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilerin İnsan Hakları Temsilcisi ” olarak göreve getirilmiştir. İnsan hakları Komisyonu ayrıca yerinden edilmiş kişileri “Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler(1998)³³⁶ ” de tanımlamıştır³³⁷, ancak bu tanımlama bağlayıcı değildir.³³⁸

³³² Özkan, a.g.e., s. 135.

³³³ Ekşi, a.g.e., s. 175.

³³⁴ Dirigil, a.g.e., s. 69.

³³⁵ https://legal.un.org/avl/pdf/ls/kalin_bio.pdf, Walter Kalin, E. T: 02 Mayıs 2025

³³⁶ https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/GP_Turkish.pdf, Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler (1998), E. T: 02 Mayıs 2025

³³⁷ Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler(1998) Giriş: Kapsam ve Amaç (2): Bu ilkenin amaçları açısından, ülke içinde yerinden olmuş kişiler zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çalışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketleri sonucunda ve bunların etkisinden kaçınmak için uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmek sizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplarıdır.

³³⁸ I. Özkan, a.g.e., s. 137

EYUCM ve RUCM’de yapılan yargılamalarda zorla yerinden edilme ile uluslararası suçlar arasında bağlantı olduğu ve işlenen suçların beraberinde zorunlu göçü getirdikleri değerlendirilmeleri yapılmıştır.³³⁹ Yine Roma statüsünde³⁴⁰ yer alan uluslararası suçlara bakılırsa m. 7’de yer alan insanlığa karşı suçların kapsadığı fiillerde “nüfusun zorla nakli ya da sürgünü” ifadesi yer almaktadır. Statü m.6’da düzenlenen soykırım suçlarının maddi unsurundan biri “grup içerisindeki çocukları zorla bir başka yere nakletmek”tir.³⁴¹

3.1.3. Mülteci Statüsü

Mültecilik statüsü için başvuruda bulunan kişinin iltica talebinin kabul edilip edilmeyeceği resmi makamların yapacağı incelemeler neticesinde tespit edilip tescili yapılacaktır. Mülteci olarak sığınma talebinde bulunan kişilerin içerisinde bulundukları durum ve koşullar gerekli mercilerce değerlendirmeye alınır ve yorumlanarak kişilerin mülteci statüsü elde edip etmeyeceği belirlenir.³⁴² BMMYK tarafından sığınmacı uluslararası koruma arayan birey olarak tanımlayarak bu sığınmacının mültecilik talebinde bulunarak bunu sığındığı ülkeye bildirmesi ve talebi doğrultusunda talebin sunulduğu ülke tarafından kabul edilip edilmeyeceği incelemesi yapılır. Ancak bu süreçte henüz kabul kararı verilmediğinden her mülteci esasında başlangıçta sığınmacıdır.³⁴³ Mültecilik statüsünün belirlenmesi devletin ilgili makamlarınca belirlenir. Bununla beraber bazı durumlarda BMMYK tarafından da statünün belirlenmesi mümkündür. Mültecilik statüsünün belirlenmesinde etkin olarak kullanılan usul ve ölçütler 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’dür.³⁴⁴

1951 Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan coğrafi kısıtlama nedeniyle mülteciliğin kapsamı konusunda uluslararası alanda oldukça sıkıntı yaşanmış ve artan mülteci hareketleri nedeniyle bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu alanda

³³⁹<https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/>, Radislav KRSTIC davası, E. T: 02 Mayıs 2025

³⁴⁰Bkz. Roma Statüsü, https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, E. T: 02 Mayıs 2025

³⁴¹ Dirigil, a.g.e., s70

³⁴² Çiçekli, a.g.e., s. 246.

³⁴³ E. D. Uzun, On the Refugee Crisis Discourse: A Critical Analysis Sitting in the Junction of International Criminal Law and International Refugee Law, İstanbul Hukuk Mecmuası, cilt:78, Sayı:4, 2020, s.2031.

³⁴⁴ Çiçekli, a.g.e., s. 246.

yapılan çalışmalar neticesinde coğrafi sınırlamanın kaldırılarak Cenevre Sözleşmesi kapsamında mülteci olarak tanınan kişilere uluslararası alanda koruma sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmış ve 1951 öncesi ile sonrası ayrımı 01.07.1968 tarihli ve 06/10266 sayılı Türkiye'nin taraf olduğu kararla³⁴⁵ kaldırılmıştır.³⁴⁶

Ancak tüm bu gelişmelerin yanı sıra uluslararası hukuk kapsamında sözleşmelerde yer alan düzenlemelerde her ne kadar mülteci haklarının korunmasına yönelik ciddi girişimlerde bulunulmuş olsa da devletlere kendilerine sığınma/iltica talepleri ile başvuran mültecileri ülkelerine kabul etme zorunluluğu getirilmemiştir. Zira aşağıda da detaylıca inceleyeceğimiz üzere gerek 1951 tarihli sözleşmede gerekse diğer düzenlemelerde kesin bir kabulden bahsedilememekte ve devletlerin egemenlik haklarına dikkat çekilmektedir.³⁴⁷

3.1.3.1. Mülteci Statüsünün Kazanılması

Mülteci statüsü olarak değerlendirmeye alınan kişilerin koşulları 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde belirtilen şartların sağlanmasına bağlı olacaktır. Sözleşme m.1A(2)'de yer alan mülteci tanımlamasındaki şartların varlığı mültecilik için yeterli kriteri oluşturmaktadır. Burada tekrar vurgulamak gerekirse mülteci kavramı, coğrafi sınırlardan çıkarılarak bünyesinde geçici koruma, ikinci koruma gibi kavramları da barındıracaktır. Dolayısıyla kapsamı “Avrupa”dan çıkarılarak geniş yorumlanacaktır.³⁴⁸

3.1.3.1.1. Haklı Nedene Dayalı Zulüm Korkusu

Mültecilik statüsü için başvuru yapan bir kimsenin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü uyarınca haklı bir nedene dayanan zulüm korkusunun varlığı gereklidir. Başvurucunun haklı olup olmadığının tespiti için yapılacak değerlendirme gerek menşei ülkesinin durumu gerek başvurucunun kişisel bilgileri

³⁴⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12968.pdf>, Resmi Gazete, 05.08.1968, sayı 12968 (E. T. 06.05.2025)

³⁴⁶ Asar., a.g.e., s. 282.

³⁴⁷ C. Phuong, 'Identifying States' Responsibilities Towards Refugees And Asylum Seekers, 2005 ESIL Research Forum on International Law, Cenevre, Mayıs, 2005.

³⁴⁸ Çiçekli, a.g.e., s. 246.

bu aşamada önem arz etmektedir. Haklı nedene dayalı zulüm korkusu hem öznel hem nesnel öğeleri içerisinde barındırmaktadır.³⁴⁹

Devlet bir yabancı veya vatandaşı ülkesine kabul edip etmeme serbestisine ve yükümlülüğüne sahiptir. Bu kapsamda devletler sığınma hakkı verilmesi yetkisini bünyesinde barındırır. Haklı bir nedene dayalı zulüm iddiası Mülteciler Sözleşmesi m.1/A2 bendinde yer almaktadır. Maddede yer alan zulüm kavramı bilinçli bir şekilde tanımlanmamış olup, zamanla değişen şartlara uygunluk gösterebilmesi açısından bilinçli bir boşluk bırakılmıştır. Dolayısıyla hangi eylemlerin zulüm konusunu oluşturacağı her kişi açısından kendi özelinde değerlendirilecektir.³⁵⁰

Zulüm, işkence, acı verme, haksızlık, gibi eylemlerle olabileceği gibi kişilerin temel hak ve özgürlüklerini hedef alan ırk, din, siyasi görüş gibi durumlarla ilgili baskılar neticesinde de olabilir. Zulüm olarak nitelendirilen eylemlerin kasten yapılması gerekmektedir. Zulüm olarak nitelendirilen eylemler devlet tarafından yapılabileceği gibi, bireyler veya gruplar tarafından da yapılabilir.³⁵¹ Bu durum kendisini savaş suçlarına konu olan eylemleri de kapsamaktadır. Çalışmamızın ikinci kısmında yer alan savaş suçlarına konu eylemler haklı nedene dayalı zulüm korkusuna neden olabilecek ölçüde olup, mültecilik statüsünün kazanılmasında bu durum da göz önünde bulundurulacaktır.

3.1.3.1.2. Zulüm Korkusunun Irk, Din, Tabiiyet, Belirli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyet ya da Siyasi Düşüncelerden Kaynaklanması

Mültecilik statüsünün kazanılabilmesi için şartlardan birisi de bu başlıkta yer alan sebeplerle zulüm korkusunun yaşanmasıdır. Zulüm nedenleri somut olayda birbirleri ile iç içe olabilmektedir, başvuru yapan bu nedenleri tespit etmek zorunda olmayıp, bu konudaki sorumluluk yetkili makamlardadır.³⁵²

³⁴⁹ H. Ragheboom, *The International Legal Status and Protection of Environmentally- Displaced Persons: a European Perspective*, Brill, 2017. Accessed May 7, 2025. Proquest Ebook Central s. 294

³⁵⁰ Özkan, a.g.e., s.97.

³⁵¹ N.S.Ergüven, B. Özturanlı, Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:62,, sayı:4 Aralık, 2013, s 1023.

³⁵² Özkan, a.g.e., s.91.

³⁵² Çiçekli, a.g.e., s. 250.

Özellikle AİHS 14'üncü maddesinde, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1'inci maddesinde ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 2'nci maddesinde ayrımcılık yasağına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Genel olarak uluslararası sözleşmelerde ve diğer sözleşmelerde taraf olan devletler kendi ülke sınırları içerisinde yaşayan herkese karşı ırk, renk, dil, din, cinsiyet, siyasal vb. gibi konularda her türlü ayrımcılığa karşı koyarak ülke sınırlarında yaşayan kişilerin haklarını sağlamak ve saygı göstermekle yükümlüdür.³⁵³

AİHS m.14'te düzenlenen ayrımcılık yasağı hem pozitif hem de negatif anlamda ayrımcılığı yasaklamaktadır. Pozitif ayrımcılıkta belli hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkı sağlanırken yani ayrımcılıkta hak ve özgürlükler kısıtlanır; böyle bir durumun belirli gruplar arasında orantısız şekilde farklılıkların olması yasaklanmaktadır.³⁵⁴ Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 2.³⁵⁵ ve 26.³⁵⁶ maddelerinde ayrımcılık yasağına ilişkin getirilmiş iki hüküm bulunmaktadır. Sözleşmenin bu hükümleri ile hukuki haklar konusunda ayrımcılık kesin hükümlerle yasaklanmıştır.

İrk ayrımcılığı ile ilgili tanımlama 1966 tarihli “Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme”nin³⁵⁷ m.1'de düzenlenmiştir. Buna göre; ırk kavramından anlaşılması gereken; ırk, renk, soy, etnik kökendir. Başvurucunun salt belirli bir ırktan olması mültecilik başvurusu için yeterli değildir, bununla birlikte baskı ve zulüm içeren eylemlerin varlığı gerekmektedir.³⁵⁸

Tarih boyunca *dine dayalı zulümler* hep var olmuştur, herkes inanç özgürlüğüne sahip olup, istediği dine mensup olabileceği gibi hiçbir dine de inanmayabilir. Dine dayalı zulüm ile dini ayrımcılık birlikte değerlendirilmelidir. Dine dayalı mültecilik başvurusu diğer nedenlere nazaran daha karışıktır. Zira

³⁵³İ.İ. Gül., U. Karan, ‘Ulusal ve Uluslararası Hukukta Ayrımcılık Yasağı ve İlgili Kavramlar’, Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme, Belgeleme içinde, B. Yeşiladalı, G. Ayata, (ed), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2011, s. 9.

³⁵⁴ H. Özkan, AHİM Kararları Işığında Ayrımcılık Yasağı İlkesi, *Fasikül Hukuk Dergisi*, cilt:3, sayı:23, Ekim, 2011, s.8.

³⁵⁵<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaralliskinSozlesme.pdf>, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, E. T. 15 Mayıs 2025

³⁵⁶<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaralliskinSozlesme.pdf>, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, E. T. 15 Mayıs 2025

³⁵⁷<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IrkAyrımcılığınınOrtadanKaldırılmasınaDairSözleşme.pdf>, Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, E. T. 07 Mayıs 2025

³⁵⁸ Çiçekli, a.g.e., s. 250

içerisinde düşünce, inanç, din ve özgürlük kavramlarını barındırmaktadır ve tüm bu kavramlar uluslararası hukuk kapsamında insan hak ve özgürlüklerindendir. Yabancıların yalnızca belirli bir dine inanmaları sebebiyle mültecilik başvurusunda bulunmaları yeterli olmayacak, baskı ve zulüm eylemleri de bu aşama için de bulunmalıdır.³⁵⁹

Milliyete yani tabiiyete dayalı zulüm kişilerin bir devlete aidiyetini ortaya koyan hukuki bir bağdır. Bir noktada bu düzenleme ırka dayalı zulümle benzer özellikler göstermekle birlikte genellikle bu aşamada devlet içerisinde varolan azınlık gruplar etkilenmektedir.³⁶⁰ Düzenlemede geçen milliyet kelimesi hem vatandaşlık hem de etnik grup olarak yorumlanabilir. Burada kast edilen zulüm esasında devlet tarafından vatandaşlarına milliyet ayrımcılığı sebebiyle haklarını kullandırmaması, gruplar arasında ayırım yapmasına dayalı olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁶¹

Belirli bir sosyal gruba mensup olmaları sebebini zulüm sebepleri arasında saymıştır. Yabancıların ülkelerindeki hükümete karşı politikalarına aykırı gruplar içerisinde yer alması ve bu sebeple devlet tarafından baskı ve zulüm görmesi mültecilik başvurusu açısından geçerli bir neden olarak kabul edilmektedir. Bu grup işçiler, çiftçiler, dernekler gibi gruplarla karşımıza çıkmaktadır. BMMYK El Kitabına³⁶² göre; hükümde yer alan belirli bir sosyal gruba mensubiyet, geçmiş, alışkanlık ve sosyal hayattaki statüler bakımından benzer kişilerin yer aldığı gruplar olarak değerlendirilmiştir.³⁶³ Toplumsal cinsiyete dayalı zulüm sebebiyle yapılan başvurular oldukça fazla olup, bu konuya ilişkin başvurular genellikle kadınlar, kız çocukları tarafından yapılmaktadır. Buna ilişkin başvurular artmakla birlikte toplumsal cinsiyete dayalı başvurular tartışmalı bir konudur. Bu konuyu ele almak üzere BMMYK'da 2002 yılında rehber niteliğinde bir el kitabı yayınlanmıştır.³⁶⁴

Siyasi görüş nedeniyle zulüm kavramı da yine ilgili hükümde düzenlenmiştir. AİHS m.19 ile de koruma altına alınan düşünce ve ifade özgürlüğünün ihlali ve bu

³⁵⁹ Özkan, a.g.e., s.107.

³⁶⁰ Çiçekli, a.g.e., s. 251.

³⁶¹ N. Ö. Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ekim,2015, s.273

³⁶² <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/62b31ff34.pdf>, BMMYK El Kitabı, , E. T. 07 Mayıs 2025

³⁶³ Özkan, a.g.e., s.109.

³⁶⁴ Öztürk,a.g.e., s.285.

konuda devletlerin vatandaşlarına ayrımcılık yapması ve zulme sebebiyet verici eylemleri nedeniyle mültecilik başvurusu yapılabilecektir. Başvurucunun siyasi görüşü, açıklamadaki sebep ve sebep olduğu suçlamalar ile zulmün ne için ne şekilde yapıldığı ve bunlar arasındaki illiyet bağı yetkili makamların inceleyeceği hususlardır.³⁶⁵ Mültecilik başvurusunda bulunan kişinin hükümeti, politikalarını, siyasi eylemlerini eleştiren ve bu eleştirilerden yetkililerin haberdar olması veya doğrudan makamlara ithaf edilerek eleştirilerini ifade etmesi gerekmektedir.³⁶⁶

3.1.3.1.3. Ülkesi Dışında Bulunma

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve BMMYK Tüzüğünde yer alna mültecilik statüsünün kazanılabilmesi için şartlara bakıldığında bir diğer şart da, statüyü kazanmak isteyen kişinin ülkesi dışında bulunması şartıdır. 1951 Sözleşmesi ve BMMYK Tüzüğünde yer alan düzenlemelerin temel mantığı “uluslararası koruma”yı sağlamaktır, bu korumanın sağlanabilmesi için kişilerin sınırlardan geçilerek, ülkesi dışına çıkmış olması gerekmektedir. Mültecilere benzer sebeplerle kendi ülkeleri içerisinde yer değiştiren kişiler olabilir ancak bu halde bu kişiler halen ülkeleri içerisinde olduklarından kendi yerel hukuklarına tabi olacaklardır, dolayısıyla 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü bu kişiler açısından uygulanabilir olmayacaktır.³⁶⁷

Kişinin ülkesi dışında bulunması konusu uluslararası hukuk kapsamında tartışmalı bir konu olmuştur zira çeşitli sebeplerle ülkesinden çıkamayan kişilerin sözleşme kapsamı dışın bırakılması kişiler açısından haksızlığa neden olduğu görüşünü ortaya çıkarmıştır.³⁶⁸ Ancak her ne kadar böyle bir görüş ortaya çıksa da ülkesi içinde yer değiştirmiş kişiler açısından uluslararası hukukta konuya ilişkin yapılmış tek düzenleme 23 Ekim 2009 tarihli Kampala Sözleşmesidir.³⁶⁹

³⁶⁵Özkan, a.g.e., s.111.

³⁶⁶Çiçekli, a.g.e., s. 253.

³⁶⁷ Ergüven/Özturanlı, a.g.e., s. 1022.

³⁶⁸ Özkan, a.g.e., s.91.

³⁶⁹Bkz. Afrika Birliği’nin Afrika’daki İç Göç Eden Kişilerin Korunması ve Yardımına Dair Sözleşmesi (Kampala Sözleşmesi) Sözleşme metni <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa>, E. T. 07 Mayıs 2025

3.1.3.1.4. Ülkesinin Himayesinden Yoksun Bulunmak veya Yararlanmak İstememe ya da Ülkesine Geri Dönmeme veya Dönmek İstememe

Mülteci statüsünden faydalanmak isteyen bir kimse uluslararası bir korumadan faydalanmak istediğinden menşei ülkenin korumasında bulunmamalıdır. Bu durum, vatandaşı bulunduğu ülkeler açısından vatandaşını ülkesinin korumasından yoksun olması veya yararlanmak istememesi şeklinde kendini gösterirken, vatansızlar için mutlak ikametgâhının olduğu ülkeye dönememesi, dönmek istememesi şeklinde kendisini gösterir.³⁷⁰

3.1.3.2. Mülteci Statüsünün Sona Ermesi

Mültecilik statüsünün sona ermesi, yabancıların iltica ettikleri ülkede mültecilik statüsüne kabul edildikten sonra bazı koşulların varlığı halinde bu statüyü ve statü ile sahip olduğu hakları kaybetmesidir. Mültecilik statüsü kişilerin iradi sebepleri ile sona erebileceği gibi, iradi olmayan sebeplerle de sona erebilir. Cenevre Sözleşmesi m.1-C'de³⁷¹ yer alan altı bentte mülteciliğin hangi şartlar altına sona ereceği düzenlenmiştir. İlk dört bentte yer alan hükümler iradi sebebe dayanmakta iken, son iki bent iradi olmayan yani mültecilerin sığındıkları ülke şartlarından kaynaklı yaşanan değişikliğe ilişkindir. Bu madde *numerus clauses* yani sınırlı sayı ilkesi ile hazırlanmış olup, maddede yer alan düzenlemeler dışında kıyasen veya geniş yorumlamaya dayalı genişletmeler yapılamaz. Bununla birlikte mülteciliğin sona ermesi ve mülteciliğin iptali halleri birbirinden farklı durumlardır.³⁷²

3.1.3.2.1. Mülteci Statüsünü Sona Erdiren İradi Sebepler

1951 Cenevre Sözleşmesi m.1-C bendinde yer alan düzenlemeye göre; mülteciler, statülerini kazandıktan sonra,

³⁷⁰ H. Türkay, 'Mültecilerin Korunmasında İnsancıl Hukukun Rolü', *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:17, sayı:1, Nisan, 2022, s.200.

³⁷¹<https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, 1951 Cenevre Sözleşmesi, E.T: 14 Mayıs 2025

³⁷² Çiçekli, a.g.e., s. 263.

- i. Vatandaşlığı ile tabi olduğu ülkenin korumasından kendi talebi doğrultusunda yeniden faydalanırsa,
- ii. Vatandaşlığı ile tabi olduğu ülkenin vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi talebi ile yeniden elde ederse,
- iii. Başka bir ülkeden yeni bir vatandaşlık kazanması ve bu ülkenin korumasından faydalanması,
- iv. Kendi talebi doğrultusunda ayrıldığı veya korku ve zulüm tehlikesi altında gitmek zorunda kaldığı ülkeye yeniden yerleşmek amacıyla dönmesi,

hallerinde mültecilik statüsü kişilerin iradi sebepleri ile sona ermiş olacaktır.³⁷³

Mülteciliği sona erdiren ilk sebebin gerçekleşmesi için üç unsurun bulunması gerekmektedir: gönüllülük, niyet ve yeniden faydalanmak. Bu şartın uygulanabilmesi için mülteci sıfatına sahip kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkeden başka bir ülkede olmalıdır. Mültecilik statüsüne sahip kişi kendi talebi doğrultusunda olmayıp zorunlu nedenlerle veya yönlendirme ile vatandaşı olduğu ülkeden koruma talep ederse bu halde mültecilik statüsü sona ermez. Bununla birlikte mültecinin gerçekten o ülke tarafından fiilen korunup korunmayacağı hususu incelenmelidir. Mültecinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkeden koruma talep etmesi, o ülkenin talebi kabul ettiğinde gerçekleşir. Bu kabul açık veya zımni olabilir, ancak bu kabulden sonra mültecilik sona erer.³⁷⁴

Mültecilik statüsünü sona erdiren ikinci iradi sebep ise, mültecilik statüsüne sahip kişinin vatandaşlığını kaybettiği ülkenin vatandaşlığını talep ederek yeniden kazanmasıdır. Yine buradaki şartın gerçekleşebilmesi için kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkeden başka bir ülkede olması gerekmektedir. Vatandaşlık kazanımı mültecinin kabulü sonrasında gerçekleşmiş olmalıdır; burada da gönüllülük esası bulunmaktadır. Vatandaşlığın o ülke tarafından tek taraflı verilmesi ve mültecinin bunu kabul etmemesi halinde mültecilik statüsü devam eder.³⁷⁵

Mültecilik statüsünü sona erdiren üçüncü iradi sebep ise, kişilerin yeni bir vatandaşlık kazanmaları ve bu vatandaşlığını kazandıkları ülke tarafından himaye

³⁷³ S. Safi, *Mülteci Hukuku*, Legal Hukuk, Güncellenmiş 2. Baskı, Aralık, 2023, s.290.

³⁷⁴ Özkan, a.g.e., s.123.

³⁷⁵ Safi, a.g.e., s.293.

altına alınmışlarsa bu halde mültecilik statüsü sona erer. Bu durumda mülteci statüsüne sahip kişi artık kendisine koruma sağlanan ülkeye ve korumasına ihtiyaç duymamaktadır. Bu durum aslında mültecilik statüsünün geçiciliğini de vurgulamaktadır.³⁷⁶

Dördüncü ve son iradi sebep ise zulmünden korktuğu ülkeye veya menşei ülkesine kendi talebi ve isteği ile dönmesi halinde mültecilik statüsü sona erecektir. Burada dönüş; gönüllü olarak yeniden yerleşme amacıyla terk edilen ülkeye dönülmesi olacaktır. Geçici ziyaretler, pasaportla gidilmesi gibi haller yeniden yerleşme anlamına gelmeyeceğinden bu durumda mültecilik statüsü kaybedilmez.³⁷⁷

3.1.3.2.2. İradi Olmayan Sebepler

1951 Cenevre Sözleşmesi m.1-C bendinde yer alan düzenlemeye göre; mülteciler, statülerini kazandıktan sonra,

- i. Mülteci sıfatına sahip kişilerin, statüyü kazanmalarına neden olan koşulların ortadan kalması,
- ii. Vatansız açısından statüyü kazanmalarına neden olan koşulların ortadan kalması,

hallerinde mültecilik statüsü kişilerin iradi olmayan sebepleri ile sona ermiş olacaktır.³⁷⁸

Düzenlemelerden ilki mültecilik statüsü kazanan kişilerin sıfatı kazanmadaki koşullarının sona ermesi halinde karşımıza çıkmaktadır. Koşulların iyileşmesi zulüm ve korku tehlikesinin atlatılması olup, geçici ve yetersiz iyileşmeler statünün sona ermesine neden olamaz. Mültecilik statüsünün verilme amacı kişilerin güvenliğini sağlamak olduğundan, bu güvenlik ortamının sağlandığının kesin ve net bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde uluslararası himayenin güvenlik

³⁷⁶ N. Ö. Öztürk, 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:65, sayı:2, Haziran,2016, s.402.

³⁷⁷ Çiçekli, a.g.e., s. 265.

³⁷⁸ Özkan, a.g.e., s.125.

duygusu sarsılacaktır.³⁷⁹ Bu tespit yetkili makamlarca yapılacaktır, burada mültecinin rızasına bakılmaz.³⁸⁰

İkinci durum ise vatansız kişiler açısından düzenlenen bir hüküm olup, bu kişiler açısından diplomatik koruma olamayacağından, mültecilik statüsü edinmeden önceki mutad yerleşim yerleri ülkelerine dönebilecekleri koşulların varlığı halinde statü sona erer.³⁸¹ 1951 Cenevre Sözleşmesi m.1-C bendinin 5 ve 6'ncı hükümleri birbirleri ile paralele düzenlenmiştir. Şartların gerçek anlamda değişmesi, zulmün ortadan kalkması ve istikrarlı olması gerekmektedir. Kişilerin o ülkelere gerçek anlamıyla huzur ve güven ortamı ile dönebilmeleri gerekmektedir. Ancak bu durum vatansız kişiler açısından her zaman mümkün değildir. Dolayısıyla yetkili makamlarca yapılacak olan inceleme burada büyük önem arz etmektedir.³⁸²

3.2. Mültecilerin Hak ve Özgürlükleri

3.2.1. Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Mülteci Hakları

Uluslararası hukukta mültecilik kavramına ilişkin yapılan en önemli düzenlemelerin başında Cenevre Sözleşmesi gelmektedir. 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan Mülteciliğin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme mültecilik kavramının 20. yüzyılda mültecilik kavramına ilişkin yapılmış çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Sözleşme'nin ilk maddesinde mülteciliğin ne olduğu açıklanmış, haklarından bahsedilmiş ve son olarak mültecilik statüsünün hangi şartlar altında kaybedileceğini düzenlemiştir. 1951 tarihli bu sözleşme mülteciliğin hukuken ele alınması bakımından adeta bir anayasa niteliğindedir.³⁸³

I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı ve sonraki süreçte dünya ciddi bir güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla bu süreçte her ne kadar insan hakları açısından oldukça önemli gelişmeler kaydedilse de özellikle mültecilik ile ilgili düzenlemeler jeopolitik ve güven odaklı düzenlemeler olmuştur. Cenevre Sözleşmesi de bu bağlamda hazırlanmış ve sonraki süreçte içeriğe ilişkin bir

³⁷⁹ Safi, a.g.e., s.294.

³⁸⁰ Özkan, a.g.e., s.125.

³⁸¹ Öztürk, a.g.e., s.427.

³⁸² Özkan, a.g.e., s.125.

³⁸³ Karabulut, a.g.e., s.915.

revizyon yapılmamıştır. 1951 tarihli Sözleşme güvenlik kaygısı ile hazırlanmıştır. Sonrasında hazırlanan 1967 Ek Protokolü gerek zamansal gerekse de jeopolitik farkları ortadan kaldırmaya yönelik daha evrensel adımlar atılmasını sağlamak istemiştir. Nitekim protokolün kabulünden sonraki süreçte BM Genel Kurulu BMMYK'nın çalışma alanına yerinden edilenleri de dâhil edilmesine onay verilmiştir. Ancak her ne kadar bürokraside bu genişletmeler yapılsa da uygulayıcı devletler bu düzenlemeleri oldukça dar yorumlamaktadır.³⁸⁴

3.2.2. Uluslararası İnsan Hakları Kapsamında Mülteci Hakları

İnsan hakları kavramı en basit haliyle, tüm insanların insan olmaları sebebiyle doğuştan sahip oldukları temel hak ve özgürlükler olarak tanımlanabilir. İnsan hakları kavramı temelinde eşitliği barındırır. Eşitlik ilkesine göre hiç kimse dini, etnik veya siyasi bakımdan ayrımcılığa maruz kalmayacağını güvence altına alır. İnsan haklarının gelişim süreci tarihsel süreçte oldukça eskiye dayanmakla birlikte modern hali İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 10 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulunda kabulü ile gerçekleşmiştir.³⁸⁵

3.2.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Kapsamında Mülteci Hakları

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında mülteciler ve sığınmacılar ile ilgili yapılmış olan doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak her ne kadar böyle bir düzenleme bulunmasa da insan hakları kapsamında yapılan düzenlemeler mülteci ve sığınmacılara da uygulanmaktadır. Bununla birlikte AİHS'nin kişiler bazında uygulama alanı 1951 Cenevre Sözleşmesine göre daha kapsamlıdır, sebebi ise 1951 Cenevre sözleşmesinin uygulanabilmesi için sözleşme kapsamında faydalanan kişiler hükümdeki tanımlamaya uymalıyken AİHS'nde yer alan haklardan sözleşmeye taraf devletlerde her kişi faydalanabilir.³⁸⁶

³⁸⁴ B. Sütüoğlu, *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi*, Onikilevha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, Haziran, 2021, s. 46

³⁸⁵ Karabulut, a.g.e., s.908.

³⁸⁶ N. Güner, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mülteciler Haklarının Korunmasındaki Rolü, *Göç Araştırmaları Dergisi*, sayı:4, s.214

3.2.3.1. Yaşama Hakkı (AİHS m. 2)

Yaşam hakkı, insanlığın en temel ve diğer tüm haklara kaynak oluşturan bir insan hakkıdır. Hakkın çekirdeğini, insanın hayatta kalması oluşturmaktadır. İnsanın doğal olarak sahip olduğu ilk haktır. İkinci dünya savaşı sonrasında yaşanan kitlesel yaşam ihlalleri nedeniyle uluslararası hukuk kapsamına girerek, en temel unsurunu oluşturmuş ve bu hakka karşı yapılan müdahalelere karşı koruma getirilmiştir. Diğer tüm uluslararası düzenleme ve sözleşmelerle birlikte AİHS’nde m.2³⁸⁷ kapsamında düzenlenmiş ve olağanüstü durumlarda dahi askıya alınmayacak bir hak olarak kabul edilmiştir. Maddenin ikinci bu maddenin ihlaline yol açmayacak durumlar düzenlenmiştir; buna göre yasadışı şiddet eylemlerine göre koruma sağlanan hallerde, yakalama veya tutuklunun kaçmasını önleme halinde ve son olarak ayaklanma veya isyanın yasalara uygun şekilde bastırılması durumlarında. İkinci fıkra uygulamalarında dikkat edilecek en önemli husus orantılılıktır. Aksi halde devlet koruma yükümlülüğünü ihlal etmiş olacaktır.³⁸⁸

AİHS’nde m.2 ‘de yer alan yaşama hakkı, AİHS’ne taraf devletler açısından, sınırları içerisinde bulunan vatandaşları ile birlikte, göçmen, sığınmacı veya mülteci olarak ülkede bulunan yabancılara da uygulanacaktır. Zira sözleşmeye taraf devlet bu hakkı sağlama yükümlülüğü altındadır.³⁸⁹

3.2.3.2. İşkencenin Yasaklanması İlkesi (AİHS m. 3)

AİHS m. 3³⁹⁰; işkence, insan dışı muamele veya aşağılayıcı davranışlara hiç kimsenin maruz bırakılmayacağını düzenlemektedir. Bu madde kapsamında kişilerin maddi ve manevi bütünlüğü korunmakta ve her şart ve koşulda, savaş hali de dâhil olmak üzere, bu yasak koruma altına alınmaktadır. Buradaki her kişi kavramı ülkelerin kendi vatandaşları ile birlikte yabancılar, mülteci ve sığınmacıları da kapsamaktadır. Madde 3 kapsamı iki yönlü bir yükümlülük yüklemekte olup hem

³⁸⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi E.T:10 Mayıs 2025
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur

³⁸⁸ A. Ö. Duvar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşama Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, cilt:24, sayı:2, Aralık, 2018, s.663.

³⁸⁹ Karabulut, a.g.e., s. 916.

³⁹⁰ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi E.T: 10 Mayıs 2025

koruma yükümlülüğü hem de etkili soruşturma yapma yükümlülüğü yüklemektedir.³⁹¹

AİHS'ne taraf ülkelerde yaşayan herkes m.3 ihlali iddiasıyla AİHM'e başvuruda bulunabilir. Bu madde özellikle geri göndermeme ilkesinin ihlal edildiği koşullarda ileri sürülmektedir. AİHM mülteci veya sığınmacıların gönderilecekleri ülkede kötü muamele, işkence gibi durumlarla karşılaşma ihtimallerinin bulunduğu halde geri gönderilmemeleri yönünde karar vermektedir. Bununla beraber geri göndermeme ilkesi kapsamında AİHS'nin kapsamı Cenevre sözleşmesinin kapsamından daha geniştir.³⁹² Bu konu ileride daha kapsamlı anlatılacaktır. AİHS m.3 ihlali sebebiyle AİHM'ne birçok başvuru olmuştur: Jabari v. Türkiye³⁹³, Altun v. Federal Almanya³⁹⁴, Ismailov ve Diğerleri v. Rusya³⁹⁵ gibi başvurular örnek gösterilebilir.

3.2.3.3. Makul Olmayacak Kadar Uzun Bir Süre İnsanlık Dışı Şartlar Altında Gözetim Altında Tutulmama Hakkı (AİHS m. 5)

AİHS Özgürlük ve Güvenlik Hakkı alt başlıklı 5. Madde, kişilerin özgürlük ve güvenlik haklarının ancak belirli şartlar altında ve kanunlarla düzenlenen hallerde sınırlandırılabilceği, bunlar dışında herhangi bir sınırlamaya tabi tutulamayacağı düzenlenmektedir. AİHS m.5/1-f hükmü ise kanunlara ve hukuka aykırı şekilde ülke sınırları içerisine giren yabancıların sınırdışı veya ülkelerine iade işlemleri amacıyla yakalanmaları veya tutuklamalarını düzenlemektedir. Her ne kadar madde hükmünde böyle bir düzenleme bulunsa da AİHS m.5'e dayanarak kişilerin sınırdışı veya iade

³⁹¹ S. Ulusoy, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence ve Kötü Muamele Yasağının Asgari Eşik Ölçütü, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:7, sayı:1, 2024, s.200.

³⁹² Güner, a.g.e., s.220.

³⁹³ Bkz. Jabari v. Türkiye Davası [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) (Başvuru No. 40035/98), Strasbourg, 11 Temmuz 2000. E.T:11 Mayıs 2025

³⁹⁴ Bkz. Altun & Federal Almanya Davası [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) Başvuru No: 10308/83 Strasbourg, 03 Mayıs 1983. E.T:11 Mayıs 2025

³⁹⁵ Bkz. Ismailov ve Diğerleri v. Rusya Davası [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) Başvuru No. 2947/06), Strasbourg, 24 Nisan 2008. E.T:11 Mayıs 2025

işlemelerinin daha hızlı olması amacıyla yabancıların yakalanması veya tutuklanması bu düzenlemeye aykırılık teşkil edecektir.³⁹⁶

AIHS m.5/1-f hükmünün uygulanacağı durumlarda yakalanan veya tutuklanan yabancılar için AIHS m.3 ve m. 5'e uygun şekilde birtakım güvenceler sağlanarak uygulamalar yapılmalıdır. Uygulamada mahkemenin en çok gözettiği konular yakalanan veya tutuklanan yabancıların insan onuruna yaraşır şekilde tutulmaları gerektiğine yöneliktir. Özellikle hassas durumdaki kişiler olarak kabul edilen, çocuklar, hamileler, yaşlılar, işkence, cinsel şiddet, insan ticareti mağdurları ve LGBTİ bireylerinin hassas durumları göz önüne alınarak ihtiyaçlarının karşılanabileceği şekilde hizmet verilmelidir.³⁹⁷

Kişiler haklarında yakalama veya tutuklama işlemi yapıldığında, en kısa sürede ve anladığı dilde yakalama veya tutuklama nedenleri konusunda gerekli bilgilendirmenin yapılması gerekmektedir. Yine bu kişiler en kısa süre içerisinde hâkim karşısına çıkarılmalı ve yargılama makul sürede yapılmalıdır. Makul süre yakalama ile başlar ve kişinin salıverilme tarihine kadar devam eder. Tutukluluk süresinin yargılamaların gidişatı açısından makul olup olmadığının değerlendirmesini AIHM, tutukluluktaki kamu yararı ve yargılamadaki sürenin az veya çokluğuna göre yapar. Bu makul süre kavramı her somut olay için kendi özelinde değerlendirilecektir. Ancak kamu yararının bulunmaması ve yargılamanın makul süre içerisinde yapılmaması halinde mahkeme hak ihlalinin yaşandığını tespit eder.³⁹⁸

3.2.3.4. Adil Yargılanma Hakkı (AIHS m. 6)

AIHS m. 6 adil yargılanma hakkını düzenlemektedir. Adil yargılanma hakkı çerçevesinde herkes; kanun çerçevesinde kurulan tarafsız ve bağımsız bir mahkemede makul süre içerisinde medeni hak ve yükümlülükler veya cezai anlamda kendisine yöneltilen suçlamalar sebebiyle davasının görülmesini talep edebilir.

³⁹⁶D. Nişancı, AIHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AIHS m.5) ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AIHS m.10) İle Amaçta Saptırma Yasağı (AIHS m.18) Açısından İrdelenmesi, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt.26, sayı.44, 2021,s.52.

³⁹⁷ M. İ. Çiğer, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aralık 2019'da Yapılan Bazı Değişiklik Değerlendirmesi, *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, cilt:26, sayı:2 Aralık, 2020, s .709.

³⁹⁸Nişancı, a.g.e., s. 58.

Madde kapsamına medeni hak ve yükümlülükler ile ceza hukuku konusu girmektedir.³⁹⁹

Mülteci statüsüne sahip kişiler veya sığınmacılar sınırdışı işlemlerine karşı AIHS m.6 kapsamında adil yargılanma haklarının ihlal edildiği iddiasıyla AIHM'e başvuru yapmaktadır. Fakat sığınma veya sınırdışı kararları, idari hukuk kapsamındaki uyuşmalıklardır, dolayısıyla medeni hak ve yükümlülükler veya ceza hukuku kapsamında değerlendirilemeyeceğinden AIHM bu başvuruları m.6 kapsamında değerlendirmemektedir.⁴⁰⁰

3.2.3.5. Aileye ve Özel Yaşama Saygı Hakkı (AIHS m. 8)

AIHS'nde yer alan özel hayata saygı alt başlıklı bu madde sözleşmenin en geniş yorumlanan maddelerinden biridir. Zira maddede yer alan özel hayat, konut, aile hayatı ve haberleşmeye saygı göstermek, ayrı ayrı dört temel hakkı düzenlemekte ancak bununla birlikte birçok alt başlık da bünyesinde bulundurmaktadır. Bu kuralın amacı kişilerin kamu makamlarının keyfi uygulamalarına karşı haklarının güvence altına alınmasıdır.⁴⁰¹ Bununla birlikte özel ve aile hayatına saygı bakımından maddenin devlete yalnızca müdahale etmeme yükümlülüğü yani negatif yükümlülük değil, aynı zamanda kişilerin haklarına karşı yapılabilecek müdahaleleri önleyici pozitif yükümlülük de yüklemektedir. Pozitif yükümlülük kapsamında müdahale önleyici yükümlülükler ve ihlali haline cezai şart öngörülmektedir. TCK m. 132'de buna ilişkin iç hukukta da düzenlemeye gidilmiştir.⁴⁰²

AIHS m.8, aile hayatının sürekliliği açısından en fazla başvuru alan maddedir. Ancak bu maddedeki fark sağlanan koruma belirli koşulların varlığı ile sağlanır, yani mutlak bir koruma değildir. Soyut bir aile bağı, kişilerin ülkede kalmasına yeterli

³⁹⁹ N. Ekşi İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, cilt:29, Kasım, 2010, s. 123 (119-140)

⁴⁰⁰ B. Doğan, İnsan Hakları Açısından Göç ve Mültecilik: Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bağlamında İnceleme, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:5 sayı:2, Aralık, 2023, s.731 (709-746) <https://doi.org/10.47136/asbuhfd.1360687>.

⁴⁰¹ Ş. Birtane, Özel Hayata Saygı Hakkı(AIHS 8. Madde) Bağlamında Çalışma Hakkı ve Mesleki Hayat İlişkisi, *Anayasa Yargısı*, cilt:38, sayı:2, s.59,(57-97)

⁴⁰² G. Dursun, AIHM Kararları Işığında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:13, sayı:167, Temmuz, 2018, s. 203 (199-238)

olmayacak olup, fiilen ve gerçek bir aile bağının mevcudiyeti gereklidir. Değerlendirmelerde bireylerin menfaatleri ile devletlerin menfaatlerini dengeleyen bir bakış açısı bulunmaktadır. Ailenin devamlılığı büyük önem arz etmektedir. Bununla birlikte AHİM konu ile ilgili önüne gelen bir başvuruda, her kişiyi ve somut olayı kendi şartları içerisinde değerlendirecektir.⁴⁰³

3.2.3.6. Mültecilerin Siyasi Faaliyette Bulunma Hakkı (AİHS m. 16)

AİHS m.16 kapsamında yabancıların siyasi faaliyette bulunmaları kısıtlanmaktadır. AİHS m.16 bize AİHS, 10,11 ve 14. Maddeleri işaret etmektedir. AİHS m.10 ifade özgürlüğünü, m.11 dernek kurma ve toplantı özgürlüğünü, m.14 ise ayrımcılık yasağını düzenlemektedir.⁴⁰⁴ Siyasi haklar, uluslararası hukuktaki genel görüşe göre, vatandaşlığın önemine binaen vatandaşların sahip olması gereken bir hak olarak görülür ve yabancı kimselere verilmemesi görüşü baskındır. Ancak bu ayırım ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte uluslararası hukuk kapsamında yabancılarla alakalı siyasi hakları içeren emredici kuralların olmaması göz önünde bulundurulduğunda yaptırım da bulunmamaktadır. Kısacası madde hükmünden de anlaşılacağı üzere yabancıları bu konuda kısıtlayıcı herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.⁴⁰⁵

3.3. Sınırdışı Edilemezlik ve Geri Göndermeme İlkesi

3.3.1. Sınırdışı Edilemezlik

Devletler egemenlik hakları gereğince, kendi uyruğundan olmayan yabancılarla ilgili ülkeye girişlerinin, ülkede kalmalarının ülke açısından bir tehdit oluşturacağından bahisle bu kişiler hakkında sınırdışı etme kararı alabilir. Yabancılar hakkında sınırdışı etme işlemi, kendisine kanun ile yetki verilmiş kurum tarafından

⁴⁰³ Çiçekli, a.g.e., s.59.

⁴⁰⁴ S. Dost, Devlet veya Parti Temsilcilerinin Yabancı Ülkede Bulunan Kendi Vatandaşlarına Yönelik Siyasi Faaliyetlerinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi, *Şarkiyat İlmi Araştırma Dergisi*, cilt:9, sayı:2(18),Kasım,2017, s.618.

⁴⁰⁵ H. Cete, F. Güngör, Uluslararası ve Bölgesel Belgelerde Göçmenlerin Siyasi Katılım Hakkı: Oy Bağlamında Ulus Devletlere Genel Bakış, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt:12, sayı:1, Mart, 2024, s.95.

ülke sınırlarının dışına çıkarılması şeklinde yapılmaktadır. Sınırdışı işlemi ülkeye fiilen girmiş ve ülke içerisinde bulunan yabancılar için uygulanır.⁴⁰⁶

İç hukukta bazı yabancıların sınırdışı edilemeyeceğine dair Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda düzenlemeler bulunmaktadır. YUKK m.51/1-b'ye⁴⁰⁷ göre vatansızlar; YUKK m. 55'e göre, 1951 tarihli sözleşme ile benzer hükümde yer alan sınırdışı edilmeleri halinde gönderildikleri ülkede ölüm cezası, işkence gibi fiillerle karşı karşıya kalma ihtimali bulunanlar ile sağlık sorunları yaşayanlar, hamileler, hayati tehlikesi bulunan hastalıkların tedavilerinin başka bir yerde mümkün olmaması, insan ticareti suçundan mağdur olanlar için sınırdışı edilemeyeceklerine dair düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte, YUKK Uygulama Yönetmeliği m. 52⁴⁰⁸ kapsamındaki yabancıların da sınır dışı edilemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Tüm bu hükümler birlikte somut olay ve kişilerin durumuna göre yabancıların sınırdışı edilemeyecek kişiler kapsamında olup olmadıklarının değerlendirmesi kurumlar aracılığıyla yapılacaktır.⁴⁰⁹

3.3.2. Geri Göndermeme İlkesi

Geri göndermeme ilkesi uluslararası hukuk kapsamında insan hakları açısından temel prensiplerdendir, bu ilke gereğince kişinin yaşamını, özgürlüğünü veya güvenliğini etkileyebilecek ölçüde "kast ve zulüm tehlikesinin" varlığı halinde sığındıkları ülkenin geri göndermesini yasaklayan bir ilkedir.⁴¹⁰ 1951 Cenevre sözleşmesi ile birlikte uluslararası insan hakları sözleşmeleri kapsamında çeşitli alanlarda düzenlenmiştir. Geri Göndermeme ilkesi ile önüne geçilmek istenen netice

⁴⁰⁶ C. İlhan, Yabancıların Sınırdışı İşlemi ve Hukuki Değerlendirmesi, *T.C. Danıştay Dergisi*, sayı:156, 2023, s.281.

⁴⁰⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu E.T:10 Mayıs 2025

⁴⁰⁸ <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulama Yönetmeliği E.T:10 Mayıs 2025

⁴⁰⁹ C. Kaya, Anayasa Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Mülteci ve Sığınmacıların Sınırdışı Edilmesi, *Middle East Journal of Refugee Studies*, sil:6 sayı:1, s.48.

⁴¹⁰ B. Gündüz, 'Non- Refoulement Principle In The 1951 Refugee Convention And Human Rights Law', *ASSAM*, cilt:5 sayı:10, s. 14.

sınır dışı etmek veya geri gönderme işlemi değildir; bu işlemlerin yapıldığı takdirde bireyin karşı karşıya kalacağı olumsuz neticelerdir.⁴¹¹

Bu kural 1951 tarihli sözleşmenin 33/1. maddesinde düzenlenmiştir. Madde kapsamında devletlerin hangi şartlar altında mültecilerin gönderilemeyeceğini açıkça düzenlemiştir.⁴¹² 2'nci fıkrasında ise bu durumu bir istisna getirilerek Sözleşme'ye çekince koymayan bir devletin ancak iki şekilde koruma sağlama görevini kısıtlayabileceği düzenlenmiştir. Birincisi; kişilerin ülke güvenliğine bir tehdit oluşturabileceği veya suç işlemeleri halinde, ikincisi ise henüz mülteci statüsüne erişmemiş kişilerin sığındıkları ülkenin ulusal güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturması halidir.⁴¹³

1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında mülteciler ile ilgili düzenlenen hükümde devletlerin mültecilere koruma sağlama yükümlülüğü düzenlenmiştir. Mültecilerin ırkı dini milliyeti gibi sebeplerle zulüm göreceği açık ve net bir şekilde tespit edilebiliyorsa bu şartlar altında bu kişilerin sığındıkları ülkeden geri gönderilemeyeceği hüküm altına alınmıştır.⁴¹⁴ Sözleşme özellikle işkence, insanlık dışı eylemler gibi terimler yerine zulüm kavramına dikkat çekmektedir. Devletler egemenlik hakkının doğası gereğince yabancı kimselere sığınma hakkı verme konusunda isteksiz davranabilmektedir. Bu sebeple geri göndermeme ilkesi devletlere yüklenmiş bir yükümlülük olduğundan mülteci ve sığınmacılar için hayati önem taşımaktadır.⁴¹⁵ Geri göndermeme ilkesinde en belirleyici unsur kişinin sınırdışı edildiğinde veya ülkesine geri gönderildiği takdirde karşı karşıya kalma ihtimali bulunan zulüm, kötü muamele veya işkence koşullarının varlığıdır.⁴¹⁶

1951 tarihli Cenevre sözleşmesi ile yalnızca mültecileri kapsamında tutan geri göndermeme ilkesi 1990'lı yıllarda Yugoslavya ve Afrika'da yaşanan iç çatışmaların varlığı ile yeniden şekillenmiş ve kapsamına toplu haldeki göçleri de almıştır.

⁴¹¹ M. E. Korkmaz, Geçici Koruma Statüsüne Sahip Kişilerin Sınır Dışı Edilmesi: Geri Gönderilmeme İlkesi Bağlamında Hukuki ve Yargısal Değerlendirme, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, sayı:62, Nisan, 2025, s. 275.

⁴¹² E. Barkın, 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı:1, Ocak,2014, s.346 (331-360)

⁴¹³ Janmyr, a.g.e., s.182

⁴¹⁴ M. Janmyr, *Protecting Civilians in Refugee Camps: Unable and Unwilling States, UNHCR and International Responsibility*. Boston: Brill, 2013. Accessed May 7, 2025, s. 182. ProQuest Ebook Central

⁴¹⁵ Gündüz, a.g.e., s. 15.

⁴¹⁶ Korkmaz, a.g.e., s. 278.

Dolayısıyla geçici koruma altında bulunanlar, sınır veya ülke içerisinde bulunanlar, iltica talebinde bulunan yabancılar da geri göndermeme ilkesi kapsamına alınmıştır.⁴¹⁷ 1951 sözleşmesi ile birlikte ilke, çeşitli sözleşmeler kapsamında da değerlendirilmektedir.⁴¹⁸

AIHS’nde geri göndermeme ilkesi doğrudan düzenlenmemekle birlikte insan haklarına ilişkin düzenlemelerle kendisini göstermektedir. 1951 Cenevre sözleşmesine nazaran koruma kapsamı AIHS m.3’te daha geniş olup, insan hakları Cenevre sözleşmesinde beş kategoride sayılan bir değerlendirme sınırı belirlememiş ve her halükarda işkence, insanlık dışı muamele gibi ciddi insan hakları ihlallerinde mutlak suretle uygulama alanı bulur. AIHS m. 15’te⁴¹⁹ yer alan savaş veya genel tehdit hallerinde geri göndermeme ilkesi sınırlandırılmayacak haklar sınıflandırmasında yer alır.⁴²⁰ AIHS’nde açıkça geri göndermeme ilkesinden bahsedilmese de, sözleşmenin 2, 3,8 ve 13. Maddeleri bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Madde 3 kapsamında düzenlenen işkence yasağı, madde 13’te yer alan etkili başvuru hakkı ile birlikte ele alınmaktadır. İç hukuk’ta ise Anayasa Mahkemesi yine AIHM ile benzer bir bakış açısına sahip olup⁴²¹, başvurular AIHM gibi değerlendirilmektedir.⁴²²

3.4. Mülteciliğin Savaş Suçları Kapsamında İncelenmesi

Çalışmamızın bu bölümünde şimdiye kadar anlatmış olduğumuz uluslararası ceza hukuku kapsamında düzenlenen savaş suçları ile uluslararası toplumu yakından ilgilendiren mültecilik sorununu inceleyeceğiz. Bu kapsamda mülteciliğin ortaya çıkışında birçok neden olmakla birlikte çalışmamız kapsamında savaş suçları nedeniyle ortaya çıkmasını, hem mağdur hem fail konumundaki mülteciler olarak

⁴¹⁷ Korkmaz, a.g.e., 276

⁴¹⁸İşkenceye veya Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi (madde3), 1949 Dördüncü Cenevre Sözleşmesi (madde 45/4), Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (madde7), Kaybolmaya Karşı Herkesin Korunması Hakkında Bildiri (madde8), Kanun Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkili Bir Şekilde Önlenmesi ve Soruşturulması Hakkında Prensipler(İlke 5) ve AIHS(madde3). EKLERE AL HEPSİNİ TEK TEK.... E. Barkın, a.g.e., s.347

⁴¹⁹https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi E.T: 10 Mayıs 2025.

⁴²⁰ Sütüoğlu, a.g.e., s. 65.

⁴²¹ Bkz. Jabari Başvurusu

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2015&BasvuruNoSayi=18582&KararBulteni=110> Mayıs 2025.

⁴²² İlhan, a.g.e., s.297.

irdelerken, devletlerin mülteciliğe yaklaşımı ve bu alanda yapılan düzenleme ve faaliyetlerin yeterli olup olmadığı değerlendirilecektir.

3.4.1. Savaş Suçları Sonucunda Ortaya Çıkan Mültecilik Sorunu

Mülteciliğin çeşitli sebepleri olabilir; kişinin hayatına, hak ve hürriyetlerine karşı bir tehdit oluştuğunda, savaş hallerinde, iç çatışmalar karışıklıklar veya doğal bir afet sonucu gibi sebeplerle daha güvenli bir bölgeye gitmek amacıyla insanlar bir yerden başka bir yere gitmektedirler.⁴²³ Tetiklenen göç hareketleri beraberinde uluslararası hukukta bu kişilerin korunma ihtiyacını ortaya çıkarmış ve yapılan düzenlemelerle, uluslararası koruma kapsamında mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma gibi ayrıca kitlesel sığınmalarda geçici koruma statüsü gibi kişilere belli haklar kazandıran statüler verilmiştir.⁴²⁴ Kısacası mülteci olarak adlandırdığımız kişiler kendi hayatları ve ailelerinin hayatlarını korumak, yaşamlarını iyileştirmek, insani şartlar altına yaşayabilmek adına güvenli bir ülkeye giden ve hukuki düzenlemelerde yer alan şartları taşıyan kimselerdir.

Çeşitli sebeplerle bulundukları yerlerden gitmek durumunda kalan insanlar için 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi mültecilik statüsünün kazanılabilmesi için dört ana şart sunmuştur. Bu Sözleşme ile birlikte kaynak olarak 1967 tarihli Protokol'de mülteciliğin belirlenmesi açısından önemli olup, bu kapsamda şartları sağlayan kişiler hakkında mülteci statüsüne karar verilecektir.⁴²⁵

Tarihsel süreçte Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile sonraki dönemlerde yaşanan uluslararası olan veya olmayan silahlı çatışmalar nedeni ile çok sayıda insan yerinden edilmiş, göç etmek zorunda kalmıştır. Dünyanın tanıklık ettiği bu savaşlar beraberinde mültecilik konusunda uluslararası düzenlemelere ihtiyaç olduğunu da göstererek bu konuda önemli çalışmalar yapılmasına katkı sağlamıştır. 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi⁴²⁶ hazırlanmış, 14 Aralık 1950 tarihinde BMMYK kurulmuş, 2 Temmuz 1951 tarihinde Mültecilerin Hukuki

⁴²³ Türkay, a.g.e., s.195.

⁴²⁴ Korkmaz a.g.e., s.273.

⁴²⁵ Türkay, a.g.e., s.195.

⁴²⁶ <https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, E.T. 15 Mayıs 2025.

Statüsüne İlişkin Sözleşme⁴²⁷ kabul edilmiştir. Değişen koşullara uyum sağlamak adına 16 Aralık 1966 tarihinde Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol⁴²⁸ BM tarafından kabul edilmiştir. Dünyada bu şekilde gelişmeler yaşanırken, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan Türkiye'de de göçmen ve mültecilere uygulanacak birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu Sözleşme'de yer alan mültecilik statüsünün şartları ile ilgili coğrafi sınırlama halen devam ederken tarihsel sınırlamayı kaldırmıştır. Türkiye 14.09.1994 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile mülteci, sığınmacı statülerini düzenlemek amacıyla yönetmelik⁴²⁹ çıkarmıştır.⁴³⁰

1951 tarihli Mültecilik Sözleşmesi kapsamında sığınma talebinde bulunan kişilerin “*ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruptaki üyelik veya siyasi görüş nedeniyle zulme uğrama korkusu*” nun olması halinde bu sözleşme kapsamında uluslararası hukuk çerçevesinde korunma hakkına sahiptir. Ancak bu hükme 1F maddesi uyarınca istisna getirilerek; kişinin barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç işlediği uluslararası belgelerde kanıtlanabiliyorsa, sığınma ülkesinin dışında başka bir ülkede ciddi bir siyasi suç işlemişse, BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerde bulunup, bu eylemler sebebiyle suçlu bulunmuşsa bu kişiler açısından sığınmacı talepleri kabul edilmeyecektir.⁴³¹ İlgili madde hükmünde yer alan suçların failleri mülteci sıfatına hak kazanamayacaktır.

1980 ve 1990'lar itibariyle uyuşturucu, terör gibi nedenlerle mültecilere soğuk ve mesafeli duran dünya düzeni, günümüzde de bu tepkisini devam ettirerek mülteciliğe sebep olan savaş, iklim gibi insani veya doğal unsurları göz ardı etmekte, ırkçı ve düşmanca söylemlerle, mülteciliğe yönelik halen yanlış değerlendirmelerine devam etmektedir. Devletler bu hususta tellerle çevrilen sınırlarının arkasında gerçeklere göz yummuş bir vaziyette uluslararası düzenlemeleri uygulamayarak

⁴²⁷<https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>,

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, E.T. 15 Mayıs 2025.

⁴²⁸<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf>, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü , E.T. 15 Mayıs 2025.

⁴²⁹<https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf>, Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, E.T. 15 Mayıs 2025.

⁴³⁰ A. Çiçekşöğüt, Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:6, sayı:2, 2017, s.9.

⁴³¹ Rickhof, a.g.e., s.1.

mülteciliği bir soruna dönüştürmeyi sürdürmektedir. Günümüzde uluslararası toplumun en güçlü kuruluşlarından olan Avrupa Birliği (AB) üyeleri ülkeler savaşların veya iç çatışmaların sürdüğü ülkelerde yaşayan sivil vatandaşları korumak adına hiçbir adım atmamakla birlikte, ülkelerinden kaçıp, göç etmek zorunda kalan kişilere de yeterli korumayı sağlamamaktadır. Örneğin yakın zamanda Yunanistan sınırlarında yaşanan olaylarda kalabalık mülteci grupları sınırda bekletilmiş, güvenli ülkeye girişleri engellenmiş, kamplarda adeta esaret altında tutularak gerekli insani şartlar sağlanmamış ve uluslararası hukuk tarafından korunan en temel haklar dahi ihlal edilmiştir.⁴³² Görülmektedir ki devletler kendi ülkeleri açısından mültecileri kabul edip etmeme konusunda egemenlik haklarını ileri sürerken, diğer yanda uluslararası toplumu yakından ilgilendiren mülteci krizi baş göstermektedir. Dolayısıyla tüm bu durum insan hakları ihlallerine sebebiyet vermekte olup, yaşama hakları dahi korunamamaktadır. Bu dengesizlik gerek devletler açısından gerek toplum vicdanı açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir.

3.4.2. Mültecilerin Kabul Edildikleri Ülkeler Bakımından Güvenilirliğinin Değerlendirilmesi

Mülteci ve uluslararası göç hareketleri güvenilirlik bakımından çeşitli şekilde etkilenmektedir. Göç almış veya transit ülkeler ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyde, politik istikrarda ve hukuken etkilenmektedir. Sınırlar oldukça hareketli olduğundan uluslararası veya bölgesel ilişkilerin dengesi etkilenmektedir. Düzensiz göç ve plansız nüfus artışı ile mülteci ve sığınmacıların güvenlikleri devlet için sorun teşkil etmekte ve uluslararası alanda bu kişilerin ne olacağı, güvenliklerinin sağlanması için ne yapılması gerektiği gibi birçok bilinmeyen soru ile karşı karşıya kalınmaktadır.⁴³³

Göç hareketleri nedeniyle çatışma veya savaş ortamlarından kaçan veya ekonomik nedenlerle kendilerine yeni bir hayat kurmak isteyen mülteciler beraberinde sosyal, ekonomik politik ve hukuki birçok sorunu da beraberinde götürmektedir. Özellikle 2000'li yılların başında yaşanan 11 Eylül Olayları, 2005

⁴³² Uzun, a.g.e., s.2034

⁴³³ O. Türkoğlu, Mülteciler ve Ulusal / Uluslararası Güvenlik, Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt.30, sayı.2, 2011, s. 112.

yılında Londra'da yaşanan bombalama eylemleri gibi birçok terör saldırısı Avrupa ve Amerika'nın devlet güvenliğinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Yaşanan bu saldırılar neticesinde terör kavramına karşı korku küreselleşerek ülke sınırlarını aşmış ve uluslararası göç, mülteci ve terör gibi kavramlar birlikte tartışılır hale getirmiştir.⁴³⁴ Yaşanan bu olaylar güvenli sayılan ülkelerin mültecilere yönelik politikalarını ciddi anlamda etkileyerek, devletlerin bu konuda soğuk bir tutum sergilemesine neden olmuştur.

Zulüm, insan haklarının ihlal edilmesi, silahlı çatışma ortamlarının varlığı, doğal afetler, savaş gibi çeşitli nedenlerle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan insanlar gerek ayrıldıkları gerekse de gittikleri ülkede büyük değişimlere neden olmaktadır. Küresel etkili göç hareketleri özellikle siyasi istikrarı, hukuku, ulusal güvenliği ve ekonomik şartları etkilemektedir. Göç ulus, vatandaşlık ve etnik unsurların değişiminde ciddi ölçüde önem arz etmektedir. Bu değişim oldukça zor ve sancılı bir süreç olabileceği gibi yeni ve farklı insanları varlığı kültürel çeşitliliği artırmada ve ülke ekonomisine katkı anlamında yeni fırsatlara da olanak sağlayabilmektedir.⁴³⁵ Mültecilik kavramı gidilen ülkede bir yanda sorunlara sebebiyet verirken bir yada olumlu gelişmeleri de beraberinde getirmektedir.

Mülteciyi koruma savunucularının görüşlerine göre ise mülteciliğin kabul edilmesi adalet meselesinden ziyade iyilik veya insaniyet meselesi olarak değerlendirilmiş, bu anlayış ile uluslararası mülteciyi koruma rejimi oluşturulmuştur. Sözleşme'de yer alan mültecilik tanımı, Sözleşme'nin mültecilere sağladığı haklar ve Sözleşme'ye taraf devletlerin mültecilik konusunda bu görüşe yakın bir görüşe sahip olduklarını göstermektedir. Bu tanım imzacı devletlerin kendi ulusal yasalarına da yerleştirilmiş ve bu konuda ortak bir akılla adalet ve insaniyet ile mültecilik kavramına yaklaşmıştır.⁴³⁶ Yazılı mevzuatlarda yer alan adalet ve insaniyet kavramlarının ağır bastığı mültecilik görüşüne rağmen bu görüşün gerçek hayattaki hukuk düzenindeki yansımaları ise tartışmalı bir durumdadır. Zira gerek geçmişte yaşanan olaylar neticesinde ortaya çıkan mültecilik krizlerinin çözümü gerekse de

⁴³⁴ Y.F. Şen, Y. Ersin, Globalleşmenin Karanlık Yüzü Yasa Dışı Göç Hareketleri ve İnsan Kaçakçılığı Suçu, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 2007, s. 125

⁴³⁵ S.F. Martin, Forced Migration and Professionalism, *The International Migration Review*, cilt.35, sayı.1, 2001, s. 227

⁴³⁶ C. Grey, Refugee Law and Its Corruptions, *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*, cilt: 30, sayı:2, Ağustos 2017, s.354.

halihazırda yaşanan çatışmalar ve savaş suçları nedeniyle ortaya çıkan mültecilik krizlerinin çözümü konusunda adalet ve insaniyet kavramlarının yeterince uygulanmadığı ve alınan kararların çoğu zaman toplum vicdanını rahatlatmadığı ve adil bir düzen içerisinde işlemediği açıktır. Zira Ukrayna'dan ayrılmak zorunda kalan vatandaşlar, Suriye'den gitmek zorunda kalan vatandaşlar ve halen devam eden İsrail- Filistin çatışmalarında yerinden edilen vatandaşlar açısından yeterli önlenimin alınmadığı, bu hususta kalıcı ve net çözümler getirilmediği ortadadır.

3.4.3. Mülteciliğin Savaş Suçlarının Mağduru veya Faili Olması Yönünden Değerlendirilmesi

Koruma kapsamında olan veya mültecilik statüsü verilmiş ancak suç işlemiş kişilere ne yapılacağı sorunu büyük bir önem arz etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında mülteci haklarını korumak amacıyla hazırlanan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsünü Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi mülteci terimini detaylıca açıklanmıştır. Ancak bu Sözleşme kapsamında tanımlanan mültecilere sığınma hakkı verilmesini zorunlu kılmayarak burada bir açıklık yaratmıştır. Her ne kadar sığınma hakkı tanınması zorunlu kılınmamışsa da bu sözleşme kapsamında düzenlenen geri gönderme yasağı bir koruma sağlamaktadır.⁴³⁷ Bir yanda savaş suçları sebebiyle mağdur olan kişilerin sığındıkları ülkede mültecilik statüsüne hak kazanıp kazanamayacağı, sınır dışı edilmesi hallerinde yaşanacak olan mağduriyet ve çekirdek haklardan olan yaşama haklarının ihlal edilmesi gibi sorunlarla karşılaşılması diğer yanda bu savaş suçlarını işleyen kişilerin olası durumlarda mülteci olarak güvenli bir ülkeye sığınmaları ve bunların o ülkede ve uluslararası toplumda yaratacağı infial gibi durumlar uluslararası toplumda önemli gelişmelerin yaşanmasına ve bu alanlarda düzenleme yapılması ihtiyacını doğurmaktadır.

3.4.3.1. Mağdur Olmaları Yönünden Değerlendirme

Savaş veya çatışma ortamında uluslararası insani hukuktan koruma elde edemeyip ağır insan hakları ihlallerine maruz kalıp, uluslararası suçların mağduru olan insanlar aynı zamanda güvenli bir alan bulmak ümidiyle başka bir ülkeye

⁴³⁷ E. G. Abriel. The Effect of Criminal Conduct upon Refugee and Asylum Status, 3 Sw. J.L. & Trade Americas 359, 1996, s. 361.

gittiklerinde burada sığınmacı/mülteci sıfatını kazanacaktır. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 33/1 maddesi geri gönderme yasağını açıkça düzenlemektedir. Bu kapsamda koruma altına alınan kişiler geri gönderilemez, sınır dışı edilemez.⁴³⁸

İnsan onurunun korunması temelde yalnızca insan olması sebebiyle değer ve saygıyı hak etmesi olarak tanımlanabilir.⁴³⁹ İltica etmek zorunda kalan mültecilere yönelik uluslararası alanda yapılan düzenlemelerde insan onuru kavramı ele alınmış, bu doğrultuda düzenlemeler yapılmıştır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nde ve sonrasında 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statülerine İlişkin Protokol'de yapılan düzenlemelerde insan onuru çerçevesinde şekillenen tanımlar ve düzenlemeler mevcuttur. Mültecilik konusu devletlerin ulusal düzenlemelerinde de aynı şekilde kendisini göstermektedir. AB Konseyi'nin 1995'te kabul ettiği İltica Prosedürü Asgari Teminatları Hakkında 20 Haziran 1995 tarihli Konsey kararında uluslararası toplumun mültecilik ve insan hakları alanlarında uluslararası hukuk tarafından kendilerine yüklenen yükümlülöklere ve geri göndermeme ilkesinin gerçek ve sağlıklı şekilde uygulanması gerektiğı görüşü vurgulanmıştır.⁴⁴⁰ Uluslararası alanda savaş suçları neticesinde yerinden edilenler ve mülteciler mağdur konumunda olup, yaşam standartlarının insan onuruna yakışır bir biçimde oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda uluslararası hukukta yer alan düzenlemelerde en önemli düzenleme geri göndermeme ilkesidir. Özellikle savaş suçları mağdurları açısından bu düzenlemenin uygulanması büyük önem arz etmektedir.

3.4.3.2. Fail Olmaları Yönünden Değerlendirme

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 1F⁴⁴¹ maddesinde açıklanan suçlar, mültecilik dışında bırakılması gereken durumlardır. Madde hükmü gereğince barışa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar gibi uluslararası

⁴³⁸ S. Jagument, The Cross-Fertilization Of International Humanitarian Law And International Refugee Law, *International Refugee Law*, Temmuz 2017, s. 652.

⁴³⁹ K. O. Arslan, İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması, *Türkiye Barolar Birliğı Dergisi*, cilt. 28, sayı.120, Eylül-Ekim 2015, s. 157.

⁴⁴⁰ A. Kaya, Ülkemize Suriye'den Sığınanlar ve Onların İnsan Onuru, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, sayı: 28, Ekim 2016, s. 181.

⁴⁴¹ <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, E.T. 07.08.2025

sözleşmelerde belirtilen suçların işlenmesi halinde suçu işleyen kişiler mülteciliğin dışında bırakılacaktır. İHEB 14'üncü maddesinde “bu hak, gerçekten adi bir cürüme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlerde müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez”⁴⁴² şeklindeki düzenlemesi de hariç bırakma kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte AB Vasıf ve Yönergesi 12'nci maddesi, 17'nci maddesi, Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi 1'inci maddesi⁴⁴³ de bu suçlara karışan kimsenin ilgili hükümlerden faydalanamayacağını açıkça beyan etmektedir.⁴⁴⁴

Bu madde dışında bırakılan kişiler silahlı çatışmalardan, şiddetten veya insan hakları ihlalleri sebebiyle bulundukları yerden kaçsalar dahi korunamayacakları görüşü ileri sürülmektedir. Ciddi suçlar işleyen kişiler mülteci statülerinin sona ermesi ile karşı karşıya kalmaktadır veya hiçbir şekilde mülteci sıfatına haiz olamamaktadır. Dolayısıyla mülteci sıfatı kazanamayan veya statüsü sona eren kişiler geri göndermeme ilkesi kapsamındaki korumadan faydalanamazlar.⁴⁴⁵ Görülmektedir ki uluslararası toplum, ilgili suçları işlemiş kişilere hiçbir şekilde mültecilik sıfatını vermemektedir. Bu durum suçluların cezalandırılması, bu yaptırımlar neticesinde uluslararası suçların önlenmesi gibi konular yönünden önem arz etmekte olup, atılı suçları işlemiş kişilerin yargılanabilirliği ve cezasızlık gibi suç işlemeyi teşvik etmemesi açısından da önemli bir düzenlemedir.

3.4.4. Uluslararası Alanda Mültecilik Kapsamında Devletlerin Sorumluluğu

AİHS'nin 2'nci maddesi insanlığın en temel hakkı olan yaşama hakkını düzenlemektedir. Bu hak insanın birincil kuşak hakkı olup diğer tüm hakları

⁴⁴²<https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, E.T. 07.08.2025

⁴⁴³http://www.madde14.org/index.php?title=Afrika_Birli%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC_M%C3%BClteci_Sorunlar%C4%B1n%C4%B1n_%C3%96zel_Y%C3%B6nlerini_D%C3%BCzenleyen_S%C3%B6zle%C5%9Fme,Afrika_Birli%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BCn%C3%BCn_1969_tarihli_M%C3%BClteci_S%C3%96zle%C5%9Fmesi, E.T. 07 Ağustos 2025

⁴⁴⁴ T. Menekşe, İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi, *Göç Araştırmaları Dergisi*, cilt.4, sayı.1, Haziran 2018, s. 82

⁴⁴⁵ A. Topalca, Uluslararası Mülteci Hukukunda Geri Göndermeme İlkesi ve Sorumluluk Paylaşımı, *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt.10, sayı.20, Aralık 2024, s. 263

kullanabilmenin de önkoşuludur. Bununla birlikte her ne koşul altında olursa olsun askıya alınamayacak bu hak devletlere de bu hakkın korunması sorumluluğunu yüklemektedir. Devlet bireyi negatif yükümlülük kapsamında öldürmemeli, yaşam hakkı ihlal edilen kişileri pozitif yükümlülük kapsamında korumalı ve sorumluluk kapsamında belli bir şekilde davranmalıdır.⁴⁴⁶

Mülteciler açısından AIHS gibi uluslararası sözleşmelerin uygulanması sorunu neticesinde AHİM'e yapılan başvurularda Mahkeme'nin yapmış olduğu yorumlar neticesinde geri gönderme yasağına ilişkin verilen kararlar bağlayıcı olup, geri gönderilen kişilerin AIHS 3'üncü maddede düzenlenen muamelelere maruz kalma ihtimalinin varlığı halinde devletin sorumluluğunun doğabileceğine ilişkin içtihat oluşmuştur.⁴⁴⁷

Uluslararası veya uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların varlığı halinde karşımıza uluslararası insancıl hukukun uygulanması durumu çıkmaktadır. Hem sivil vatandaşlar hem de hükümetin korumasından yararlanamayan mülteciler uluslararası insancıl hukuk sözleşmeleri ve uluslararası örf ve adet kuralları tarafından korunmaktadır. Bununla birlikte mülteciler mülteci hukuku ile de korunmaktadır. Bu durum 1951 tarihli Sözleşmenin 9'ncü maddesinden çıkarılmaktadır. Sözleşme hem barış hem savaş zamanı geçerlidir. Bununla birlikte mülteci hukuku ve uluslararası insancıl hukuk birlikte uygulanabilecektir, 1951 tarihli Sözleşmenin 9'ncü maddesi savaş zamanında veya diğer önemli hallerde taraf devletlerin sığınmacı ve mültecilere ilişkin önemler almasına imkanı vermektedir. Ancak bu sözleşme kapsamında düzenlenmiş olan “herhangi bir halde feragat edilemeyecek çekirdek haklar” bulunmadığından, savaş hallerinde mültecilerin haklarının ihlal edilme problemi ortaya çıkabilir. İşte bu durumda tamamlayıcı güvenceler içeren insancıl hukuk devreye girecektir.⁴⁴⁸

Mülteciler uluslararası toplumda gittikleri ülkenin hukuk ve düzenini tehlikeye atmakla suçlanırken esasında mülteciler kendi ülkelerinde işlenen suçların mağduru konumundadır. Ancak uluslararası toplum bu durumu göz ardı ederek mültecilere karşı bir ötekileştirme politikası gütmektedir. Zira yakın zamanda

⁴⁴⁶ Duvan, a.g.e., s.662.

⁴⁴⁷ E. Y. Üstün, Mülteci Hukukunda “Dahili Koruma Alternatifi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt.29, sayı.50, Haziran 2024, s. 374.

⁴⁴⁸ S. Jagument a.g.e., s. 653,

Avrupa’da ve Amerika’da yaşanan mülteci sorununa karşı geliştirilen yaklaşım bu savı güçlendirmektedir.⁴⁴⁹

3.4.5. Uluslararası Alanda Mültecilerin Korumasındaki Yetersizlik

Savaşlar mülteciliğin bilinçli şekilde yaratıldığı ortamlardır. Bu durum özellikle Yugoslavya’da yaşanan etnik temizlik tüm dünyanın gözleri önünde açık örneğini göstermiştir. Yakın zamanda yine İsrail’in Filistine karşı uyguladığı politikalar, Suriye iç savaşında yaşananlar ve savaş mağdurlarının toplu şekilde sınırlara akın etmesi en güncel örnekleridir.⁴⁵⁰ Uluslararası toplumun birer parçasını oluşturan devletlerin birtakım eylemleri tüm dünyayı etkileyecek kitlesel göç akınlarına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla bu durumun meydana getirdiği sonuçlara da diğer devletler gözlerini kapatmak yerine mağduriyet yaşayan bu insanların haklarının zayi olmaması, yaşama haklarının ellerinden alınması için kendilerine yüklenen sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür.

Çalışmamız kapsamında detaylıca bahsettiğimiz 1951 tarihli Mülteciliğin Önlenmesine İlişkin Sözleşme bu alanın en önemli hukuki düzenlemesi kabul edilse de değişen ve gelişen dünyada ortaya çıkan yeni mültecilik sebepleri ile yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası alanda mülteci koruma sistemi bu sözleşmeye sıkı sıkıya bağlıdır. Dolayısıyla bu sözleşme kapsamında devletlerin mültecilere karşı olan sorumluluklarını tanımlayan hiçbir hüküm bulunmaması büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar sözleşme kapsamında m.33’te düzenlenen geri göndermeme ilkesi ve diğer uluslararası sözleşmelerde temel insan hakları düzenlense de, mültecilerin ne tür durumlarda ne şekilde korunacağına dair kesin ve net bir hüküm, düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum ise mültecilerin karşılaşmış olduğu sorunlar karşısında devletleri daha pasif bir hale getirmekte ve sığınılan ülkenin isteksiz davranmasına kapı aralamaktadır. Her durum olay ve kişi kendi özelinde değerlendirilmeli buna göre strateji oluşturulmalı ve devletler arasında bu konuda sorumluluklar net olarak dağıtılmalıdır. UNHCR bu konuda daha derin çalışmalar yaparak devletler arasında iş birliğine dayalı sorumluluk paylaşımı içeren

⁴⁴⁹ Uzun, a.g.e., s.2035

⁴⁵⁰ R. W. McColl, The Creation and Consequences of International Refugee: Politics, Military and Geography, GeoJournal, cilt.31, sayı.2, Ekim1993, s.174

sözleşmeler üretmelidir. Bu kapsamla birlikte mültecilerin durumu ile ilgili daha kapsamlı düzenlemeler yapılmalıdır.⁴⁵¹

Birleşmiş Milletler devletlerin mülteciliğe ilişkin yükümlülüklerini etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik etmektedir. Bu işbirliği, mültecilerin ilk sığınma ülkesi veya güvenli üçüncü ülkeye gönderilmesi gibi uygulamalara ilişkin uluslararası anlaşmaların uygulanması dahil olmak üzere çeşitli alanlarda geliştirilmeye çalışılmaktadır. Gerek ilk sığınma ülkelerinin gerekse güvenli üçüncü ülkelerin mültecilik alanında uluslararası işbirliğinin sağlanması halinde, mülteci haklarının etkin biçimde korunabileceği ve devletlerin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirebilecekleri bir sistemin oluşturulması mümkün olacaktır.⁴⁵²

⁴⁵¹C. Phuong, Identifying States Responsibilities Towards Refugees And Asylum Seekers, 2005 ESIL, Research Forum on International Law, Cenevre, Mayıs 2005, s.12

⁴⁵² M. T. Gil-Bazo, The Safe Third Country Concept in International Agreements on Refugee Protection Assessing State Practice, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, cilt:33, sayı:1, Ocak 2015 s.45.

SONUÇ

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında insan haklarının ağır ihlalleri, sivillere karşı gerçekleştirilen suçlar ve sonrasında sebep olduğu sonuçlar uluslararası toplumu bu alanda düzenlemeler yapmaya itmiştir. Bu gelişmelerle *ad hoc* nitelikte Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Ceza Mahkemeleri kurulmuş ve yargılamalar bu mahkemeler ile yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra yeterli çalışmaların yapılmamış, uluslararası bir ceza mahkemesi kurulmadan bu kez Yugoslavya ve Ruanda'da yaşanan çatışmalarda bu bölgelerde işlenen suçların kovuşturulması ve yargılamaların yapılması amacıyla Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte hızlanan süreç 17 Temmuz 1998 tarihinde Roma Diplomatik Konferansı'nda kabul edilen Roma Statüsü ile Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur.

Ad hoc nitelikli mahkemeler uluslararası ceza mahkemesine giden süreçte bu fikrin gelişimine ve değişimine katkıda bulunurken çok kez eleştirilerin de odağında olmuştur. Nürnberg ve Tokyo mahkemelerinde yapılan yargılamalarda ceza hukukunun önemli bir ilkesi olan suçta ve cezada kanunilik ilkesi göz ardı edilerek suç isnadı yapılmış ayrıca tabii hâkimlik ilkesi de ihmal edilmiştir. Dolayısıyla burada yapılan yargılamalar galiplerin adaleti olarak uluslararası hukukta yerini almıştır. 1990'lı yıllarda Yugoslavya ve Ruanda'da yaşanan çatışmaların yargılanması amacıyla kurulan EYUCM ve RUCM tarafsız ve bağımsız yargılamaların yapılması amacıyla kurulmuş ve bunu nispeten başarabilmiştir. Ancak burada yapılan yargılamalarda da yine tam anlamıyla tabii hâkimlik ve suç ve cezada kanunilik ilkesi uygulanmamıştır. Tüm bu eleştirilerin ışığında kalıcı Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasının da zemini oluşturulmuştur. 17 Temmuz 1998 tarihinde Roma Diplomatik Konferansı'nda kabul edilen Roma Statüsü ile Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Roma Statüsü'nde yer alan düzenlemelerde, Mahkeme'nin kapsamındaki suçlar soykırım, barışa karşı suç, insanlığa karşı suç ve savaş suçudur. Bu suçlar toplumu ilgilendiren, toplumsal huzur ve güven ortamını bozan suçlar olup, cezalandırılmaması hali uluslararası toplumun sorunu olacaktır.

UCM yargılamalarla ve verilen kararlarla ilgili uluslararası toplumda çok kez eleştiriye maruz kalmıştır. Özellikle yakın zamanda Filistin ve Ukrayna savaşlarında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri tüm dünyanın gözü önünde işlenen ve UCM'nin de yargılama alanında olan suçların varlığına rağmen Mahkeme savcısının sessizliği mahkemeye olan güveni tartışmalı hale getirmiştir.

Çalışmamız kapsamında UCM'nin yargılama yetkisinde bulunan savaş suçları incelemesi yapılarak, suçun maddi ve manevi unsurları incelenmiştir. Savaş suçlarında sorumluluk, uluslararası ceza hukukundaki hakim ilkeler ışığında savaş suçları incelenerek, bu eylem neticesinde uluslararası toplumu yakından ilgilendiren ve günümüzün önemli bir sorunu olan mültecilik sorunu gündeme gelmektedir. Uluslararası hukukta mültecilik sorunu özellikle ulus-devlet kavramının artış gösterdiği dönemde ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Dünyada meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyal olaylar, Dünya Savaşları, Yugoslavya ve Ruanda'da yaşananlar, yakın dönemde Suriye'de ve Ukrayna'da meydana gelen çatışmalar neticesinde çok sayıda insan baskı, zulüm ve şiddet ortamından kaçmak ve yeni bir hayat kurmak umuduyla güvenli ülkelere gitmek zorunda kalmışlardır. Yaşadıkları yerlerden bu sebeple gitmek zorunda kalan bireyler, gittikleri ülkelerde mülteci, sığınmacı, geçici koruma gibi çeşitli statüler kapsamına alınarak koruma altına alınmıştır. Ancak devletlerin uygulamış olduğu politikalar zamanla yetersiz kalmakla beraber mültecilerin gittikleri ülkedeki sosyal hayata uyum noktasında yaşadıkları sorunlar ve artan suç oranları sebebiyle devletlerin koruma altındakilere yönelik sınırdışı etme işlemlerinde artış meydana gelmesine neden olmuştur.

Her ne kadar mültecilik konularına ilişkin düzenlemeler yapılmışsa da dünyada yaşanan olaylar, gelişmeler göstermektedir ki, mevzuatlarda yer alan ilerlemeler gerçek hayatta kendisine yer bulamamakta, sivil vatandaşlar çatışma ortamlarında türlü hukuksuzluklarla baş başa bırakılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdalrazeq, T. ‘Roma Statüsü Gereğince savaş Suçları(Örnek Olarak, 2008, 2012 ve 2014 Yıllarında İsrail’in Gazze Şeridi’ne Savaşları)’, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, İzmir.
- Abriel E. G.. T he Effect of Criminal Conduct upon Refugee and Asylum Status, 3 Sw. J.L. & Trade Americas 359, 1996, 358-372.
- Adjei, W. E. ‘The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons From Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials’. *Journal of Legal Studies*, cilt: 25, sayı: 39, Haziran 2020, 69-97, 10.2478/jles-2020-0005
- Almayyahi, H. İ. A. ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinde Savaş Suçları’, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz, 2017, Kayseri.
- Aksar, Y. ‘Uluslararası Ceza Hukuku’, Seçkin Yayınları, 2022.
- Akpınar, G. ‘Silahlı Çatışmalarda Sivil- Askeri Hedef Ayrımı Kuralının Tarihsel Kökler, Hukuki ve Cezai Niteliği’, Yüksek Lisan Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2019.
- Alibaba, A. ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Mayıs, 2000.
- Asar, A. *Yabancılar Hukuku (Temel Konular)*, Seçkin Hukuk, Ankara, 2023.
- Askın, K. D. *War Crimes Against Women: Prosecutions in International War Crimes Tribunals*, Martinus Nijhoff Publishers, 1997, Massachusetts.
- Aslan, A. ‘Otonom Silah Sistemlerinden Kaynaklanan Savaş Suçlarında Cezai Sorumluluk’, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İçişleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Eylül, Ankara, 2023.

- Arslan, K. O. İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, cilt: 28, sayı: 120, 2015.
- Aslan, M. Y., ‘Uluslararası Ceza Divanı ve Kişisel Ceza Sorumluluğu’. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, cilt:20, sayı:73, Kasım 2007, 239-255.
- Aslan, M. Y. Uluslararası Hukukta ve Türk Hukukunda Savaş Suçları, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2003.
- Aydın, D. ‘Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi’. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:51, sayı:4, Kasım 2002, 131-167, https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000000539
- Aydın, G. Uluslararası Ceza Hukuk ve Ceza Yargılamalarında Soykırım Suçu, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2023.
- Azarkan, E. ‘Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 52, sayı:3 Ağustos 2003.
- Bahadır, O., ‘İnsan Haklarının Uluslararası Yargısal Korunması Uluslararası Ceza Mahkemeleri’, *Terazi Hukuk Dergisi*, cilt:5, sayı: 46, Haziran 2010, 159-170.
- Bassiouni, M. C., “Former Yugoslavia: Investigating Violations of International Humanitarian Law and Establishing an International Criminal Tribunal”, *Fordham International Law Journal*, cilt:18, sayı:4, 1994, 1191-1211.
- Barkın, E. ‘1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi’, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı:1, Ocak, 2014, 331-360.
- Bayıllıoğlu U. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargılama Yetkisine Giren Suçlar (Soykırım Suçu, İnsanlığa Karşı Suçlar, Saldırı Suçu, Dar Anlamda Savaş Suçu), Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2006.
- Bellelli, R. *International Criminal Justice Law and Proctice form the Rome Statute to Its Review*, Ashgate Publishing, New York

- Beyazıt, Ö. ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Yetkisi’, Yüksek Lisans Tezi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırıkkale, 2008.
- Beyoğlu, C.Ü. ‘Hukukun Üstünlüğü Perspektifinden Uluslararası Ceza Yargısının Tarihsel Gelişimi’, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(NEÜHFD)*, cilt:6, sayı:2, 2023.
- Birtane, Ş. ‘Özel Hayata Saygı Hakkı(AİHS 8. Madde) Bağlamında Çalışma Hakkı ve Mesleki Hayat İlişkisi’, *Anayasa Yargısı*, cilt:38, sayı:2, 57-97.
- Boogaard, J. Van den. *Proportionality in International Humanitarian Law Principle Rule and Practice*, University of Amsterdam, 2019.
- Bozkurt, M. U. ‘Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi’. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, cilt:6, sayı:11, Nisan 2010, 73-92.
- Bozkurt, S. B. ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Öngörülen Uluslararası Koruma Türleri’, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:10, sayı:127, Mart, 2015, 41-79.
- B. Brown, *International Criminal Law: Nature, Origins and a Few Key Issues*, Research Handbook on International Criminal Law (Bartram Brown ed., Edward Elgar 2011), 2011.
- Byron, D. ‘The Impact of International Criminal Law on Domestic Jurisdiction, International Conference on the “Legacy of the ICTR’, *Madibeng Council of Chambers University of Johannesburg*, South Africa, 1 November 2013,
- Candan, T. Kayacan, D. N. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin Hakkında Tutuklama Kararı, *Türk- Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt.5, sayı. 2, 2023, 971-1006. Doi:<https://doi.org/10.59933/tauhfd.1411618>.
- Cassese, A. *“International Criminal Law”*, Oxford Press, Oxford, 2013.
- Cete, H. Güngör, F. ‘Uluslararası ve Bölgesel Belgelerde Göçmenlerin Siyasi Katılım Hakkı: Oy Bağlamında Ulus Devletlere Genel Bakış’, *Marmara*

Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, cilt:12, sayı:1, Mart, 2024, 85-113,
Doi:<https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1325497>

C. Chas, The Reality and Power of International law: Georg Schwarzenberger's forgotten theory of International Relations, vol.59, issue.4, 2024. Doi: 10.1177/00108367241244971

Cryer, R. Friman, H. Robinson, D. Wilmschurst, E. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2014.

Çetin, M. 'Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu', *Ankara Barosu Dergisi*, sayı:3, 2010.

Çırak, E. 'Uluslararası Ceza Mahkemesi Yetki Alanı', *İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, EconJURA*, cilt:1, sayı:1 Mayıs, 2022, 67-95.

Çiçekli B., *6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Seçkin Hukuk, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Nisan 2016.

Çiçeksöğüt, A. Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:6, sayı:2, 2017, 1-20.

Çiğer, M. İ. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aralık 2019'da Yapılan Bazı Değişiklik Değerlendirmesi, *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, cilt:26, sayı:2 Aralık, 2020, s. 699-725.

Değer, O. 'Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: Uluslararası Adalet Divanı'nın Bosna Hersek v. Sırbistan- Karadağ Kararı'. *Uluslararası İlişkiler*, cilt: 6, sayı: 22, Haziran 2009, s. 61-95.

Değirmenci, O. 'Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Kararları Işığında Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım suçu (TCK m.76)', *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, cilt:20 sayı:70, 2007, 50-111.

Değirmenci, O. Mavuş, A. *Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Eylül 2016.

- Demiralp, O. ‘Uluslararası İnsancıl Hukuk: Kökenleri ve Gelişimi’, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, sayı: 22, Aralık 2021, 21-28.
- Deutscher, M. ‘The Responsibility to Protect.’ *Medicine, Conflict and Survival*, cilt: 21, sayı:1, 2005, 28–34.
- Dirigil, N. Zorunlu Göç Kavramının Hukuki Kapsamı ve Zorunlu Göç Sonucu Yerinden Edilen Kişilerin Uluslararası Hukukta Korunması, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:10, sayı:1, Haziran, 2022, 67-88.
- Doğan, B. ‘İnsan Hakları Açısından Göç ve Mültecilik: Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bağlamında İnceleme’, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:5, sayı:2, Aralık, 2023, 709-746 <https://doi.org/10.47136/asbuhfd.1360687>
- Dost, S. ‘Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi’. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, sayı:12, Aralık 2018, 361-400, <https://doi.org/10.18771/mdergi.496888>
- Dost, S. ‘Devlet veya Parti Temsilcilerinin Yabancı Ülkede Bulunan Kendi Vatandaşlarına Yönelik Siyasi Faaliyetlerinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi’, *Şarkiyat İlmi Araştırma Dergisi*, cilt:9, sayı:2 (18), Kasım, 2017, 612-623 <https://doi.org/10.26791/sarkiat.334907>
- Downey W. G. Jr., ‘The Law of War and Military Necessity’. *American Jurnal of International Law*, cilt: 47, sayı:2, Nisan 1953, 251-262 <https://doi.org/10.2307/2194822>
- Durand, A. ‘Gustave Moynier And The Peace Societies’. *International Review of the Red Cross*, cilt:36, sayı:214, Ekim 1996, 532-550.
- Durand, A. ‘The Role of Gustave Moynier in the founding of the Institue of International Law (1873) The War In The Balkans (1857-1878) The Manual Of The Laws Of War (1880)’. *International Review of the Red Cross*, cilt:34, sayı:303, Aralık, 1994, 542-563.
- Dursun, G. ‘AİHM Kararları Işığında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı’, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:13, sayı:167, Temmuz, 2018, 199-238.

- Duvan, A. Ö. ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşama Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü’, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, cilt:24, sayı:2, Aralık, 2018, 660-681 <https://doi.org/10.33433/maruhad.502940>
- Ekşi N. ‘İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu’, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, cilt:29, Kasım, 2010, 119-140.
- Ekşi, N. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuk*, Beta Yayınları, Eylül, İstanbul, 2018.
- Elsea, J. ‘*Terrorism and the Law of War: Trying Terrorists as War Criminals before Military Commissions*’. CRS Report for Congress, 2001.
- Emir, N. ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu’, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:1, sayı:2, 118-143.
- Erol, B. ‘Uluslararası Hukukta Savaş Suçları ve Türk Hukukunda Uygulanabilirliği’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul, 2024.
- Erdal, S. (2010). ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinin Ulus-Devlet Egemenliğine Etkisi’. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:18, sayı:1, 147-206. <https://doi.org/10.15337/SUHFD.2017.107>
- Erdem, M. ‘İnsancıl Hukukta Martens Kaydı’, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* cilt:6, sayı:2, 2015. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.239892>
- Eren, E. Y. ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Sığınma Hakkı: Sığınma Arama Hakkından Sığınma Aramaya Erişim Hakkına’, *Türk- Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:5, sayı:2, <https://doi.org/10.59933/tauhfd.1411614>
- Eren, Y. E. *Mülteci Hukukunda Geçici Koruma*, Seçkin Hukuk, 2. Baskı, Ankara, 2021.

- Eren, V. Çakran, Ş. Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:14, sayı:39, 2017.
- Erendor, M. E. ‘Silahlı Çatışma Hukuku İlkelerinin Değerlendirilmesi: Askeri Gereklilik, Gereksiz Acı ve İstirabın Önlenmesi ve Onur’. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 8, sayı:2, Nisan 2019, 1991-2009, <https://doi.org/10.33206/mjss.508318>
- Ergüven, N.S. Özturanlı, B. ‘Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:62,, sayı:4 Aralık, 2013, 1007-1061.
- Erten, M. E. ‘Bireysel Cezai Sorumluluğun Gelişimi: Ad Hoc Mahkemelerden Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Geçiş’. *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, cilt:4, sayı:1, Nisan 2024, 253-285, <https://doi.org/10.59909/khm.1351448>
- Ertuğrul, Ü. E. ‘Koruma Sorumluluğu İnsani Müdahaleyi Makyajlamak’. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:20, sayı: 2, Nisan 2016, 441-470.
- Gil-Bazo, M. T. The SAfe Third Country Concept in International Agreements on Refugee Protection Assessing State Praticce, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, vol. 33, issue.1, 42-77. Doi: doi.org/10.1177/016934411503300104.
- Gingsburg, G. *The Nuremberg Trial anda International Law*, Drodrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1990.
- Grey, C. Refugee Law and Its Corruptions, *Canadian Journal of Law& Jurisprudence*, vol 30, issue.2, 2017, 339-362. Doi: <https://doi.org/10.1017/cjlj.2017.16>
- Gözler, K. *Devletin Genel Teorisi*, Ekin, Bursa, 2015.
- Gökşen, E. *Uluslararası Ceza Hukukunda Bireysel Ceza Sorumluluğu*, Seçkin Hukuk, Ankara, 2024.
- Gül İ.I., Karan U., ‘Ayrımcılık yasağı kavram, hukuk, izleme, belgeleme’, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, Şubat 2011.

- Gül, Y. E. ‘Uluslararası Ceza Mahkemesi ve İnsan Haklarına Katkıları’, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, cilt:3, sayı:1) Ağustos 2018, 293-303.
<https://doi.org/10.21733/ibad.396258>
- Gündüz, B. Non- Refoulement Principle İn The 1951 Refugee Convention And Human Rights Law, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, cilt:5 sayı:10, 13-23.
- Güner, N. ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Mülteciler Haklarının Korunmasındaki Rolü’, *Göç Araştırmaları Dergisi*, sayı:4, 212-241.
- Güneysu, G. ‘Askeri Gereklik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk’. *Ankara Barosu Dergisi*, cilt: 70, sayı: 4, Ekim 2012, 91-108.
- Güneysu, G. ‘Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk’. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, cilt: 4, sayı:14, 2013, 451-465.
- Güneysu, G. ‘Uluslararası Ceza Hukuku Tarihi Açısından Peter Von Hagenbach’ın Yargılanması Önemi ve Anlamı’. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, cilt: 25, sayı: 2, Aralık 2019, 833-849,
<https://doi.org/10.33433/maruhad.667564>
- Güzelipek. Y. A. ‘Uluslararası Toplum ve Ruanda’da Normalleşme Çabaları’, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, cilt:15, sayı:2 189-205.
- İlhan, C. ‘Yabancıların Sınırdışı İşlemi ve Hukuki Değerlendirmesi’, *T.C. Danıştay Dergisi*, sayı:156, 2023, <http://dx.doi.org/10.29228/tcdanistay.9>.
- Janmyr, M. *Protecting Civilians in Refugee Camps: Unable and Unwilling States, UNHCR and International Responsibility*. Boston: Brill, 2013. Accessed May 7, 2025.
- Jagument, S. The Cross-Fertilization Of International Humanitarian Law And International Refugee Law, *International Refugee Law*, 2017, 282-305
doi:10.4324/9781315092478-13
- Karabulut, Ü. ‘İnsan Hakları Perspektifinden Göç ve Mültecilik: 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları

- Sözleşmesi Karşılaştırılması’, *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:10, sayı:2, Aralık, 2022.
- Kapani, M. *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989.
- Kaya, A. Ülkemize Suriye’den Sığınanlar ve Onların İnsan Onuru, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, sayı.28, 2016, 173-206.
- Kaya, İ. S. Oktay, O. ‘Uluslararası Ceza Hukukunda Ceza Sorumluluğu’. *Legal Hukuk Dergisi*, cilt:21, sayı:241, Ocak 2023, 43-82.
- Kaya, İ. S. ‘Uluslararasılaştırılmış Silahlı Çatışmalarda İşlenen Savaş Suçları: Suriye Örneği’, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:10, sayı:131. Temmuz, 2015, 35-51.
- Kaya, C. ‘Anayasa Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Mülteci ve Sığınmacıların Sınırdışı Edilmesi’, *Middle East Journal of Refugee Studies*, cilt:6 sayı:1, Aralık 2021, 39-62.
- Korkmaz, M. E. ‘Geçici Koruma Statüsüne Sahip Kişilerin Sınır Dışı Edilmesi: Geri Gönderilmeme İlkesi Bağlamında Hukuki ve Yargısal Değerlendirme’, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, sayı:62, Nisan, 2025, 269-294, <https://doi.org/10.54049/taad.1683887>
- Küçükyavaş, T. ‘Uluslararası Mülteci Hukukunda UNRWA ve UNHCR: Filistinli Mültecilerin Hukuki Koşullarına Bakış’, *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, cilt:5, sayı:0, Aralık, 2024, 64-81.
- Leeuw, L. De ‘Corporate Agents and Individual Criminal Liability under the Rome Statute’, *State Crime Journal*, cilt:5, sayı:2, 2016, 242-267, <https://doi.org/10.13169/statecrime.5.2.0242>
- Lieber, F. *Instructions For The Government of Armies*, Washington, 1898.
- Lieber, F. *Instructions For The Government Of Armies Of The United States In The Field*, *University of Michigan* 24 April 1863.
- Madeline, M. The Democratic Dilemma of the International Criminal Court, *Buffalo Criminal Law Review*, cilt:5 sayı:2, 2002, 591-600 <https://doi.org/10.1525/nclr.2002.5.2.591>.

- Martin,S.F. Forced Migration and Professionalism, *The International Migration Review*, cilt.35, sayı.1, 2001, 226-243.
- McColl, R. W. The Creation and Consequences of International Refugee: Politics, Military and Geography, *GeoJournal*, cilt.31, sayı.2, 1993, 169-177.
- Menekşe, T. İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi, *Göç Araştırmaları Dergisi*, cilt.4, sayı.1, 2018.
- Moffett, L. The Role of Victims in the International Criminal Tribunal of the Second War, *International Criminal Review*,volume:12, ıssue:2, 2012, 245-270. Doi:: 10.1163/157181212X634153
- Nişancı, D. ‘AİHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AİHS m.5) ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AİHS m.10) İle Amaçta Saptırma Yasağı (AİHS m.18) Açısından İrdelenmesi’, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:26, sayı:44, 2021, 37-74.
- Nollkaemper, A. ‘ Concurrence between Individual Responsibility and State Responsibility in International Law’, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol.52, No:3, 2003, pp 615-640.
- Odman, T. Eski Yugoslavya ile ilgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* cilt:45, sayı:1 131-151,https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000000669
- Önen, M. *Uluslararası İlişkiler Dersleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 1988.
- Özer, A. ‘Düşmanlıkların Yürütülmesinde Orantılılık İlkesi: Teorik ve Pratik Zorluklar’. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:13, sayı:2, Ekim, 2023, 271-284.
- Özkan, A. ‘21. Yüzyılda Evrensel Bir Yargı Kuruluşu Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar Ve Uluslararası Suçlar’. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 12, sayı: 2, Nisan 2016, 175-195, <https://doi.org/10.21180/kuiibf.20161218254>
- Özkan, H. ‘AİHM Kararları Işığında Ayrımcılık Yasağı İlkesi’, *Fasikül Hukuk Dergisi*, cilt:3, sayı:23, Ekim, 2011, 6-9.

- Özkan, I. *Göç- İltica ve Sığınma Hukuku*, Seçkin Hukuk, Ankara, 2023.
- Öztürk, N. Ö. ‘1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:65, sayı:2, Haziran 2016.
- Öztürk, N. Ö. *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ekim 2015.
- Parlak, T. M. ‘Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri’, *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, sayı:37, 2015, 37-53
- Pickering, S.J., Transnational Crime and Refugee Protection, *Social Justice*, cilt:34, sayı:2, 2007, 47-6.
- Phuong, C. ‘Identifying States’ Responsibilities Towards Refugees And Asylum Seekers, 2005 *ESIL, Research Forum on International Law*, Cenevre, Mayıs, 2005.
- Poyraz, Y. Önen, Ö. V. ‘Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* sayı:1, 187-222, <https://doi.org/10.33432/ybuhukuk.537896>
- Qasim, S. O. ‘Savaş Suçları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi’, Yüksek Lisans Tezi, *Lisansüstü Eğitim Öğretim Araştırma Enstitüsü*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Şubat 2014, Kuzey Kıbrıs.
- Poriç, İ. ‘Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu Ve Değerlendirilmesi’, Yüksek Lisans, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2012 s.77
- Ragheboom, H. *The International Legal Status and Protection of Environmentally-Displaced Persons: a European Perspective*, Brill, 2017. Accessed May 7, 2025. Proquest Ebook Central.
- Rancilio P. E. ‘From Nuremberg to Rome: Establishing an International Criminal Court and the Need for U.S. Participation’, *University of Detroit Mercy Law Review*, cilt:77, sayı:1, 1999.

- Rickhof, J. The Influence of International Criminal Law on Refugee Law, *Front. Hum. Dyn.*, 2023. Doi:10.3389/fhumd.2023.1088033
- Rubin, A. P. Inetnational Crime and Punishment, The National Interest, sayı:33, 1993, 73-75.
- Safi, S. *Mülteci Hukuku*, Legal Hukuk, Güncellenmiş 2. Baskı, Aralık, 2023.
- Sağlam, A. ‘Uluslararası Yargılama Faaliyetleri Bağlamında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Değerlendirilmesi’, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, cilt:6 sayı:20, Ocak, 2015, 567-594.
- Schaack, B. V. ‘Legality& International Criminal Law’. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, cilt:103, 2009, 101-104
- Sencer, M. ‘İnsan Hakları ve Savaş’, *Hacı Bayram Veli Üniversitesi İnsan Hakları Yılığ*, sayı:51, 13- 63, Ankara,
- Stahn, C. *Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge University Press, 2019.
- Sur, M. *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta, İstanbul, 2016.
- Sütlüoğlu, B. *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi*, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul, Haziran, 2021.
- Şahin, M. Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, cilt:2 sayı:1, Ocak 2010.
- Şen, Y.F. Ersin, Y. Globalleşmenin Karanlık Yüzü Yasa Dışı Göç Hareketleri ve İnsan Kaçakçılığı Suçu, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 2007.
- Tams, C. J. ‘All’s Well That Ends Well? Comments on the 1lc’s Articles on State Responsibility’. *Zeeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrech*, Haziran 2009, 759-808, <https://ssrn.com/abstract=1413574>.
- Tariq, M. Qadruddin, W. Ve. ‘Obstacles and Advances of the Principle of Legality of Crimes and Punishments in International Criminal Law’. *Modern Science and Research*, cilt:4, sayı:4, 2025 1757-1767 <https://doi.org/10.5281/zenodo.15321052>

- Telli, A. ‘İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Soru, Yeni Kavram’. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:2012, sayı:1, 2012, 206-220.
- Tezcan, D., Erdem, M. R., Önok, R.M., *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin, Ankara, 2023.
- Topalca, A. Uluslararası Mülteci Hukukunda Geri Göndermeme İlkesi ve Sorumluluk Paylaşımı, *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt.10, sayı.20, 2024, 259-275.
- Tozman, Ö. Başbuğ, H.K. Savaş Suçları Kapsamında Hukuka Aykırı Sürgün veya Nakletme Fiilleri ve Rusya- Ukrayna Örneği, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:73, sayı:3, Ekim, 2024, 1865-1901. Doi:<https://doi.org/10.33629/auhfd.1549165>
- Tulay, M. E. ‘Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulama Sorunları’. *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, cilt: 22, sayı: 3, Aralık 2016, 2715-2736.
- Türkay, H. ‘Mültecilerin Korunmasında İnsancıl Hukukun Rolü’, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:17, sayı:1, Nisan, 2022.
- Türkoğlu, O. Mülteciler ve Ulusal / Uluslararası Güvenlik, *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt.30, sayı.2, 2011.
- Tütüncü A., *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul, 2019.
- Uzun, E. ‘Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü’, *Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:3, sayı:2, 2003 25-48.
- Uzun, E. D. On the Refugee Crisis Discourse: A Critical Analysis Sitting in the Junction of International Criminal Law and International Refugee Law, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, cilt:78, Sayı:4, 2020, 2025-2048 doi: <https://doi.org/10.26650/mecmua.2020.78.4.0010>

- Uzun, E. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, cilt:2, sayı:2, 2016, 60-85.
- Uzun, Ö. 'Uluslararası Mülteci hukuku ve Suriye Sorunu', *İstanbul Barosu Dergisi*, cilt:90, sayı:1, Ocak, 2016, 27-34.
- Ulusoy, S. 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence ve Kötü Muamele Yasağının Asgari Eşik Ölçütü', *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:7, sayı:1, 2024, 197-223, doi:/neuhfd.1410416
- Üstün, 'E.Y. Mülteci Hukukunda "Dahili Koruma Alternatifi"', *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:29, sayı:50, 2024, 261-286.
- Verseveld, A. Van 'Mistake Of Law: Excusing Perpetrators Of International Crimes', University of Amsterdam, 2011.
- Werle G., Individual Criminal Responsibility in Article 25 ICC Statute, *Journal of International Criminal Justice*, cilt:5, 2007, 953-975.
- Yavuz, H. A. 'Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı Eylemi Uluslararası Ceza Mahkemesinin Al Mahdi Kararı Üzerine Bir İnceleme', *Ankara Barosu Dergisi*, 2017, sayı:3, 161-196, <https://doi.org/10.30915/abd.463746>.
- Yıldırımkal, Y. 'Uluslararası Çekirdek Suçların Bağlamsal Unsurları ve Soykırım Bağlamına İlişkin Tartışmalar', *Ceza Hukuku Dergisi*, cilt:18. Sayı:52, Ağustos, 2023, 365-439.
- Yılmaz, S. *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*, Seçkin Baskı, 2016, Mayıs, Ankara.
- Yurtseven, C. 'Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ve Mahkemenin Uluslararası Ceza Hukukuna Etkisi', *Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt:1, sayı:1, Kasım 2014, 97-116.
- Zafer, H. Güller, N. 'Uluslararası Ceza Mahkemesi', Gustav Streseman Institute, Bonn, 2007.

Zenginkuzucu, D. *Uluslararası Hukuk ve Adalet Yapı, İlkeler, Tartışmalar, Gelişmeler*, Legal, İstanbul, 2023.

Zorlu, S. E. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri, cilt.24, sayı.2, 2016, 111-150 Doi: <https://doi.org/10.15337/SUH.2017.3>

İnternet Kaynağı:

18 Ekim 1907 Tarihinde La Haye'de İmzalanmış, IV Sayılı, Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri Hakkında Sözleşme',03 Mart 2024 tarihinde https://www.askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, adresinden edinilmiştir.

1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri 15 Mayıs 2025 tarihinde https://www.askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf adresinden edinilmiştir.

1948 Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi. 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019100738soykirim.pdf> adresinden edinilmiştir.

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, 15 Mayıs 2025 tarihinde https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/569_1.pdf, adresinden edinilmiştir.

1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, adresinden edinilmiştir.

1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 03 Mayıs 2025 tarihinde <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf>, adresinden edinilmiştir.

20 Kasım 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 20 Nisan 2025 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>, adresinden edinilmiştir.

African Union, Afrika Birliği'nin Afrika'daki İç Göç Eden Kişilerin Korunması ve Yardımına Dair Sözleşmesi (Kampala Sözleşmesi), 07 Mayıs 2025 tarihinde <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa>, adresinden edinilmiştir

Afrika Birliği Örgütünün 1969 tarihli Mülteci Sözleşmesi, 15 Mayıs 2025 tarihinde http://www.madde14.org/index.php?title=Afrika_Birli%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC_M%C3%BClteci_Sorunlar%C4%B1n%C4%B1n_%C3%96zel_Y%C3%B6nlerini_D%C3%BCzenleyen_S%C3%B6zle%C5%9Fme, adresinden edinilmiştir

Amsteradam Antlaşması, E.T. 02.08.2025 tarihinde <https://www.ikv.org.tr/images/files/A6-tr.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Avrupa Birliği Antlaşması, 02 Ağustos 2025 tarihinde <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> adresinden edinilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 10 Mayıs 2025 Tarihinde https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur adresinden edinilmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, BMMYK El Kitabı, 07 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/62b31ff34.pdf> adresinden edinilmiştir.

Bulletin International des Sociétés de secours aux militaires blessés, 07 Ekim 2024 tarihinde <https://international-review.icrc.org/fr/revues/bulletin-no-1-bulletin-international-des-societes-de-secours-aux-militaires-blesses-10-1869> adresinden edinilmiştir.

Convention for the Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention, 04 Nisan 2025 tarihinde <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-x-1907> adresinden edinilmiştir.

Convention Regarding the Laws and Customs of War on Land, 04 Nisan 2025 tarihinde

https://www.askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, adresinden edinilmiştir.

Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname, 02 Mayıs 2025 tarihinde https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_25.pdf adresinden edinilmiştir.

Dunant H., A Memory of Solferino, 16 Mart 2025 tarihinde <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/publications/icrc-002-0361.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi- EYUCM Kuruluş Tüzüğü 19 Mayıs 2025 tarihinde, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf, adresinden edinilmiştir.

European Court of Human Rights, Altun & Federal Almanya Davası Başvuru No: 10308/83 Strasbourg, 03 Mayıs 1983. 11 Mayıs 2025 tarihinde [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) adresinden edinilmiştir.

European Court of Human Rights, Ismailov ve Diğerleri v. Rusya Davası Başvuru No. 2947/06), Strasbourg, 24 Nisan 2008, 11 Mayıs 2025 tarihinde [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) adresinden edinilmiştir.

European Court of Human Rights, Jabari & Türkiye Davası, 03 Mayıs 2025 tarihinde [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) adresinden edinilmiştir.

EYUCM Statüsü, 15 Mayıs 2025 tarihinde https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, adresinden edinilmiştir.

Göç Terimler Sözlüğü, 03 Mayıs 2025 tarihinde [https://www.goc.gov.tr/Kurumlar/Goc.Gov.Tr/Files/Goc_Terimleri_Sozlugu\(1\).Pdf](https://www.goc.gov.tr/Kurumlar/Goc.Gov.Tr/Files/Goc_Terimleri_Sozlugu(1).Pdf), adresinden edinilmiştir.

Hague Conventions for the Pacific Settlement of International Disputes, 04 Nisan 2025 tarihinde <https://docs.pca-cpa.org/2016/01/bd7626f1-1907-convention-for-the-pacific-settlement-of-international-disputes.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, 07 Mayıs 2025 tarihinde <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IrkAyrimciligininOrtadanKaldirilmasinaDairSozlesme.pdf> adresinden edinilmiştir.

Hukuk Ansiklopedisi'. 07 Ekim 2024 tarihinde <https://hukukbook.com/27652-2/> adresinden edinilmiştir.

I. Dünya Savaşı', 08 Ekim 2024 tarihinde <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-i>, adresinden edinilmiştir.

Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field'. 02 Mart 2024 tarihinde <https://www.law.umich.edu/facultyhome/drwcasebook/Documents/Documents/The%20Lieber%20Code.pdf> adresinden edinilmiştir.

International Court of Justice, Colombian-Peruvian Asylum Case, 01 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/7/007-19501120-JUD-01-00-EN.pdf>, adresinden edinilmiştir.

International Criminal Court, Bemba Davası 26 Nisan 2025 tarihinde <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/3320/Bemba-Case>, adresinden edinilmiştir.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Halilović Davası, 26 Nisan 2025 tarihinde https://www.icty.org/x/cases/halilovic/cis/en/cis_halilovic.pdf, adresinden edinilmiştir.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Tadic Kararı, 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.icty.org/en/press/tadic-case-verdict>, adresinden edinilmiştir.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Radislav KRSTIC Davası, 20 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/>, adresinden edinilmiştir.

International Tribunal for the former Yugoslavia, Mitar Vesiljevic Davası, 05 Temmuz 2025 tarihinde <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2004/en/35620>, adresinden edinilmiştir.

IOM (International Organization for Migration/Uluslararası Göç Örgütü), Göç Terimleri Sözlüğü, 26 Temmuz 2025 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, adresinden edinilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, adresinden edinilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 03 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, adresinden edinilmiştir.

İnsanlığın Huzuruna ve Güvenliğine karşı İşlenen Suçlar Kanunu Taslağı'12 Ekim 2024 tarihinde https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf adresinden edinilmiştir.

İskan Kanunu 02 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Kanun Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkili Bir Şekilde Önlenmesi ve Soruşturulması Hakkında Prensipler, 20 Mayıs 2025 tarihinde <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/824b10-->

Hukuk-Disi%2C-Keyfi-ve-Kisa-Yoldan-Infazlarin-Etkili-Bicimde-Onlenmesi-ve-Sorusturulmasına-Dair-Prensipler.pdf adresinden edinilmiştir.

Kaybolmaya Karşı Herkesin Korunması Hakkında Bildiri, 20 Mayıs 2025 tarihinde <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/312b12--Zorla-Kayip-Edilmeye-Karsi-Herkesin-Korunmasına-Dair-Bildiri.pdf> adresinden edinilmiştir.

Milletler Cemiyeti Sözleşmesi 15 Mayıs 2025 tarihinde https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179 adresinden edinilmiştir.

Mladic Davası 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.irmct.org/en/cases/mict-13-56>, adresinden edinilmiştir.

Moskova Deklarasyonu' 08 Kasım 2024 tarihinde <https://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp> adresinden edinilmiştir

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Nice Antlaşması, 02 Ağustos 2025 tarihinde [https://www.ikv.org.tr/images/files/A7-tr\(1\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/files/A7-tr(1).pdf), adresinden edinilmiştir.

Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi' 12 Ekim 2024 tarihinde <https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/>, adresinden edinilmiştir.

Report Of The Secretary- General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808(1993)15 Mayıs 2025 tarihinde https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_re808_1993_en.pdf, adresinden edinilmiştir.

Resmi Gazete, 05.08.1968, sayı 12968 Kararnameler, 06 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12968.pdf>, adresinden edinilmiştir

Resmi Gazete, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulama Yönetmeliği, 10 Mayıs 2025 tarihinde <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>, adresinden edinilmiştir.

Roma Statüsü' 15 Mayıs 2025 tarihinde https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf adresinden edinilmiştir.

Savcı - Jean-Paul Akayesu (Yargılama Kararı), ICTR-96-4-T, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTR), 2 Eylül 1998, 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/1998/en/19275> adresinden edinilmiştir.

Soykırım Suçunun Önlenmesi Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi, 27 Nisan 2025 tarihinde <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-prevention-and-punishment-crime-genocide>, adresinden edinilmiştir.

T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2015&BasvuruNoSayi=18582&KararBulteni=1>, adresinden edinilmiştir.

Türk Ceza Kanunu 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Dış İşleri Avrupa Genel Müdürlüğü, İşkenceye veya Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi, 20 Mayıs 2025 tarihinde https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_10.pdf, adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden edinilmiştir.

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik', 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 15 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Tüzüğü' 19 Mayıs 2025 tarihinde http://www.icls.de/dokumente/imt_statute.pdf, adresinden edinilmiştir.

Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri', 22 Ekim 2024 tarihinde <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule14> adresinden edinilmiştir.

Uluslararası Kızıl Haç Komitesi 06 Ağustos 2025 tarihinde <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>, adresinden edinilmiştir.

UN Quarterly, United Nations Security Council, S/RES/713, 764, 771, 780, 808, 827, 19.05.2025. tarihinde <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20713.pdf>, adresinden edinilmiştir

UNHCR The UN Refugee Agency, BMMYK, Master Glossary of Terms, 02 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.unhcr.org/glossary> adresinden edinilmiştir.

United Nation Office of Legal Affairs, Walter Kalin, 02 Mayıs 2025. Tarihinde https://legal.un.org/avl/pdf/ls/kalin_bio.pdf, adresinden edinilmiştir.

Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler (1998), 02 Mayıs 2025 tarihinde https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/GP_Turkish.pdf, adresinden edinilmiştir.

Van den Boogaard, J. ‘Proportionality in International Humanitarian Law’, 16 Mayıs 2025 tarihinde <https://dare.uva.nl/search?identifier=57363698-c6b8-458d-9033-0fd9cfc9bb91> adresinden edinilmiştir.

Versay Antlaşması’, 08 Ekim 2024 tarihinde <https://avalon.law.yale.edu/imt/partvii.asp> adresinden edinilmiştir.

Wikipedia, 15 Mayıs 2025 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Ad_litem adresinden edinilmiştir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 30 Nisan 2025 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, adresinden edinilmiştir.

TOPLUMSAL KATKI

Bu çalışmamızda; savaş suçları sonucunda mülteciliğin oluşması ve bu kapsamda mülteci sıfatına sahip olan kişiler açısından hukuki ve sosyal alanlarda farkındalık oluşturmaya amaçlanmıştır.

Mülteci sığınmacıların eğitimi, sorunları, dil engeli, çok kültürlülük konularında sıkışıp kalan çalışmalar olduğu bundan sonra daha geniş perspektifle ve daha derinlemesine bilgi sağlayan çalışmalara ihtiyaç olduğu ortadadır.

Söz konusu araştırmalardan ve çalışmalarımızın sonucunda elde edilen sonuçlar doğrultusunda mülteci sığınmacılarla ilgili yapılan araştırmaların tez ve diğer bilimsel yazıların artırılması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmaların çeşitlendirilmesi tek bir alana sıkışıp kalan araştırmalardan kurtulunması gerektiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple hazırlamış olduğumuz çalışmamızda mültecilik ve diğer kavramların ortaya çıkışındaki en büyük kaynağın savaş suçları olduğu sonucuna varılarak söz konusu mültecilik sorunu bu tekdüzelikten çıkarılmasına katkı sunmuştur.

Bu araştırmamızın bizden sonraki çalışmalara yol göstereceği bir kaynak olacağı ve bu alanda yapılacak başkaca çalışmalara katkı sağlayacağı, ilgili alandaki uygulamalara yön vereceği ve toplumsal fayda üreteceği düşünülmektedir.